

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Konvensiyanın 5-ci maddəsi üzrə təlimat

Azadlıq və toxunulmazlıq hüququ

31 avqust 2022-ci il tarixində yenilənib

Reyestr tərəfindən hazırlanmışdır. Məhkəmə üçün məcburi qüvvəyə malik deyil.

Bu hesabatı çap şəklində və ya internetdə (və ya onun tərcüməsini) yenidən dərc etmək istəyən nəşirlərdən və ya təşkilatlardan əlavə təlimat üçün publishing@echr.coe.int ünvanı ilə əlaqə saxlamaq xahiş edilir.
Əgər siz Presedent Hüquq Təlimatlarının hansı tərcümələrinin hazırda davam etdiyini bilmək istəyirsinizsə, buraya baxa bilərsiniz [pending translations](#).

Bu Təlimat ilkin olaraq ingilis dilində tərtib edilmişdir. Ona müntəzəm olaraq düzəlişlər əlavə olunur və ən son 31 avqust 2022-ci ildə yenilənib. Nəşrin üzərində redaktə düzəlişləri aparıla bilər. Presedent Hüquq Təlimatları sənədini <https://ks.echr.coe.int> ünvanından yükləmək olar. Nəşr yeniləmələri üçün Məhkəmənin Twitter hesabını https://twitter.com/ECHR_CEDH izləyin.

© Avropa Şurası / Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, 2022

Mündəricat

Oxucuların nəzərinə	5
I. Tətbiq dairəsi.....	8
A. Azadlıqdan məhrumetmə	8
B. Tətbiq edilməli olan meyarlar	8
C. Həbsxana daxilində görülən tədbirlər	10
D. Hava nəqliyyatı sərnişinlərinin təhlükəsizlik yoxlamaları	10
E. Tutulma və ya həbsdilmə xaricində azadlıqdan məhrumetmə	10
F. Azadlıqdan məhrumetmə halında pozitiv öhdəliklər	11
II. 5. 1-ci maddəyə əsasən həbsin qanuniliyi.....	11
A. 5-ci maddənin məqsədi	11
B. Milli qanunvericiliyə riayət	12
C. Milli qanunvericiliyə riayət olunmasının yoxlanması	13
D. Ümumi prinsiplər	13
E. Hüquqi müəyyənlik prinsipi	13
F. Əsassızlığın yolverilməzliyi	14
G. Məhkəmə qərarı	15
H. Qərarların əsaslandırılması və əsassızlığın yolverilməzliyi tələbi	15
I. Bəzi yolverilən prosessual xətlər	16
J. Azadətə haqqında qərarın icrasında yubanma	16
III. 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən azadlıqdan qanuni məhrumetmə	17
A. Məhkum olunduqdan sonra həbs.....	17
1. İttiham hökmü	17
2. Səlahiyyətli məhkəmə	18
3. Həbs ittiham hökmündən "sonra" baş tutmalıdır	18
4. Apellyasiya icraatının təsiri	19
B. Məhkəmə qərarının və ya hüquqi öhdəliyin yerinə yetirilməməsinə görə həbs.....	20
1. Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməməsi	20
2. Qanunla nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrası	21
C. Həbs qətimkan tədbiri.....	22
1. Həbs və ya tutulmanın məqsədi	22
2. "Əsaslı şübhə"nin mənası	24
3. "Hüquq pozuntusu"termini	25
D. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tutulması.....	26
1. Ümumi	26
2. Maarifləndirici nəzarət	26
3. Səlahiyyətli hüquq mühafizə orqanı	27
E. Tibbi və sosial səbəblərə görə həbs	28
1. Ümumi	28
2. İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması	28
3. Ruhi xəstələrin həbsi	28
4. Alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların həbsi	31
5. Səfillər	32
F. Əcnəbinin həbsi	32
1. Ölkəyə icazəsiz girişin qarşısını almaq üçün həbs	32
2. Deportasiya və ya ekstradisiya məqsədilə həbs	33
IV. Azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslər üçün təminatlar	35
A. Tutulmanın səbəbləri haqqında məlumat (5-ci maddənin 2-ci bəndi).....	35
1. Tətbiqi	35
2. Məqsədi	36
3. Səbəblər barədə məlumatlandırılmalı olan şəxs	36
4. Səbəblər "dərhal" təmin edilməlidir	36

5. Səbəblər barədə məlumatlandırılma qaydası.....	37
6. Səbəblər haqqında tələb olunan məlumatın həcmi	37
7. Tutulmuş şəxsə aydın olan dildə.....	38
B. Dərhal hakim qarşısına çıxarılmaz hüququ (5-ci maddənin 3-cü bəndi).....	38
1. Müddəanın məqsədi.....	38
2. Təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarəti	38
3. Müvafiq məhkəmə rəsmisinin səciyyəvi xüsusiyyətləri	40
4. Müstəqillik	40
5. Prosessual tələb.....	40
6. Maddi-hüquqi tələb.....	41
(a) Həbs barədə qərara mahiyyəti üzrə baxılması	41
(b) Azadlığa buraxmaq səlahiyyəti.....	41
C. Ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək hüququ (5-ci maddənin 3-cü bəndi).....	42
1. Nəzərə alınmalı olan müddət	42
2. Ümumi prinsiplər.....	43
3. Hər hansı həbs müddətinin əsaslandırılması	44
4. Davamlı olaraq həbsdə saxlanılma üçün əsaslar.....	44
a. Qaçıb-gizlənmə təhlükəsi.....	44
b. Araşdırmaya maneənin törədilməsi	44
c. Təkrar hüquq pozuntusunun törədilməsi	45
d. İctimai asayişin qorunması	45
5. Xüsusi cidd-cəhd	46
6. Alternativ tədbirlər	46
7. Zəminlik	46
8. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəmədən əvvəl həbsi.....	47
D. Həbsin qanuniliyinə Məhkəmə tərəfindən təxirəsalınmadan baxılması hüququ (5-ci maddənin 4-cü bəndi).....	47
1. Müddəanın məqsədi	47
2. Müddəanın tətbiqi.....	48
3. Tələb edilən baxışın xarakteri.....	49
4. Prosessual təminatlar	51
5. “Təxirəsalınmazlıq” tələbi.....	53
a. Nəzərə alınmalı olan müddət.....	54
b. Təxirə salınmazlıq qiymətləndirilən zaman nəzərə alınmalı olan müvafiq amillər	54
E. Qeyri-qanuni həbsə görə kompensasiya hüququ (5-ci maddənin 5-ci bəndi).....	56
1. Tətbiqi.....	56
2. Məhkəmə müdafiəsi vasitəsi	56
3. Kompensasiyanın mümkünlüyü	56
4. Kompensasiyanın xarakteri	57
5. Zərərin mövcudluğu	57
6. Kompensasiyanın məbləği.....	57
İstinad edilən işlərin siyahısı.....	59

Oxucuların nəzərinə

Bu Təlimat İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra “Məhkəmə”, “Avropa Məhkəməsi” və ya “Strasburq Məhkəməsi”) tərəfindən nəşr olunan Konvensiya üzrə Təlimatlar silsiləsinin bir hissəsidir və praktik hüquqşünaslar üçün Strasburq Məhkəməsi tərəfindən çıxarılan əsas qərarlar və qəraradlar haqqında məlumatlandırma məqsədilə tərtib edilib. Bu xüsusi Təlimat Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının (bundan sonra “Konvensiya” və ya “Avropa Konvensiyası”) 5-ci maddəsi üzrə presedent hüququnu təhlil edir və ümumiləşdirir. Oxucular burada bu sahədə əsas prinsipləri və müvafiq presedentləri tapacaqlar.

Göstərilən presedent hüququ aparıcı, əsas və yaxud son qərarlar və qəraradlar arasından seçilmişdir.*

Məhkəmənin qərarları təkcə onun qarşısında qaldırılmış işlərin həllinə deyil, daha ümumi olaraq Konvensiya ilə müəyyən edilmiş qaydaların aydınlaşdırılmasına, qorunmasına və inkişafına xidmət edir və bununla da iştirakçı Dövlətlərin götürdükləri öhdəliklərə riayət etmələrinə dəstək verir. (*İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı*, § 154, 18 yanvar 1978-ci il, Seriya A № 25 və nisbətən yaxınlarda *Jeronoviçs Latviyaya qarşı* [GC], № 44898/10, § 109, 5 iyul 2016-cı il).

Konvensiya tərəfindən yaradılmış sistemin missiyası, beləliklə, ümumi maraqlar naminə dövlət siyasəti məsələlərini müəyyən etmək, bununla da insan hüquqlarının müdafiəsi standartlarını yüksəltmək və dövlətlər birliyində insan hüquqları üzrə məhkəmə təcrübəsini genişləndirməkdən ibarətdir (*Konstantin Markin Rusiyaya qarşı* [GC], § 89, №. 30078/06, AİHM 2012). Həqiqətən də, Məhkəmə Konvensiyanın insan hüquqları sahəsində “Avropa ictimai asayişinin konstitusiyaya vasitəsi” rolunu vurğulamışdır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm və Ticaret Anonim Şirkəti İrlandiyaya qarşı* [GC], № 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI və daha yaxınlarda *N.D. və N.T. İspaniyaya qarşı* [GC], № 8675/15 və 8697/15, § 110, 13 fevral 2020-ci il).

Bu yaxınlarda Konvensiyanın 15 sayılı Protokolunda subsidiarlıq prinsipi Konvensiyanın Preambulasına daxil edilmişdir. Bu prinsip insan hüquqlarının müdafiəsi üçün “İştirakçı Dövlətləri və Məhkəməni birgə məsuliyyətə cəlb edir” və milli hüquqi orqanları və məhkəmələr Konvensiyada və onun Protokollarında təsbit edilmiş hüquq və azadlıqları tam şəkildə həyata keçirəcək şəkildə yerli qanunvericiliyi şərh etməli və tətbiq etməlidirlər (*Qrjenda Polşaya qarşı* [GC], § 324).

Bu Təlimatda Konvensiyanın hər bir qeyd olunan maddəsi və onun Əlavə Protokolları üçün açar sözlərə istinadlar var. Hər bir işdə baxılan hüquqi məsələlər birbaşa Konvensiyanın və onun Protokollarının mətnindən (əksər hallarda) götürülmüş terminlərin tezaurusundan seçilmiş *Açar Sözlər Siyahısında* ümumiləşdirilmişdir.

Məhkəmənin presedent hüququnun *HUDOC məlumat bazası* axtarışları açar sözlə aparmağa imkan yaradır. Bu açar sözlərlə axtarış oxşar hüquqi məzmunu malik bir qrup sənədi tapmağa kömək edir (hər bir iş üzrə Məhkəmənin əsaslandırma və nəticələri açar sözlər vasitəsilə ümumiləşdirilir). Fərdi iş üçün açar sözlər HUDOC İş Təfərrüatlarını işarələməklə tapıla bilər. HUDOC-da mövcud olan məlumat bazası və açar sözlər haqqında əlavə məlumat üçün *HUDOC istifadəçi təlimatına* baxın.

Təlimatın elektron variantında istinad edilən məhkəmə işlərinə hiperlinklər Məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərar və ya qəraradın və Avropa İnsan Hüquqları Komissiyasının qərar və ya hesabatlarının ingilis və ya fransız dilindəki (məhkəmənin iki rəsmi dili) orijinal mətnlərinə aiddir. Əksi göstərilmədiyi təqdirdə bütün istinadlar Məhkəmənin Palatasının işin mahiyyəti üzrə qəbul etdiyi qərara aid hesab edilməlidir. “(dec.)” abreviaturu istinadın Məhkəmənin qərarı olduğunu, “[GC]” abreviaturu isə işə Böyük Palata tərəfindən baxıldığını bildirir. Bu yeniləmə dərc edildikdə yekun olmayan Palata qərarları ulduz () ilə işarələnir.

Konvensiyanın 5-ci maddəsi – Azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ

“1. Hər kəsin azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ var. Hər kəsin qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

- (a) şəxsin səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum edilməsindən sonra qanuni tutulması;
- (b) məhkəmənin qanuni qərarını yerinə yetirmədiyinə görə və ya qanunla müəyyən edilmiş hər hansı öhdəliyi yerinə yetirmək məqsədilə şəxsin qanuni həbsi və ya tutulması;
- (c) cinayət törətməkdə əsaslı şübhə ilə və ya onun cinayət törətməsinin və ya bunu etdikdən sonra qaçmasının qarşısının alınması üçün əgəlabatan, əsaslı olaraq zəruri hesab edildikdə, səlahiyyətli hüquqi orqanın qarşısına çıxarılması məqsədilə şəxsin qanuni həbsi və ya tutulması;
- (d) yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin tərbiyəvi nəzarət məqsədilə qanuni qərara əsasən tutulması və ya onun səlahiyyətli hüquqi orqanın qarşısına çıxarılması məqsədilə qanuni tutulması;
- (e) yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması üçün şəxslərin, ruhi xəstələrin, alkoqolizmə və ya narkomaniyaya mübtəla olan və səffilərin qanuni tutulması;
- f) şəxsin ölkəyə icazəsiz daxil olmasının qarşısını almaq üçün və ya barəsində deportasiya və ya ekstradisiya ilə bağlı tədbir görölən şəxsin qanuni həbsi və ya tutulması.

2. Həbs edilən hər bir şəxs dərhal onun başa düşdüyü dildə həbsinin səbəbləri və ona qarşı irəli sürölən hər hansı ittiham barədə məlumatlandırılmalıdır.

3. Bu Maddənin 1-ci (c) bəndinin müddəalarına uyğun olaraq həbs edilmiş və ya tutulmuş hər kəs dərhal hakimin və ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş digər vəzifəli şəxsin qarşısına çıxarılmalı və əgəlabatan müddətdə mühakimə olunmaq və ya məhkəməyə qədər azad edilmək hüququna malikdir. Azad edilmə məhkəməyə gəlmək zəmanəti ilə şərtləndirilə bilər.

4. Həbs və ya tutulma yolu ilə azadlığından məhrum edilmiş hər kəs həbsdə saxlanmasının qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən təxirəsalınmaz qərar verilməli və həbs qanuni deyilsə, azadlığa buraxılması üçün icraat aparmaq hüququna malikdir.

5. Bu maddənin müddəalarına zidd olaraq həbsin və ya tutulmanın qurbanı olmuş hər kəsin məcburi kompensasiya almaq hüququ vardır.”

HUDOC açar sözləri

1. Şəxsiyyət azadlığı (5-1) – Şəxsin toxunulmazlığı (5-1) – Azadlıqdan məhrum etmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedür (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1)

(a) Məhkum etmə (5-1-a) - Məhkum olduqdan sonra (5-1-a) - Səlahiyyətli məhkəmə (5-1-a)

(b) Məhkəmənin qanuni qərarı (5-1-b) - Məhkəmə qərarına əməl edilməməsi (5-1-b) - Qanunla müəyyən edilmiş öhdəliyi təmin etmək (5-1-b)

(c) Səlahiyyətli hüquqi orqanın yanına gətirilmə (5-1-c) – Cinayət (5-1-c) – Əsaslı şübhə (5-1-c) – Hüquq pozuntusunun qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsasların olması (5-1-c) – Qaçışın/gizlənmənin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsasların olması (5-1-c)

(d) Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər (5-1-d) – Təhsil nəzarəti (5-1-d) – Səlahiyyətli orqanın yanına gətirmə (5-1-d)

(e) İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması (5-1-e) - Ruhi xəstələr (5-1-e) – Alkoqolizm aludəçiləri (5-1-e) – Narkotik aludəçiləri (5-1-e) –Səfillər(5-1-e)

(f) Ölkəyə geyri-qanuni girişin qarşısının alınması (5-1-f) – Qovulma (5-1-f) – Ekstradisiya (5-1-f)

2. Təcili məlumat (5-2) – Başa düşölən dildə olan məlumat (5-2) – Həbsin səbəbləri haqqında məlumat (5-2) – İttiham haqqında məlumat (5-2)

3. Hakim və ya məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən digər vəzifəli şəxs (5-3) – Dərhal hakimin və

ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək (5-3) – Ağlabatan müddət ərzində mühakimə (5-3) – Məhkəməyə qədər azadlığa buraxılma (5-3) – Mühakimədən əvvəl həbsdə saxlanmanın (həbs qətimkan tədbirinin) müddəti/uzunluğu (5-3) – Mühakimədən əvvəl həbsin əsaslı olması (5-3) – Şərti cəza (şərtlə azadlığa buraxılma)(5-3) – Şərti azadlığa buraxılma (5-3) – Məhkəmə prosesində iştirak etmək /gəlmək üçün təminatlar (5-3)

4. Tutulmanın/həbsin qanuniliyinin yoxlanması (5-4) – İşə məhkəmə tərəfindən baxılması (5-4) – Məhkəmə tərəfindən baxılma (5-4) – Baxışın sürəti (5-4) – Təhlilin prosedur təminatları (5-4) – Azad etmə əmri (5-4)

5. Kompensasiya (5-5)

I. Tətbiq dairəsi

Maddə 5. 1

“1.Hər kəsin azadlıq və şəxsi toxunulmazlıq hüququ var. Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:...”

HUDOC açar sözləri

Şəxsiyyət azadlığı (5-1) – Şəxsin toxunulmazlığı (5-1) – Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma(5-1)

A. Azadlıqdan məhrumetmə

1. “Azadlıq hüququnu” bəyan edərkən 5-ci maddə şəxsin fiziki azadlığını nəzərdə tutur; onun məqsədi heç kimin özbaşına azadlıqdan məhrum edilməməsini təmin etməkdir. Onun müddəaları 4 sayılı Protokolun 2-ci maddəsi ilə tənzimlənən hərəkət etmə azadlığına məhdudiyətlərə aid deyil (*De Tommaso İtaliyaya qarşı* [GC], 2017, § 80; *Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], 2012, § 92; *Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, 1976, § 58).
2. 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilməyə aid ediləcək qədər ciddi hərəkət məhdudiyətləri ilə 4 sayılı Protokolun 2-ci maddəsinin tətbiq edildiyi adi azadlıq məhdudlaşdırmaları arasındakı fərq mahiyyətlə deyil, dərəcə və intensivliklə bağlıdır (*De Tommaso İtaliyaya qarşı* [GC], 2017, § 80; *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, 1980, § 93; *Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, 2010, § 314; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, § 115).
3. Azadlıqdan məhrum etmə tutulma və ya ittiham hökmündən sonra həbslə nəticələnən klassik hallarla məhdudlaşmır və digər formalara malik ola bilər (*Quzzardi İtaliyaya qarşı*, 1980, § 95).

B. Tətbiq edilməli olan meyarlar

4. Məhkəmə yerli hakimiyyət orqanlarının azadlıqdan məhrum etmə halının baş tutub-tutumadığı barədə gəldiyi hüquqi nəticəni özü üçün məcburi hesab etmir və vəziyyəti müstəqil şəkildə qiymətləndirir (*Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 71; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2004, § 90; *H.M. İsveçrəyə qarşı*, 2002, §§ 30 və 48; *Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], 2012, § 92).
5. 5-ci maddəyə əsasən şəxsin azadlıqdan məhrum edilib-edilmədiyini müəyyən etmək üçün başlanğıc nöqtə onun konkret vəziyyəti olmalıdır, o cümlədən sözügedən tədbirin növü, müddəti, təsiri və icra qaydası kimi müxtəlif meyarlar nəzərə alınmalıdır (*De Tommaso İtaliyaya qarşı* [GC], 2017, § 80; *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, 1980, § 92; *Medvedyev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], 2010, § 73; *Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], 2012, § 91).
6. Sözü gedən tədbirin "icra edilmə qaydası"nın və "növü"nün nəzərə alınması tələbi Məhkəməyə həbsxana kamerasında saxlanılmadan fərqli məhdudlaşdırılma növü ilə bağlı halları və xüsusi konteksti nəzərə almaq imkanı verir. Doğrudan da tədbirin hansı kontekstdə görüldüyü vacib amildir, çünki müasir cəmiyyətdə tez-tez elə hallar yaranır ki, ictimaiyyətdən ümumimənafəə naminə hərəkət azadlığının və ya şəxsi azadlığın məhdudiyətlərinə dözmək tələb edilə bilər (*De Tommaso İtaliyaya qarşı* [GC], 2017, § 81; *Nada İsveçrəyə qarşı* [GC], 2012, § 226; *Austin və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2012, § 59).

7. Əcnəbilərin hava limanının tranzit zonalarında və miqrantların müəyyən edilməsi və qeydiyyatı üçün qəbul mərkəzlərində saxlanması kontekstində hərəkət azadlığının məhdudlaşdırılması ilə azadlıqdan məhrum etmə arasındakı fərqi müəyyən edərkən Məhkəmə tərəfindən nəzərə alınan amillər aşağıda göstərilədiyi kimi ümumiləşdirilə bilər: i) ərizəçilərin fərdi vəziyyəti və onların seçimləri, ii) müvafiq ölkənin tətbiq olunan hüquqi rejimi və onun məqsədi, iii) müvafiq müddət, xüsusilə də hadisələrin baş verdiyi vaxta qədər ərizəçilərin istifadə etdiyi məqsəd və prosessual müdafiə baxımından, və iv) ərizəçilərə tətbiq edilən və ya üzləşdiyi faktiki məhdudiyyətlərin xarakteri və dərəcəsi (*Z.A. və başqaları Rusiyaya qarşı* [GC], 2019, § 138; *İlyas və Əhməd Macarıstana qarşı* [GC], 2019, § 217; *R.R. və başqaları Macarıstana qarşı*, 2021, § 74).

8. Hətta müvafiq şəxsin müdafiəsi üçün nəzərdə tutulan və ya onun maraqları naminə həyata keçirilən tədbirlər də azadlıqdan məhrum etmə kimi qiymətləndirilə bilər (*Khlaifiyə və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 71).

9. Səlahiyyətli orqanları tərəfindən fiziki şəxsləri azadlıqdan məhrum edən tədbirlərin məqsədi azadlıqdan məhrum etmənin faktiki olaraq olub-olmamasının qiymətləndirilməsi üçün (həllədiçi) qərarverici deyil. Məhkəmə bunu yalnız təhlilinin sonrakı mərhələsində, tədbirlərin 5-ci maddənin 1-ci bəndinə uyğunluğunu araşdırarkən nəzərə alır (*Rozhkov Rusiyaya qarşı* (n. 2), 2017, § 74).

10. 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum etmə anlayışına həm obyektiv, hər hansı şəxsin əhəmiyyətli müddət ərzində müəyyən qapalı sahədə həbs altında saxlanması və əlavə subyektiv element, həmin şəxsin sözügedən azadlıqdan məhrum edilməyə qanuni razılıq verməməsi daxildir (Storck *Almaniyaya qarşı* , 2005, § 74; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, § 117).

11. Nəzərə alınmalı olan müvafiq obyektiv amillərə qapalı sahəni tərk etmək imkanı, nəzarətdə saxlanma, təcrid edilmə dərəcəsi, cəmiyyətlə əlaqə qurmaq imkanı daxildir (misal üçün bax: *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, 1980, § 95; *H.M. İsveçrəyə qarşı*, 2002, § 45; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2004, § 91; və Storck *Almaniyaya qarşı*, 2005, § 73). Lakin, səkkiz yaşlı uşaq iyirmi dörd saatdan çox polis bölməsində tək qaldıqda, onun qapalı və mühafizə olunan otaqlarda saxlanılmasının qiymətləndirməyə ehtiyac yoxdur, çünki onun tək polis bölməsinin tərk etməsi gözlənilən deyil (*Tarak və Depe Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 61).

12. Faktlar 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində azadlıqdan məhrum edilməyə dəlalət edirsə, həbsin nisbətən qısa müddətli olması bu qənaətə təsir etmir (*Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, 2010, § 317; *İskandarov Rusiyaya qarşı* , 2010, § 140; *Zelçs Latviyaya qarşı* , 2020, § 40).

13. Polisin saxlama və axtarış səlahiyyətinin icrası zamanı məcburetə elementi, hətta sözügedən tədbirin müddəti qısa olsa belə, azadlıqdan məhrum edilməyə dəlalət edir (*Krupko və başqaları Rusiyaya qarşı*, 2014, § 36; *Foka Türkiyəyə qarşı*, 2008, § 78; *Gillan və Quinton Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2010, § 57; *Shimovolos Rusiyaya qarşı* , 2011, § 50; *Breqa və başqaları Moldovaya qarşı*, 2012, § 43).

14. Hər hansı şəxsin əlinin qandallanmaması, həbsxana hücrəsinə salınmaması və ya başqa üsulla fiziki baxımdan məhdudlaşdırılmaması faktı azadlıqdan məhrum edilmə halının olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün həllədiçi amil deyil (*M.A.Kiprə qarşı*, 2013, § 193).

15. Azadlıq hüququ demokratik cəmiyyətdə çox əhəmiyyətlidir, buna görə də xüsusilə şəxs ona təklif olunan hərəkətlə razılaşmağa və ya ona etiraz etməyə hüquq qabiliyyəti olmadığı təqdirdə belə özünün həbsə alınmasına razılıq verdiyi halda Konvensiyanın təmin etdiyi müdafiədən faydalanmaq imkanından məhrum olmur (*H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2004, § 90; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, § 119; həmçinin bax: *N. Rumıniyaya qarşı*, 2017, §

165-167, burada, baxmayaraq ki, ərizəçinin azadlığa buraxılması barədə qərardan sonra, sosial xidmətlər onun problemi ilə bağlı müvafiq həll tapana qədər həbsdə qalmağa razılaşdı, ərizəçinin həbsdə saxlanması davam etdirilməsi əsassız hesab olundu.

16. Hər hansı şəxsin hüquq qabiliyyətinin olmaması heç də hər zaman onun vəziyyəti anlamaq və razılıq vermək iqtidarında olmadığını göstərmir (*Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, § 130; *Shtukurov Rusiyaya qarşı*, 2008, § 107-09; *D.D. Litvaya qarşı*, 2012, § 150).

C. Həbsxana daxilində görülən tədbirlər

17. Həbsxana daxilində tətbiq edilən həbs şəraitinə təsir edən intizam tədbirləri azadlıqdan məhrum edilmə hesab edilə bilməz. Normal hallarda belə tədbirlərə qanuni həbs şəraitinin dəyişdirilməsi kimi baxılmalıdır və bu, Konvensiyanın 5 § 1-ci maddəsinin tətbiq dairəsinə aid deyil (*Stoyan Krastev Bolqarıstana qarşı*, 2020, § 38); *Bollan Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 2000; həmçinin bax *Munjaz Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 2012, burada ərizəçinin yüksək mühafizə olunan xəstəxanada təcrid olunması daha çox azadlıqdan məhrum etmə demək deyildi).

D. Hava nəqliyyatı sərnişinlərinin təhlükəsizlik yoxlamaları

18. Hər hansı sərnişin hava limanında vəziyyətinin aydınlaşdırılması məqsədi ilə sərhəd rəsmiləri tərəfindən saxlanırsa və saxlanma müddəti müvafiq formal prosedurların yerinə yetirilməsi üçün zəruri vaxtı ötmürsə, Konvensiyanın 5-ci maddəsi çərçivəsində heç bir hal meydana gəlmir (*Qəhrəmanov Azərbaycanaya qarşı* (dec.), 2013, § 41; bunun əksinə olaraq, bax, *Kasparov Rusiyaya qarşı*, 2016, burada adətən hava limanına səyahətlə bağlı formal yoxlama üçün qətiyyən vacib olan vaxtdan ərizəçinin beş saatdan çox saxlanması).

E. Tutulma və ya həbsdə saxlanma xaricində azadlıqdan məhrum etmə

19. 5-ci maddənin tətbiqinin müvafiqliyi məsələsi müxtəlif hallarda meydana gəlmişdir, o cümlədən:

- fərdlərin psixoloji və ya sosial yardım müəssisəsinə yerləşdirilməsi (*De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, 1971; *Nilsen Danimarkaya qarşı*, 1988; *H.M. İsveçrəyə qarşı*, 2002; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2004; *Ştork Almaniyaya qarşı*, 2005; *A. və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 2011; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012);
- bir şəxsin tibb işçiləri və polis əməkdaşları tərəfindən xəstəxanalara aparılması (*Aftanaç Rumıniyaya qarşı*, 2020);
- tranzit hava limanı zonalarında azadlıqdan məhrum edilmə (*Z.A. və başqaları Rusiyaya qarşı* [GC], 2019; *Amuur Fransaya qarşı*, 1996; *Şamsa Polşaya qarşı*, 2003; *Moqoş və başqaları Rumıniyaya qarşı* (dec.), 2004; *Mahdid və Haddar Avstriyaya qarşı* (dec.), 2005; *Riad və İdiab Belçikaya qarşı*, 2008);
- tranzit quru sərhəd zonalarında azadlıqdan məhrum edilmə (*İlias və Əhməd Macarıstana qarşı* [GC], 2019; *R.R. və başqaları Macarıstana qarşı*, 2021);
- polis məntəqəsində dindirilmə (*Kazan Rumıniyaya qarşı*, 2016; *I.I. Bolqarıstana qarşı*, 2005; *Osipenko Ukraynaya qarşı*, 2010; *Salayev Azərbaycanaya qarşı*, 2010; *Fərhad Əliyev Azərbaycanaya qarşı*, 2010; *Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], 2012);
- inzibati xəta haqqında protokol tərtib etmək üçün polis məşinına yerləşdirmə (*Zelçs*

Latviyaya qarşı, 2020);

- polis tərəfindən saxlanma və axtarış (*Foka Türkiyəyə qarşı*, 2008; *Gillan və Quinton Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2010; *Şimovolos Rusiyaya qarşı*, 2011);
- evdə axtarış (*Stănculeanu Rumıniyaya qarşı*, 2018);
- polis müşayiəti (*Rojkov Rusiyaya qarşı* (№ 2), 2017; *Tsvetkova və başqaları Rusiyaya qarşı*, 2018);
- polis tərəfindən ictimai asayişin qorunması əsası ilə tətbiq olunan kütləvi iğtişaş əleyhinə tədbirlər (*Ostin və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2012);
- ev dustaqlığı (*Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016; *Mançini İtaliyaya qarşı*, 2001; *Lavents Latviyaya qarşı*, 2002; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* (№ 2), 2004; *Dakosta Silva İspaniyaya qarşı*, 2006).
- dəniz yolu ilə gələn miqrantların qəbul məntəqələrində və gəmilərdə saxlanması (*Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016);
- qeyri-qanuni miqrantların sığınacaq üçün məntəqələrdə saxlanması (*J.R. və başqaları Yunanıstana qarşı*, 2018).
- Covid-19 pandemiyası ilə əlaqədar milli karantin (*Terheş Rumıniyaya qarşı* (dec.), 2021)

F. Azadlıqdan məhrum etmə halında pozitiv öhdəliklər

20. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin birinci cümləsi sözügedən hüquqların fəal şəkildə pozulmasından çəkinməklə yanaşı, yurisdiksiyası daxilindəki hər kəsin bu hüquqlarına qanunsuz müdaxilə əleyhinə müdafiə təmin etmək üçün müvafiq addımlar atmaq məqsədilə Dövlət qarşısına pozitiv öhdəlik qoyur (*El-Masri Makedoniya keçmiş Yuqoslaviya Respublikasına qarşı* [GC], 2012, § 239).

21. Beləliklə, Dövlət həssas şəxslərin effektiv müdafiə ilə təmin edilməsi üçün tədbirlər görmək, o cümlədən səlahiyyətli orqanlarının məlumatının olduğu və ya xəbərdar olmalı olduğu azadlıqdan məhrum etmə halına qarşı məntiqi baxımdan səmərəli addımlar atmaq öhdəliyi daşıyır (*Ştork Almaniyaya qarşı*, 2015, § 102).

22. Hər hansı şəxsin fərdlər tərəfindən azadlıqdan məhrum edildiyi zaman susaraq razılaşdığı və ya vəziyyətə son qoymaq iqtidarında olmadığı halda Dövlətin məsuliyyəti ortaya çıxır (*Riera Blume və başqaları İspaniyaya qarşı*, 1999, *Rantsev Kipr və Rusiyaya qarşı*, 2010 §§ 319-21; *Medova Rusiyaya qarşı*, 2009, §§ 123-25).

II. 5 . 1-ci maddəyə əsasən həbsin qanuniliyi

A. 5-ci maddənin məqsədi

23. 5-ci maddənin əsas məqsədi özbaşına və ya əsassız azadlıqdan məhrum edilmə hallarının qarşısını almaqdır (*Seləhattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 311; *S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 73; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 30). Konvensiyaya əsasən azadlıq və toxunulmazlıq hüququ “demokratik cəmiyyətdə” ən böyük əhəmiyyətə malikdir (*Medvedyev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], 2010, § 76; *Ladent Polşaya qarşı*, 2008, § 45).

24. Buna görə də Məhkəmə hesab edir ki, hər hansı şəxsin tanınmayan həbsi 5-ci maddədə əksini tapan əsaslı əhəmiyyət kəsb edən təminatların tamamilə inkar edilməsi deməkdir və bu, müddəanın ən kobud şəkildə pozulduğunu göstərir (*El-Masri Makedoniya keçmiş Yuqoslaviya Respublikasına qarşı* [GC], 2012, § 233; *Əl Naşiri Polşaya qarşı*, 2014, § 529; *Belozorov Rusiyaya və Ukraynaya qarşı*, 2015, § 113). Həbsin tarixi, vaxtı, yeri, səbəbləri, həbs edilənin və həbsi icra edənin adı kimi faktların qeydə alınmaması həmçinin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin məqsədinə birbaşa zidd hesab olunmalıdır (*Kurt Türkiyəyə qarşı*, 1998, § 125). Bu, həmçinin Konvensiyanın qanunilik tələbinə ziddir (*Angulova Bolqarıstana qarşı*, 2002, § 154).

25. Heç bir azadlıqdan məhrum etmə 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a)-(f) yarımbəndlərində göstərilən yolverilən əsaslardan birinə daxil olmadıqda, qanuni deyil (*Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 88); həmçinin, son işlərdən bax (*Aftanace Rumıniyaya qarşı*, 2020, §§ 92-100; *I.S. İsveçrəyə qarşı*, 2020, §§ 46-60).

26. Məhkəmənin presedent hüququna əsaslanan üç əsaslandırma xətti müəyyən edilə bilər: ciddi şəkildə şərh edilməli olan və digər müddəalara əsasən geniş əsaslandırmalara imkan verməyən istisnaların hərtərəfli xarakteri (xüsusilə Konvensiyanın 8-11-ci maddələri); hüququn aliliyinə ciddi riayət olunmasını tələb edən həm prosessual, həm də maddi cəhətdən həbsin qanuniliyinə dəfələrlə vurğu edilməsi; və məhkəmə baxışının təcili və ya təxirəsalınmaz olmasının əhəmiyyəti (5-ci maddənin 3 və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq) (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 312; *S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 73; *Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016, § 84).

27. Beynəlxalq silahlı münaqişə zamanı baş verən həbslərə gəldikdə, 5-ci maddədə nəzərdə tutulan təminatlar kontekst və beynəlxalq humanitar hüququn müddəaları nəzərə alınmaqla şərh edilməli və tətbiq edilməlidir (*Hassan Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2014, §§ 103-106).

28. Əgər konkret azadlıqdan məhrum etmə işi Məhkəmənin təfsir etdiyi kimi 5-ci maddənin yarımbəndlərindən birinin əhatə dairəsinə daxil deyilsə, bu, həbs edilmiş şəxsin dövlətin maraqlarına qarşı mənafeyinin balanslaşdırılması zərurəti ilə uyğunlaşdırıla bilməz (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, 298).

B. Milli qanunvericiliyə riayət

29. Qanunilik tələbinə uyğunluq məqsədilə həbs "qanunla müəyyən edilmiş prosedura uyğun" olmalıdır. Konvensiya əsasən milli qanunvericiliyə, o cümlədən, müvafiq hallarda, mənbəyi beynəlxalq hüquqda və ya Avropa hüququnda olanlar da daxil olmaqladigər tətbiq edilə bilən hüquq normalarına istinad edir (*Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], 2010, h 79; *Toniolo San Marino və İtaliyaya qarşı*, 2012, HS 46) və ya Avropa hüququ (*Paci Belçikaya qarşı*, 2018, E. 64 və *Pirozzi Belçikaya qarşı*, 2018, E. 45-46, Avropa Həbs Orderi əsasında həbsə dair). Bütün hallarda, o, müvafiq qanunların maddi və prosessual qaydalarına riayət etmək öhdəliyini müəyyən edir (həmin yerdə).

30. Məsələn, səlahiyyətli orqanlar qanunla müəyyən edilmiş zaman çərçivəsində həbsin müddətinin uzadılması haqqında ərizə təqdim etmədiklərinə görə Məhkəmə 5-ci maddənin pozulduğunu müəyyən edib (*G.K. Polşaya qarşı*, 2004, § 76).. Əksinə, müəyyən növ hüquq pozuntularının araşdırılması qaydasına dair təlimatın iddia olunan pozuntusu tutulma və sonrakı həbs üçün milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquqi əsasları qüvvədən salmır (*Talat Tepe Türkiyəyə qarşı*, 2004, § 62). Birinci instansiya məhkəməsi Konstitusiya Məhkəməsinin onun həbsini qanunsuz hesab etdiyi qərarına baxmayaraq, ərizəçini azad

etməkdən imtina etdikdə, ərizəçinin həbsdə saxlanmasını davam etdirməsi “qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedura uyğun” kimi qiymətləndirilə bilməz (*Şahin Alpay Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 118; *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 139).

C. Milli qanunvericiliyə riayət olunmasının yoxlanması

31. Bir qayda olaraq milli qanunvericiliyin təfsiri və tətbiqi səlahiyyətli dövlət orqanları, xüsusən məhkəmələr üçün hər şeydən öncə gəlsədə, həmin qanunvericiliyə riayət edilməyərək Konvensiyanın pozulması ilə nəticələnən hallarda fərqli vəziyyət yaranır. Konvensiyanın 5 § 1-ci maddəsindən söhbət getdikdə, Məhkəmə milli qanunvericiliyə riayət edilib-edilmədiyini nəzərdən keçirmək üçün müəyyən səlahiyyətdən istifadə etməlidir. (*Kryange Rumıniyaya qarşı* [GC], 2012, § 101; *Baranovski Polşaya qarşı*, 2007, § 50; *Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1996, § 41). Bu zaman Məhkəmə hüquqi vəziyyəti sözügedən vaxtda olduğu kimi nəzərə almalıdır (*Wùoch Polşaya qarşı*, 2000, § 114).

D. Ümumi prinsiplər

32. Qanunilik tələbi yalnız müvafiq milli qanuna riayətlə təmin olunmur; milli qanunvericilik özü, o cümlədən onda ifadə edilən və ya nəzərdə tutulan əsas prinsiplər Konvensiyaya uyğun olmalıdır (*Pleso Macarıstana qarşı*, 2012, § 59).

5-ci maddənin 1-ci bəndi ilə bağlı presedent hüququnun əsaslandığı Konvensiyada nəzərdə tutulan ümumi prinsiplər: qanunun aliliyi prinsipi və onunla əlaqəli hüquqi müəyyənlik, proporsionallıq prinsipi, bundan əlavə, 5-ci maddənin ən əsas məqsədi olan əsassızlıqdan müdafiə prinsipidir (*Simons Belçikaya qarşı* (dec.), 2012, § 32).

E. Hüquqi müəyyənlik prinsipi

33. Azadlıqdan məhrum edilmə zamanı, ümumi hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi xüsusi ilə vacibdir. Buna görə də milli qanunvericilik əsasında azadlıqdan məhrum etmə şərtləri aydın müəyyən edilməli və qanunun tətbiq edilə biləcəyi gözlənilən olmalıdır, yəni o Konvensiyanın müəyyən etdiyi "qanunilik" standartına-bütün qanunların hər hansı şəxsə, zəruri olduqda müvafiq məsləhətin alınması ilə, sözügedən hərəkətin nə ilə nəticələne biləcəyini əvvəlcədən şəraitdən asılı olaraq ağlabatan dərəcədə müəyyən etməyə imkan verəcək qədər dəqiq olmasını tələb edən standartta cavab verməlidir (bax: başqa qərarlarla yanaşı, (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 92; *Del Rio Prada İspaniyaya qarşı* [GC], 2013, § 125; *Cryange Rumıniyaya qarşı*, 2012, § 120; *Medvedyev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], 2010, § 80).

34. Beləliklə, 5-ci maddənin 1-ci bəndi tək yerli qanunvericiliyə istinad etmir, o, həm də “qanunun keyfiyyətinə” aiddir ki, milli qanun azadlıqdan məhrum etməyə icazə verdiyi halda, onun tətbiqi zamanı kifayət qədər əlçatan, dəqiq və qabaqcadan görülməli olmalıdır. Bəzi hallarda “əsassızlığa qarşı təminatlar” kimi qeyd olunan “qanunun keyfiyyətinin” bu qiymətləndirilməsinə aid olan faktorlar arasında həbsə qərar verilməsi, həbsin müddətinin uzadılması və həbs müddətinin müəyyən edilməsi üçün aydın hüquqi müddəaların mövcudluğu daxildir; və ərizəçinin onun davam edən həbsinin “qanuniliyinə” və “uzunluğuna” etiraz edə biləcəyi effektiv hüquqi müdafiə vasitəsinin mövcudluğu. (*J.N. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2016, § 77).

35. Məsələn, hər hansı şəxsin milli qanunvericilikdə və ya presedent hüququnda nəzərdə

tutulan konkret əsas olmadan ittihamın irəli sürülməsi əsasında həbsdə saxlanması təcrübəsi 5 § 1-ci maddənin pozulması deməkdir (*Baranovski Polşaya qarşı*, 2007, §§ 50-58). Bənzər qaydada dəqiq qanuni əsas olmadan məhkəmədən əvvəl həbs müddətinin uzadılması 5 § 1-ci maddəyə ziddir (*Svipsta Latviyaya qarşı*, 2006, § 86). Əksinə, hər hansı şəxsin həbsinin ittiham Palatasının əlavə araşdırma tələb edən qərarı əsasında rəsmi həbs qərarı olmadan davam etdirilməsi həmin maddənin şərtinin pozulması hesab edilməmişdir (*Lamont Fransaya qarşı*, 2001, § 50).

36. Dövlət orqanları tərəfindən qeyri-müvafiq və təzadlı şəkildə təfsir edilən müddələrdə Konvensiya çərçivəsində tələb olunan "qanunun keyfiyyəti" standartına ziddir (*Nəsrulloyev Rusiyaya qarşı*, 2007, § 77; *Ječius Litvaya qarşı*, 2000, §§ 53-59). Lakin presedent hüququ mövcud olmadıqda, milli qanunu təfsir etmək Məhkəmənin səlahiyyətinə aid deyil. Buna görə də o, milli məhkəmələrin qanunla nəzərdə tutulmuş prosedura uyğun hərəkət etmədiyi barədə qərar qəbul etməyədə bilər (*Wüoch Polşaya qarşı*, 2000, §§ 114-16; *Vinterverp Niderlanda qarşı*, 1979, §§ 48-50).

37. Diplomantik notalar beynəlxalq hüquq mənbələrindən biri olsa da, belə notalar yetərinə dəqiq və proqnozlaşdırıla bilən olmadığı halda, onların əsasında ekipajın saxlanması Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən qanuni deyil. Xüsusən ekipaj üzvlərinin mümkün tutulma və həbsinə konkret istinadın olmaması halında Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə nəzərdə tutulan hüquqi müəyyənlik və qabaqcadan bilinmə tələbləri pozulur (*Medvedev və başqaları Fransaya qarşı* [GC], 2010, §§ 96-100).

38. Hakim azadlıqdan məhrum edildikdə hüquqi müəyyənlik tələbləri daha da mühüm əhəmiyyət kəsb edir (*Baş Türkiyəyə qarşı*, 2020, § 158). Əgər milli qanunvericilik səlahiyyətli hüquqi orqanlarının üzvlərini öz funksiyalarını müstəqil şəkildə həyata keçirmələrini təmin etmək üçün məhkəmə müdafiəsi ilə təmin edirsə, belə tədbirlərə lazımı qaydada riayət olunması vacibdir. Məhkəmənin demokratik cəmiyyətin dövlət orqanları arasında tutduğu mühüm yeri, hakimiyyət bölgüsünə artan əhəmiyyəti və məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi zərurətini nəzərə alaraq, Konvensiyanın müddəaları baxımından həbs qərarının həyata keçirilmə qaydasını nəzərdən keçirərkən, Məhkəmə ədliyyə heyəti üzvlərinin müdafiəsinə xüsusi diqqət yetirməlidir (*Alparslan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 102; *Turan və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2021, § 82).

F. Əsassızlığın yolverilməzliyi

39. Bundan əlavə, hər hansı azadlıqdan məhrum etmə fərdin əsassızlıqdan müdafiə məqsədinə uyğun olmalıdır (bax: başqa qərarlarla yanaşı (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 74; *Vitold Litva və Polşaya qarşı*, 2000, § 78).

40. 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən "əsassızlığın yolverilməzliyi" anlayışı milli qanunvericiliyə uyğunluqla məhdudlaşmır, belə ki, azadlıqdan məhrum etmə milli qanunvericilik çərçivəsində qanuni olsa da, əsassız xarakter daşıyır, beləliklə, Konvensiyaya zidd ola bilər (*Kryange Rumıniyaya qarşı*, 2012, § 84; *A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2009, § 164).

41. Əsassızlıq anlayışı müəyyən dərəcədə sözügedən həbsin növündən asılı olaraq dəyişir. Məhkəmə bildirmişdir ki, əsassızlıq dövlət orqanları tərəfindən pis niyyət və ya aldatma elementi mövcud olduqda; həbs qərarı və həbsin icrası əslində 5 § 1-ci maddənin müvafiq yarım bəndi ilə müəyyən edilmiş məhdudiyyətlərin məqsədinə cavab vermədikdə; yol verilən azadlıqdan məhrum etmənin əsasları ilə həbsin yeri və şəraiti arasında heç bir bağlılıq olmadıqda; həbsin əsasları ilə sözügedən həbs arasında proporsionallıq olmadıqda ortaya çıxma bilər (əsas prinsiplərin ətraflı xülasəsi üçün bax: *Ceyms, Vels və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*,

2012, §§ 191-95; *Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2008, §§ 68-74).

42. Milli məhkəmələrin müddəti bitmiş, yaxud hüquqi cəhətdən yetərsiz hesab edilən həbs qərarının dəyişdirilməsinə nümayiş etdirdikləri təxirəsalınmazlıq hər hansı şəxsin həbsinin əsassız hesab olunub-olunmayacağına qiymətləndirilməsi üçün əlavə müvafiq elementlərdən biridir (*Mooren Almaniyaya qarşı* [GC], 2009, § 80). Beləliklə, Məhkəmə (c) yarım bəndi kontekstində hesab edir ki, ilkin həbs qərarının müddətinin bitməsi ilə işin apellyasiya məhkəməsindən daha aşağı instansiyalı məhkəməyə göndərilməsindən sonra yeni, əsaslı qərarın qəbul edilməsi arasında bir aydan az çəkən müddət, ərizəçinin həbsinin əsassız hesab edilməsinə zəmin yaratmır (*Minjat İsveçrəyə qarşı*, 2003, §§ 46 və 48). Əksinə, işin apellyasiya məhkəməsi tərəfindən daha aşağı instansiyalı məhkəməsinə ötürülməsi nəticəsində bir ildən çox müddətdə ərizəçi həbs qətimkan tədbirinin əsasları ilə bağlı qeyri-müəyyən vəziyyətdə qalarsa, eyni zamanda aşağı instansiyalı məhkəmənin həbsi yenidən nəzərdən keçirməsi üçün vaxt məhdudiyəti olmazsa, bu halda ərizəçinin həbsi əsassız hesab ediləcək (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, 2005, §§ 136-37).

G. Məhkəmə qərarı

43. Məhkəmə qərarına əsaslanan həbs mahiyyət etibarilə "qanuni"dir. Sonradan daha yüksək instansiyalı məhkəməsi tərəfindən qeyri-qanuni hesab edilən qərara əsaslanan həbs milli qanunvericiliyə əsasən qanuni ola bilər (*Bozano Fransaya qarşı*, 1988, § 55). Ölkə daxili məhkəmələr həbs prosesində xətaların olduğunu qəbul etdiklərinə baxmayaraq, həbsin qanuniliyi haqqında qərar qəbul etsələr də, həbs "qanunla müəyyən edilmiş qaydaya" uyğun hesab edilə bilər (*Erkalo Niderlanda qarşı*, 1998, §§ 55-56). Beləliklə, həbs qərarındakı xətalər belə hər zaman həbs müddətinin 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində qeyri-qanuni hesab edilməsinə rəvac vermir (*Yefimenko Rusiyaya qarşı*, 2013, §§ 102-08; *Cesiusn Litvaya qarşı*, 2000, § 68; *Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1996, §§ 42-47).

44. Məhkəmə ölkə daxili məhkəmələrin yurisdiksiyaları daxilində olan aktları ilə yurisdiksiyalarından kənar olanları bir-birindən fərqləndirir (*eyni mənbə*, §§ 43 və s.). Maraqlı tərəf dinləmə haqqında müvafiq qaydada xəbərdar edilmədiyi halda (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, 2005, § 129), ölkədaxili məhkəmələr milli qanunvericilikdə tələb olunan istintaqı aparmadıqda (*Lloyd və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2005, §§ 108 və 116), yaxud daha aşağı instansiyalı məhkəmələr həbs üçün alternativ tədbirləri lazımınca nəzərə almadıqda həbs haqqında qərarlar açıq-aşkar etibarsız hesab edilir (*eyni mənbə*, § 113). Digər tərəfdən milli məhkəmələrin "kobud və aşkar pozuntulara" yolverdiyinə dair heç bir dəlil olmadıqda, Məhkəmə həbsi qanuni hesab etmişdir (*eyni mənbə*, § 114).

H. Qərarların əsaslandırılması və əsassızlığın yolverilməzliyi tələbi

45. Həbsin 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən qanunliliyini qiymətləndirən zaman Məhkəmənin nəzərə aldığı elementlərdən biri də həbs qərarının tam və ya qismən əsassız olmasıdır. (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 92). Beləliklə, məhkəmə orqanlarının uzunmüddətli həbsə icazə verən qərarlarında hər hansı əsasın göstərilməməsi 5-ci maddənin 1-ci bəndində müəyyən edilən əsassızlıqdan müdafiə prinsipinə zidd ola bilər (*Staşaits Litvaya qarşı*, 2002, §§ 66-67). Bənzər qaydada həddən artıq yığcam olan, həbsə icazə verən hər hansı hüquqi müddəaya istinad etməyən qərar əsassızlığın yolverilməzliyinə qarşı yetərli müdafiə təmin edə bilməyəcək (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, 2005, § 157).

46. Lakin milli məhkəmələr ərizəçiyə münasibətdə həbs qətimkan tədbirinin tətbiqi üçün bəzi

əsasların olduğu qənaətinə gəliblərsə, Məhkəmə ərizəçinin həbsini, həbs haqqında qərarda əsasların göstərilməsinə baxmayaraq, milli qanunvericiliyə uyğun hesab edə bilər (*Minjat İsveçrəyə qarşı*, 2003, § 43). Bundan əlavə, əgər ölkədaxili məhkəmələr həbs haqqında qərarı əsasların yetərsizliyi səbəbindən ləğv ediblərsə, lakin ərizəçinin həbsi üçün bəzi əsasların olduğunu müəyyənləşdiriblərsə, həbs edilmiş şəxsin azadlığa buraxılmamasına dair qərar və həbsin qanuniliyinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə işin daha aşağı instansiyaya qaytarılması 5-ci maddənin 1-ci bəndinin pozulması hesab edilmir (*həmin yer*, §47).

47. Məhkəməyə qədər həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi üçün hər hansı səbəbin olmaması onun müddətinin müəyyən edilməməsi ilə birləşdikdə 5-ci maddənin 1-ci bəndinin pozulması baş vermişdir. Bununla belə, məsələnin daxili qanunvericilikdə necə tənzimlənməsindən asılı olmayaraq, milli məhkəmələrin məhkəməyə qədər həbs müddətinin öz qərarlarında müəyyən edilməsi tələbi yoxdur (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 199; *Oravec Xorvatiyaya qarşı*, 2017, § 55). Müddət məhdudiyətlərinin mövcudluğu və ya olmaması Məhkəmənin tətbiqi zamanı daxili qanunvericiliyin nəzərdə tutulduğunu və əsassız həbslərə qarşı təminatların təmin edilib-edilmədiyini ümumi qiymətləndirərkən nəzərə ala biləcəyi bir sıra amillərdən biridir (*J.N. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2016, § 90; *Meloni İsveçrəyə qarşı*, 2008, § 53.)

48. Bundan əlavə, səlahiyyətli hakimiyyət orqanları həbsə nisbətən daha az müdaxilə tədbirlərini tətbiq etmək imkanını nəzərdən keçirməlidirlər (*Ambruşkeviç Polşaya qarşı*, 2006, § 32).

I. Bəzi yol verilən prosesual xətlər

49. Aşağıdakı prosesual xətlərin ərizəçinin həbsini qeyri-qanuni etmədiyi aşkar edilmişdir:

Həbs qərarı barədə təqsirləndirilən şəxsə rəsmi qaydada məlumat verilməməsi yalnız presedent hüququ ilə müəyyən edilmiş müstəsna qaydada "kobud və aşkar pozuntu" hesab edilməmişdi, belə ki, səlahiyyətli orqanların doğrudanda, ərizəçiyə bu barədə məlumat verildiyini hesab edirdilər (*Marturana İtaliyaya qarşı*, 2008, § 79; həmçinin bax: *Voskuil Niderlanda qarşı*, 2007, lakin bu zaman məhkəmə həbs haqqında qərar barədə məlumatın qanunla müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində: iyirmi dörd saat əvəzinə üç gündə bildirilməsində pozuntu aşkar etmişdir);

-Həbs orderində və ya qərarında məhkəmə orqanı tərəfindən sonradan düzəldilən adi kargüzarlıq xətası (*Nikolov Bolqarıstana qarşı*, 2003, § 63; *Duiyeb Niderlanda qarşı* [GC], 1999, § 52);

-Məhkəmələrin gəldikləri nəticəni təsdiq etmək üçün qeyd etdikləri faktları nəzərə alaraq ərizəçinin həbsdə saxlanması formal əsasının əvəz edilməsi (*Qaidyurgis Litvaya qarşı* (dec.), 2001). Lakin belə əvəz etmə üçün adekvat səbəblərin göstərilməməsi Məhkəmənin 5-ci maddənin 1-ci bəndinin şərtlərinin pozulduğu barədə nəticəyə gəlməsinə səbəb ola bilər (*Kalmanoviçi Rumıniyaya qarşı*, 2008, § 65).

J. Azad etmə haqqında qərarın icrasında yubanma

50. Qanunun aliliyini rəhbər tutan dövlətdə azad etmə haqqında qərarın mövcud olmasına baxmayaraq hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin davam etdirilməsi qəbul edilməzdir (*Assanidze Gürcüstana qarşı* [GC], 2004, § 173). Lakin Məhkəmə təsdiq edir ki, həbs olunmuş şəxsin azad edilməsi haqqında qərarın yerinə yetirilməsində bir qədər yubanma başa düşülən və çox vaxt qaçılmazdır. Bununla belə, səlahiyyətli dövlət orqanları bu

yubanmanı minimuma endirməyə çalışmalıdırlar (*Giulia Manzone İtaliyaya qarşı* , 1997, § 25).Azad etməyə aid olan inzibati rəsmiyyətlər bir neçə saatdan artıq yubanmalara haqq qazandıra bilməz (*Ruslan Yakovenko Ukraynaya qarşı* , 2015, § 68, burada iki günlük yubanma və *Kuin Fransaya qarşı*, 1995, §§ 39-43, ərizəçinin “dərhal” azad edilməsi haqqında qərarın icrasının on bir saat yubanma ilə bağlı).

Müxtəlif dövlət orqanları arasında sənədlərin ötürülməsi zamanı yol verilmiş inzibati nöqsanlar nəticəsində şəxslərin tutulması üçün əsaslar aradan qalxdıqda onların qanunsuz həbsi, hətta qısa müddətli olsa belə, 5-ci maddənin pozulmasını aşkar edir (*Kerem Çiftçi Türkiyəyə qarşı*, 2021, §§ 32-34, burada ərizəçi bir ay əvvəl geri götürülmüş həbs qərarı əsasında təxminən bir saat yarım saxlanılıb).

III. 5 . 1-ci maddəyə əsasən azadlıqdan qanuni məhrumetmə

A. Məhkum olunduqdan sonra həbs

Maddə 5 § 1 (a)

“1....Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

(a) səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum olunduqdan sonra şəxsin qanuni həbsə alınması;”

HUDOC açar sözləri

Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1) Məhkumetmə (5-1-a) – Məhkum olunduqdan sonra (5-1-a) – Səlahiyyətli məhkəmə (5-1-a)

1. İttiham hökmü

51. 5-ci maddənin § 1(a) yarımbəndi hər hansı məhkəmə tərəfindən verilən, azadlıqdan məhrumetməyə gətirib çıxaran “ittiham hökmlərinə” şamil edilir və sözügedən Dövlətin daxili qanunvericiliyinə əsasən cinayət və ya intizam hüquq pozuntusu kimi təsnif edilməsindən asılı olmayaraq şəxsin təqsirli bilindiği hüquq pozuntusunun hüquqi xarakterinə görə fərqlənir (*Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, 1976, § 68; *Qalstyan Ermənistanaya qarşı*, 2007, § 46).

52. Bu termin təqsirin müəyyən edilməsini, eləcə də cərimənin tətbiq edilməsini və ya azadlıqdan məhrum etməni nəzərdə tutan digər tədbirlərin tətbiqini bildirir (*Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], 2013, § 125; *Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2012, § 189; *M. Almaniyaya qarşı*, 2009, § 87; *Van Droogenbroek Belçikaya qarşı*, 1982, § 35; *B. Avstriyaya qarşı*, 1990, § 38).

53. Müvafiq cəzalandırma məsələləri prinsipcə Konvensiyanın əhatə dairəsindən kənar qalır. Müəyyən bir cinayətə tətbiq edilən müvafiq həbs müddətinin nə qədər olduğuna

qərar vermək Məhkəmənin vəzifəsi deyil. Bununla belə, cəzanın icrası və ya onun tənzimlənməsi ilə bağlı tədbirlər 5-ci maddənin 1-ci bəndi ilə qorunan azadlıq hüququna təsir göstərə bilər, çünki azadlıqdan məhrum etmənin faktiki müddəti onların tətbiqindən asılıdır (*Aleksandr Aleksandrov Rusiyaya qarşı*, 2018, § 22); *Xamtoxu və Aksençik Rusiyaya qarşı* [GC], 2017, §§ 55-56).

54. Bu müddəa İştirakçı Dövlətlərin səlahiyyətli məhkəmələr tərəfindən əraziləri xaricində çıxardığı həbs qərarlarının icra edilməsinin qarşısını almır (*X. Almaniyaya qarşı*, 14 dekabr 1963-cü il tarixli Komissiya qərarı). İştirakçı Dövlətlər şəxsin məhkum olunduğu xarici ölkədə məhkəmə prosesinin 6-cı maddəyə uyğun olub-olmadığını yoxlamaq öhdəliyi daşımaları da (*Drozdz və Yanusek Fransa və İspaniyaya qarşı*, 1992, § 110), ittiham hökmü ədalət mühakiməsindən kobudşəkildə imtina edilməsi nəticəsində çıxarıla bilməz (*İlaşku və başqaları Moldova və Rusiyaya qarşı* [GC], 2004, § 461). Əgər ittiham hökmü "6-cı maddə və ya onun əhatə etdiyi prinsiplərə aşkar şəkildə zidd olan" məhkəmə prosesinin nəticəsində qəbul edilsə, bundan irəli gələn azadlıqdan məhrum etmə 5-ci maddənin § 1 (a) yarım bəndi çərçivəsində əsaslandırıla bilməz (*Villkoks və Harford Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 2013, § 95, ədalət mühakiməsinin açıq-aşkar inkarına bərabər olan ədalətlik formalarının nümunələri ilə; həmçinin bax: *Stoiçkov Bolqarıstana qarşı*, 2005, §§ 56-58 və *Vorontsova və Digərləri Ukraynaya qarşı*, 2021, §§ 42-49 prinsipin daxili icraatlara tətbiqinə dair).

2. Səlahiyyətli məhkəmə

55. "Məhkəmə" termini ümumi fundamental xüsusiyyətlərə (bunlardan ən vacibi icra hakimiyyəti orqanlarından və iş üzrə tərəflərdən müstəqillikdir) malik olmaqla yanaşı, məhkəmə prosesi üçün təminatları nəzərdə tutan orqanları ifadə edir (*Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1987, § 61; *De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, 1971, § 78). Lakin məhkəmənin müdaxiləsinin tələb olunduğu bütün işlərdə prosesin formalarının eyni olması mütləq deyil. Hər hansı məhkəmə icraatının lazımi təminatları təqdim edib-etmədiyinin müəyyən olunması üçün icraatın baş tutduğu şəraitin konkret xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır (*həmin yerdə*).

56. Bundan başqa, sözügedən orqan yalnız məsləhətçi funksiya daşımamalı, həmçinin həbsin qanuniliyini müəyyən etmək və həbs qanunsuz olduğu təqdirdə azad etmə əmri vermək səlahiyyətinə malik olmalıdır. (*X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1981, § 61; *Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1986, § 61).

57. "Qanun əsasında yaradılmamış" məhkəmə "səlahiyyətli" deyildir (*Yefimenko Rusiyaya qarşı*, 2013, §§ 109-11).

3. Həbs ittiham hökmündən "sonra" baş tutmalıdır

58. "Sonra" termini sadəcə həbsin vaxt baxımından ittiham hökmündən sonra baş tutmalı olduğunu bildirmir: həmçinin həbs ittiham hökmünün nəticəsi olmalı, ondan asılı olmalı və ittiham hökmü əsasında baş verməlidir. Bir sözlə, ittiham hökmü ilə sözügedən azadlıqdan məhrum edilmə arasında yetərli səbəb-nəticə əlaqəsi olmalıdır (*Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2012, § 189; *Monnell və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1987, § 40; *Del Río Prada İspaniyaya qarşı* [GC], 2013, § 124).

59. Lakin vaxtın ötməsi ilə səbəb-nəticə əlaqəsi tədricən zəifləyir və yekun nəticədə azadlığa buraxılmamaq və yenidən həbs (o cümlədən preventiv həbs müddətinin

uzadılması) barədə qərarların qanunverici orqanınin və ya məhkəmənin məqsədləri ilə əlaqəsiz əsaslara, yaxud bu məqsədlər çərçivəsində əsassız qiymətləndirməyə istinad etdiyi vəziyyət yarandığı təqdirdə tamamilə qırıla bilər. Belə şəraitdə əvvəl qanuni olan həbs əsassız olaraq azadlıqdan məhrum etməyə çevrilir və nəticədə 5-ci maddə ilə ziddiyyət təşkil edir. (*həmin yerdə*, § 124; və *H.V. Almaniyaya qarşı*, 2013, § 102; *M. Almaniyaya qarşı*, 2009, § 88, davam edən preventiv həbs üzrə; *V.A. İsveçrəyə qarşı*, 2021, §§ 39-45, burada qərar ərizəçinin yenidən açılma proseduru ilə həyata keçirilən preventiv həbsi onun ilkin məhkum edilməsinin məqsədləri ilə uyğun gəlmir).

60. Məhkəmə belə qənaətə gəlib ki, həbsdən başqa, müxtəlif preventiv tutulma formaları ərizəçinin “səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum olunduqdan sonra” həbsinə bərabərdir. Belə şəraitdə tutulma cəzanın bir hissəsi deyil, daha çox başqa bir “azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı tədbir”-dən irəli gəlirdi (bax: *Ruslan Yakovenko Ukraynaya qarşı*, 2015, § 51 əlavə istinadlarla).

61. Saxlanılan şəxsin azadlığa buraxılmaması haqqında qərar hökm çıxaran məhkəmənin həbs qətimkan tədbirinin məqsədlərinə zidd ola bilər, əgər müvafiq şəxs yenidən cinayət törətmək riski səbəbi ilə həbsdə saxlanılmağa davam edir, lakin şəxs eyni zamanda onun artıq təhlükəli olmadığını nümayiş etdirmək üçün lazımı vasitələrdən, məsələn, uyğun terapiyadan məhrum edilsə. (*Klinkenbus Almaniyaya qarşı*, 2016, § 47).

62. İctimaiyyəti qorumaq üçün şəxsin tutulma müddətinin uzadılması barədə qərarın əsaslılığı o zaman şübhə altına alınır ki, məhkəmə şəxsin hələ də ictimaiyyət üçün təhlükəli olduğu qənaətinə gəlməyə əsas verən qeyri-kafi elementlərə malikdir, xüsusilə ona görə ki məhkəmələr zəruri və kifayət qədər yeni ekspert məsləhəti ala bilməmişdir. Tibbi ekspertizanın kifayət qədər yeni olub-olmaması sualına Məhkəmə birmənalı şəkildə cavab vermir, lakin işin konkret halından, xüsusən də ekspertin son müayinəsindən sonra ərizəçinin vəziyyətində potensial əhəmiyyətli dəyişikliklərin olmasından asılıdır (*D.J. Almaniyaya qarşı*, 2017, §§ 59-61). Bundan əlavə, cinayətkar uzun müddət eyni müəssisədə saxlandıqda və onun terapevtik müalicəsi tükənəndə, lazımı müalicəyə başlamaq üçün yeni təkliflər əldə etmək üçün kənarından eksperte müraciət etmək xüsusilə vacibdir (*Tim Henrik Bruun Hansen Danimarkaya qarşı*, 2019, §§ 77-78).

63. Məhkum olan şəxs 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a) yarım bəndinə uyğun olaraq “səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum edildikdən sonra”, hətta qərar birinci instansiyada çıxarıldıqdan sonra, və o, hələdə icra olunmadığı və apellyasiya şikayəti verilə bilən halda həbs edilmiş hesab edilir (*Ruslan Yakovenko Ukraynaya qarşı*, 2015, § 46). “Məhkum olunduqdan sonra” termini yekün ittiham hökmünün verildiyi məhkəmə işi ilə məhdudlaşa bilməz, çünki belə olan halda, bu hələ də azadlıqda olan və məhkəmə qarşısına çıxan təqsirləndirilən şəxslərin tutulmasını istisna edə bilər. Nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, apellyasiya və ya nəzarət icraatı zamanı həbs olunan şəxsin təqsiri 6-cı maddənin tələblərinə əsasən keçirilən məhkəmə prosesində müəyyən olunub (*Vemhof Almaniyaya qarşı*, 1968, § 9).

64. 5-ci maddənin §1(a) yarım bəndi ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən şəxslərin ittiham hökmündən sonra psixiatriya xəstəxanasına salınmasına şamil edilir (*Klinkenbus Almaniyaya qarşı*, 2016, § 49; *Radu Almaniyaya qarşı*, 2013, § 97; *X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1981, § 39). (Lakin bu, bəraət hökmünün verilməsindən sonra belə müəssisəyə yerləşdirilməsi hallarına aid deyil (*Luberti İtaliyaya qarşı*, 1984, § 25)).

4. Apellyasiya icraatının təsiri

65. Məhkəmə qərarına əsaslanan həbs mahiyyət etibarilə qanunidir. Məhkəmənin qərar çıxararkən milli qanunvericilik çərçivəsində səhvə yol verdiyinin aşkar edilməsi müvafiq həbs müddətinin qanuniliyi üçün geriye qüvvəyə malik olması mütləq deyil. Strasburq

orqanları barələrindəki ittiham hökmlərinin və ya cəza tədbirlərinin fakt və ya qanun xətalarına əsaslandığı barədə yerli apellyasiya məhkəmələri qərar çıxardığından şikayət edən, cinayətə görə məhkum edilmiş şəxslərin ərizələrini təmin etməkdən imtina etmişlər (*Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1996, § 42). Lakin yerli qanunvericilikdə heç bir əsası olmayan, yaxud özbaşına olan ittiham hökmündən sonra baş tutan həbs qanunsuzdur (*Tsirlis və Kulumpas Yunanıstanına qarşı*, 1997, § 62).

B. Məhkəmə qərarının və ya hüquqi öhdəliyin yerinə yetirilməməsinə görə həbs

Maddə 5. 1 (b)

“1. ...Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...(b)məhkəmənin qanuni çıxardığı qərarı icra etməməyə görə və ya qanunla nəzərdə tutulmuş hər hansı öhdəliyin icra olunmasını təmin etmək məqsədi ilə şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması”

HUDOC açar sözləri

Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1)

Məhkəmənin qanuni qərarı (5-1-b) – Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməməsi (5-1-b) – Hüquq tərəfindən müəyyən edilmiş vəzifənin təhlükəsiz qaydada yerinə yetirilməsi (5-1-b)

1. Məhkəmə qərarının yerinə yetirilməməsi

66. 5-ci maddənin 1 (b) yarım bəndinin birinci hissəsi tutulmuş və ya həbs olunmuş şəxsin məhkəmə qərarını yerinə yetirmək imkanı olduğu halda yerinə yetirmədiyi ehtimalına əsaslanır (*Beyere Latviyaya qarşı*, 2011, § 49).

67. Fərdlər heç vaxt haqqında məlumatlandırılmadıqları məhkəmə qərarına riayət etmədiklərinə görə məsuliyyət daşıya bilməzlər (*eyni mənbə*, § 50).

68. Səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən müvafiq qərar çıxarılan qədər hər hansı şəxsin müəyyən tədbirlərə tabe olmaqdan və ya müəyyən prosedura əməl etməkdən imtina etməsi belə məhkəmə qərarının icrası ilə bağlı qərarların qəbul edilməsində prezumptiv mənə kəsb etmir (*Petuxova Rusiyaya qarşı*, 2013, § 59).

69. Yerli səlahiyyətli orqanlar demokratik cəmiyyətdə qanun əsasında çıxarılmış məhkəmə qərarının icrasının təmin edilməsinin vacibliyi ilə azadlıq hüququnun əhəmiyyəti arasında ədalətli balans yaratmalıdırlar. Nəzərə alınmalı olan amillərə qərarın məqsədi, ona əməl edilməsinin mümkünlüyü və həbs müddəti daxildir. Proporsionallıq məsələsi ümumi sxemdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır (*Qatt Maltaya qarşı*, 2010, § 40).

70. Konvensiya orqanları 5-ci maddənin §1(b) yarım bəndinin birinci hissəsini aşağıdakılarla əlaqədar işlərə tətbiq etmişlər, məsələn, məhkəmə cəriməsinin ödənilməməsi (*Velinov keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı*, 2013; *Eyri İrlandiyaya qarşı*, Komissiyanın 7 iyul 1977-ci il tarixli Komissiya qərarı), əqli sağlamlıqla bağlı tibbi müayinədən (*X. Almaniyaya qarşı*, 10 dekabr 1975-ci il tarixli Komissiya qərarı), yaxud məhkəmə qərarı ilə qanun analizi verməkdən (*X. Avstriyaya qarşı*, 13 dekabr, 1979,

Komissiyanın qərarı) imtina edilməsi, yaşayış yeri ilə bağlı məhdudiyyətlərə riayət edilməməsi (*Freda İtaliyaya qarşı*, 7 oktyabr, 1980, Komissiyanın qərarı), uşaqların valideynə təhvil verilməsi qərarının yerinə yetirilməməsi (*Paradis Almaniyaya qarşı* (dec.), 2007), məcburi qüvvəyə malik qərarların yerinə yetirilməməsi (*Stil və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1998), zəminlik şərtlərinin pozulması (*Qatt Maltaya qarşı*, 2010) və psixiatriya xəstəxanasına yerləşdirmə (*Trutko Rusiyaya qarşı*, 2016 və *Beyere Latviyaya qarşı*, 2011-ci il), burada yerli prosedurlar özbaşınalıqqa qarşı kifayət qədər təminat verməmişdir.

2. Qanunla nəzərdə tutulmuş öhdəliyin icrası

71. 5-ci maddənin 1 (b) yarım bəndinin ikinci hissəsi yalnız qanunda nəzərdə tutulmuş hər hansı öhdəliyin "icrasının təmin edilməsi" məqsədi ilə həbsə icazə verir. Beləliklə, sözügedən şəxsin yerinə yetirilməmiş öhdəliyi olmalıdır və həbs və ya tutulmanın məqsədi öhdəliyin icrasını təmin etmək olmalı, mahiyyət etibarilə cəzalandırıcı səciyyə daşımamalıdır. Müvafiq öhdəlik yerinə yetirildikdən sonra 5-ci maddənin § 1 (b) yarım bəndi çərçivəsində həbs üçün əsas aradan qalxır (*Vasileva Danimarkaya qarşı*, 2003, § 36; *S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, §§ 80-81)..

72. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (b) yarım bəndi öhdəliyin məzmunu kimi yerli qanunvericiliyə, habelə bu öhdəliyin qoyulması və yerinə yetirilməsi üçün əməl edilməli olan prosedura istinad edir (*Rojkov Rusiyaya qarşı* (№ 2), 2017-ci il, § 89).

73. Öhdəlik dəqiq və konkret xarakter daşmalıdır (*Çiulla İtaliyaya qarşı*, 1989, § 36). Geniş təfsir qanunun aliliyi anlayışı ilə ziddiyyət təşkil edə bilərdi (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 83; *Engel və başqaları Niderlanda qarşı*, 1976, § 69; *İliya Stefanov Bolqarıstana qarşı*, 2008, § 72).

74. Yalnız qaçılmaz cinayətin törədiləcəyi vaxt və yer, mümkün qurbanlar yetəri qədər dəqiq müəyyənləşdirilə bildikdə, cinayət törətməmək öhdəliyi "dəqiq və konkret" hesab oluna bilər. Konkret fəaliyyətin yerinə yetirilməsi öhdəliyindən fərqli olaraq, nədənsə çəkinmək öhdəliyi kontekstində hər hansı şəxsin sözügedən öhdəliyini yerinə yetirmədiyi barədə qənaətə varmamışdan əvvəl sözügedən şəxsin yol verməməli olduğu bu konkret fəaliyyətdən xəbərdar edilib-edilmədiyi və bu hərəkətdən çəkinmək istəyini nümayiş etdirib-etdirmədiyi nəzərə alınmalıdır (*Kurt Avstriyaya qarşı* [GC], 2021, § 185; *Ostendorf Almaniyaya qarşı*, 2013, §§ 93-94).

Yaxın gələcəkdə cinayət törətməmək öhdəliyi kifayət qədər konkret və spesifik hesab edilə bilməz, o vaxta qədər ki, yerinə yetirilməyən heç bir xüsusi tədbir nəzərdə tutulmayıb (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 83).

75. Həbs yalnız "qanunla nəzərdə tutulan öhdəlik" daha mülayim vasitələrlə yerinə yetirə bilmədikdə Konvensiya şərtləri çərçivəsində məqbul hesab edilir (*Xodorkovskiy Rusiyaya qarşı*, 2011, § 136). Həmçinin proporsionallıq prinsipi demokratik cəmiyyətdə sözügedən öhdəliyin dərhal yerinə yetirilməsinin vacibliyi ilə azadlıq hüququnun əhəmiyyəti arasında balansın təmin edilməsini diktə edir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2008, § 70).

76. Məhkəmə bu qiymətləndirmədə aşağıdakı aspektləri əhəmiyyətli hesab edir: müvafiq qanunvericilikdən irəli gələn öhdəliyin xarakteri, o cümlədən onun məqsədi və predmeti; həbs olunan şəxs və həbsə gətirib çıxaran xüsusi hallar; həbsin müddəti (*S., V. və A. V. Danimarka* [GC], 2018, § 75; *Vasileva Danimarkaya qarşı*, 2003, § 38; *Epple Almaniyaya qarşı*, 2005, § 37).

77. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (b) yarım bəndinin ikinci hissəsi çərçivəsində baxılan

hallara daxildir: məsələn, hər hansı ölkəyə daxil olan zaman təhlükəsizlik yoxlamasından keçmək öhdəliyi (*Makvey və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 18 Mart 1981, Komissiya hesabatı), kimlik məlumatlarının açıqlanması (*Vasileva Danimarkaya qarşı*, 2003; *Novotka Slovakiyaya qarşı* (dec.), 2003; *Sarigiannis İtaliyaya qarşı*, 2011), psixiatrik müayinədən keçmək (*Noviçka Polşaya qarşı*, 2002), müəyyən sahəni tərk etmək (*Epple Almaniyaya qarşı*, 2005), dindirilmək üçün polis məntəqəsinə gəlmək (*İliya Stefanov Bolqarıstana qarşı*, 2008; *Osipenko Ukraynaya qarşı*, 2010 və *Xodorkovskiy Rusiyaya qarşı*, 2011), cinayət törətməməklə ictimai asayişə riayət etmək (*Ostendorf Almaniyaya qarşı*, 2013) və vergi borclarının ödənilməsinə təmin etmək üçün üzərinə həbs qoyulmuş əmlakın yerini aşkar etmək (*Göthlin İsveçə qarşı*, 2014).

C. Həbs qətimkan tədbiri

Maddə 5. 1 (c)

"1. ...Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum ediləbilməz:

...

(c) hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı şəxsin səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durmasından irəli gələn və ya onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun, yaxud törətdikdən sonra gizlənməsinin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsaslar olduğunun hesab edildiyi hallarda şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması;

HUDOC açar sözləri

Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1)

Səlahiyyətli hüquqi orqanın yanına gətirilmə (5-1-c) – Cinayət (5-1-c) – Əsaslı şübhə (5-1-c) – Hüquq pozuntusunun qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsasların olması (5-1-c) – Qaçışın/gizlənmənin qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsasların olması (5-1-c)

1. Həbs və ya tutulmanın məqsədi

78. "Səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durmasından irəli gələn" ifadəsi 5-ci maddənin 1-bəndinin (c) yarım-bəndində həbs və ya tutulma üçün nəzərdə tutulan üç alternativ əsasa da aiddir (*Loules İrlandiyaya qarşı*, 1961, §§ 13-14; *İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1978, § 196).

79. Şəxs 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım-bəndinin birinci hissəsinə əsasən yalnız cinayət mühakiməsi icraatı çərçivəsində hüquq pozuntusu törətdiyi şübhəsi ilə səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısında durması məqsədilə həbs edilə bilər (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 314; *Şahin Alpay Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 103; *Ceius Litvaya qarşı*, 2000, § 50; *Şvabe və M.G. Almaniyaya qarşı*, 2011, § 72).

80. Məhkəmədən əvvəl həbs qətimkan tədbiri kimi yalnız o dərəcədə əsaslı ola bilər ki, o, cinayət işi üzrə icraat aparılan mövcud cinayətlə bağlı əsaslı şübhə əsasında təstiqlənsin (*Kurt Avstriyaya qarşı* [GC], 2021, § 187)

81. Bu müddənin ikinci alternativini ("onun tərəfindən törədilən hüquq pozuntusunun

qarşısını almaq üçün kifayət qədər zəruri əsaslar olduğu hallarda") dövlət orqanları tərəfindən təhlükəli hesab edilən və ya qanunsuz hərəkətlər etməyə meyilli olan bir şəxsə və ya şəxslər kateqoriyasına qarşı yönəlmiş ümumi qarşısının alınması siyasətinə icazə vermir. Bu tutulma əsası İştirakçı Dövlətlərə konkret və spesifik cinayətin, xüsusilə onun törədildiyi yer, vaxt və qurbanı(ları) ilə bağlı qarşısının alınması üçün vasitə verməkdən artıq bir şey etmir. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq, həbsə haqq qazandırmaq üçün hakimiyyət orqanları inandırıcı şəkildə göstərməlidirlər ki, əgər onun törədilməsinin qarşısı alınmasaydı, aidiyyəti şəxs çox güman ki, konkret və spesifik cinayətdə iştirak etmiş olardı (*Kurt Avstriyaya qarşı* [GC], 2021, § 186; *S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 89 və 91).

82. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin ikinci hissəsi “onun cinayət törətməsinə dair əsaslı şübhənin” mövcudluğundan asılı olmayaraq, tutulma üçün aydın əsas verir. Beləliklə, o, cinayət mühakiməsi icraatından kənar preventiv tutulmaya aiddir (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, §§ 114-116, tamaşaçı tərəfindən zorakılığın qarşısını almaq üçün tutulma ilə bağlı).

83. Şübhəli şəxsin məhkəmə qarşısına çıxarılması məqsədinin mövcudluğu həmin məqsədə nail olunmasından asılı olmayaraq nəzərdən keçirilməlidir. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndi ilə təyin edilən standart polis həbs və ya nəzarət altında saxlanma zamanı ittiham irəli sürmək üçün yetərli dəlillərə malik olduğunu nəzərdə tutmur (*Petkov və Profirov Bolqarıstana qarşı*, 2014, § 52; *Erdagöz və Türkiyə*, 1997, § 51). 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinə əsasən həbs zamanı dindirilmənin məqsədi həbsi əsaslandırın konkret şübhənin təsdiqi və ya aradan qaldırılması yolu ilə cinayət istintaqının davam etdirilməsidir (*Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 125; *Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1988, §§ 52-54; *Labita İtaliyaya qarşı* [GC], 2000, § 155; *O'Hara Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2001, § 36)

84. Həbs edilmiş şəxsin məhkəmə qarşısına çıxarılması ilə bağlı “məqsəd” tələbi əsassız olaraq qısamüddətli preventiv tutulma müddətini uzatmamaq şərti ilə, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin ikinci hissəsinə aid olan həbsdə çeviklik dərəcəsi ilə tətbiq edilməlidir. Şəxs qısa müddətdən sonra ya risk keçdiyinə görə, ya da məsələn, müəyyən edilmiş qısa müddətin başa çatmasına görə həbs qətimkan tədbirindən azad edildikdə, məqsədlə bağlı tələb preventiv tutulmaya maneə yaratmamalıdır (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, §§ 118-126).

85. Covid-19 pandemiyası zamanı cinayət mühakiməsi icraatı qeyri-müəyyən müddətə dayandırıldıqda, ərizəçinin sözügedən müddət ərzində həbsdə saxlanmasının əsası səlahiyyətli hüquqi orqanın yanına gətirilmə məqsədilə davam etdi (*Fenek Maltaya qarşı* (dec.), 2021, §§ 83-88).

86. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinə uyğun olaraq həbs bildirilmiş məqsədə nail olmaq üçün mütənasib tədbir olmalıdır (*Ladent Polşaya qarşı*, 2008, §§ 55-56). Yerli hakimiyyət orqanları tutulmanın zəruri olduğunu inandırıcı şəkildə nümayiş etdirməyi bacarmalıdır. Hakimiyyət orqanları məhkəmə icraatı gedən şəxsin çağırıldığı zaman onların yanına gəlməməsi əsasında onun həbsinə qərar verdikdə, onun qaçdığını təsdiq etmək üçün sözügedən şəxsə tələbləri yerinə yetirmək və bunun üçün əsaslı addımlar atmaq üçün adekvat xəbərdarlığın və kifayət qədər vaxtın verildiyinə əmin olmalıdırlar (*Vasiliçuk Moldova Respublikasına qarşı*, 2017, § 40).

87. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin ikinci hissəsi üzrə zəruri sayılan meyar tələb edir ki, tutulmadan daha az ciddi tədbirlər və fərdi və ya ictimai maraqların müdafiəsi üçün yetərli olmadığını nəzərdən keçirsin. Sözüqədən hüquqpozma (cinayət) həyat və

səhhət üçün təhlükə və ya xeyli maddi ziyan vuran ağır xarakterli olmalıdır. Bundan əlavə, monitoring tələb edən risk keçdikdən sonra tutulma dayandırılmalıdır, həmçinin həbsin müddəti də burada müvafiq amildir (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 161).

88. “Səlahiyyətli hüquqi orqan” ifadəsi 5-ci maddənin 3-cü bəndinə uyğun olaraq “hakim və ya məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən digər vəzifəli şəxs” ilə eyni mənə daşıyır (*Sisser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 29).

2. “Əsaslı şübhə”nin mənası

89. Həbsdə əsaslandırılmalı olan şübhənin “əsaslılığı” 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndində nəzərdə tutulan təminatın mühüm hissəsini təşkil edir (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (no. 2) [GC], 2020, § 314; *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 124; *Fernandes Pedrosa Portuqaliyaya qarşı*, 2018, § 87). Şübhənin vicdanla olması faktı özlüyündə yetərli deyil (*Sabuncu və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2020, § 145).

90. Cinayətin törədildiyinə dair “əsaslı şübhə” obyektiv müşahidəçinin sözügedən şəxsin hüquq pozuntusu törətmiş ola biləcəyi qənaətinə gəlməsi üçün yetərli fakt və ya məlumatın mövcudluğunu nəzərdə tutur (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 314; *İlqar Məmmədov Azərbaycana qarşı*, 2014, § 88; *Erdagöz Türkiyəyə qarşı*, 1997, § 51; *və Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, § 32).

Beləliklə, şikayətin əsaslı olub-olmadığını yoxlamaq üçün hakimiyyət orqanlarının işin əsas faktları ilə bağlı həqiqi araşdırma aparmaması 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin pozulmasını aşkar edir. (*Stepulyak Moldovaya qarşı*, 2007, § 73; *Elçi və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2003, § 674; *Moldoveanu Moldova Respublikasına qarşı*, 2021, §§ 52-57, burada ərizəçi dələduzluq ittihamı ilə üçüncü şəxsə olan borcunu qaytara bilmədiyinə görə həbs edilib və tutulub).

91. Şübhələr yoxlanıla bilən və obyektiv dəlil ilə əsaslandırılmalıdır. Səlahiyyətli orqanlarının qərarlarında və sənədlərində qanuni müddəaya və ya dəqiqləşdirilməmiş “iş materialına” qeyri-müəyyən və ümumi istinadlar, hər hansı konkret bəyanat, məlumat və ya şikayətin olmadığı halda, şübhənin “əsaslılığını” əsaslandırmaq üçün yetərli sayıla bilməz (*Akgün v Türkiyə*, 2021, §§ 156 və 175).

92. Nəyin ağılabatan olması bütün hallardan asılıdır, lakin şübhə doğuran faktların məhkumluğu və ya hətta ittihamın irəli sürülməsini əsaslandırmaq üçün zəruri olanlarla eyni səviyyədə olması zəruri deyil. (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 184).

93. “Əsaslılıq” termini həm də ittihamların ehtimalına dair obyektiv müşahidəçini qane etmək üçün şübhənin cavab verməli olduğu həddi ifadə edir (*Kavala Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 128).

94. Bir qayda olaraq, “şübhənin əsaslılığı” ilə bağlı problemlər faktlar səviyyəsində yaranır.

O zaman sual ondan ibarətdir ki, həbs və tutulma məsələsi faktların həqiqətən baş verdiyinə dair “əsaslı şübhəni” əsaslandırmaq üçün yetərli qədər obyektiv elementlərə əsaslanıbmi. Özünün faktiki tərəfi ilə yanaşı, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin mənasında “əsaslı şübhənin” mövcudluğu, əsaslandırılmış faktların qanunun cinayət davranışına aid bölmələrindən birinə aid edilməsini ağılabatan hesab edilməsini tələb edir. Beləliklə, əgər saxlanılan şəxsə qarşı aparılan hərəkətlər və ya faktlar baş verdikləri anda cinayət törədilməyibsə, o zaman “əsaslı şübhədə” ola bilməz (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (no. 2) [GC], 2020, § 317; *Sabuncu və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2020, §§

146-147).

95. Bundan əlavə, belə görünməməlidir ki, iddia edilən cinayətlər ərizəçinin Konvensiyadan irəli gələn hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlıdır (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (no. 2) [GC], 2020, § 318; *Sabuncu və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2020, § 148; *Raqıp Zarakolu Türkiyəyə qarşı*, 2020, § 41).

96. Şəxsin həbsi üçün tələb olunan şübhənin əsaslılığı ilə bağlı minimum standartta əməl edilib-edilmədiyini qiymətləndirərkən, Məhkəmə konkret işin faktlarının ümumi kontekstini, o cümlədən ərizəçinin statusunu, hadisələrin ardıcılığını, təhqiqatların aparılma qaydası və hüquqi orqanların davranışını nəzərə alır (*İbrahimov və Məmmədov Azərbaycanca qarşı*, 2020, §§ 113-131).

Kütləvi iğtişaşlar törətməkdə şübhəli bilinən iddiaçının həbsi və tutulması zamanı hakimiyyətin özbaşınalığı və strategiyasının bir hissəsi ondan ibarətdir ki, dinc etirazlara mane olmaq və onların etirazlara son qoymaq üçün minimum standartlara riayət etməməkdir (*Şmorqunov və başqaları Ukraynaya qarşı*, 2021, §§ 464-477).

97. Həbs və ilkin tutulma zamanı əsaslı şübhənin olması lazım olsa da, uzunmüddətli həbs hallarında da şübhənin saxlanma müddətində davam etdiyi və “əsaslı” olduğu göstərilməlidir (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (no. 2) [GC], 2020, § 320; *İlqar Məmmədov Azərbaycanca qarşı*, 2014, § 90).

98. Terrorizm kontekstində iştirakçı Dövlətlərdən məxfi məlumat mənbələrini açıqlamaqla terrorçuluqda şübhəli bilinən şəxsin həbsinə əsas olan şübhəni əsaslandırmaq tələb edilməsədə, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, terror cinayətləri ilə mübarizə problemi 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndində nəzərdə tutulan müdafiənin təminatlarının güzəştə gedilməsi hesabına “əsaslılıq” anlayışının genişləndirilməsinə haqq qazandıra bilməz (*O'Hara Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2001, § 35; *Baş Türkiyəyə qarşı*, 2020, § 184).

99. Müəyyən ittihamla bağlı dəlillərin sonradan toplanması bəzən ərizəçini terrorizmlə bağlı cinayətlərin törədilməsinə aid edilən şübhəni gücləndirə bilər. Lakin bu, tutulmaya haqq qazandıran şübhənin yeganə əsasını təşkil edə bilməz. İstənilən halda belə sübutların sonradan toplanması milli hakimiyyət orqanlarını şəxsin ilkin tutulmasına haqq qazandıra biləcək kifayət qədər faktiki əsas təqdim etmək öhdəliyindən azad etmir (*Selahattin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 321). 5-ci maddənin təfsiri və tətbiqi zamanı işin konteksti nəzərə alınmalı olsa da, hüquqi orqanlarının fəvqəladə vəziyyət zamanı heç bir təsdiq edilə bilən sübut və ya məlumat olmadan və ya təmin edən kifayət qədər faktiki əsas olmadan, və ya 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinin minimum tələblərinə uyğun olmadan, bir şəxsin həbsinə qərar vermək üçün kart-blansı yoxdur (*Akgün Türkiyəyə qarşı*, 2021, § 184).

100. Anonim şəxsin şayiəyə əsaslanan, təsdiqlənməmiş ifadəsinin ərizəçinin mafiya ilə əlaqəli fəaliyyətlərə cəlb edildiyinə dair “əsaslı şübhə” üçün kifayət etmədiyi müəyyən edilmişdir (*Labita İtaliyaya qarşı* [GC], 2000, §§ 156 və s.). Digər tərəfdən, şübhəli şəxslər tərəfindən bir neçə il əvvəl irəli sürülən və sonradan geri götürülən ifşa edici bəyanatlar ərizəçiyə qarşı əsaslı şübhənin mövcudluğunu aradan qaldırmayıb. Bundan əlavə, bu, həbs haqqında qərarın qanuniliyinə təsir etməyib. (*Tələt Təpə Türkiyəyə qarşı*, 2004, § 61). Məhkəmə həmçinin qəbul edib ki, anonim şahidin konkret və təfərrüatlı ifadələri mütəşəkkil cinayət kontekstində əsaslı şübhə üçün kifayət qədər faktiki əsas təşkil edə bilər (*Yaygin Türkiyəyə qarşı* (dec.), 2021, §§ 37-46).

3. “Hüquq pozuntusu” termini

101. "Hüquq pozuntusu" termini 6-cı maddədə göstərilən "cinayət" termini ilə eyni müstəqil mənaya malikdir. Hüquq pozuntusunun milli qanunvericilik çərçivəsində təsnifatı nəzərə alınmalı olan amillərdən biridir. Lakin icraatın xarakteri və sözügedən cəzanın ağırlığı da əhəmiyyət daşıyır (*Benham Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1996, § 56; *S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, § 90).

D. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tutulması

Maddə 5. 1 (d)

“1. ...Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(d) yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin tərbiyə nəzarəti üçün qanuni qərar əsasında həbsə alınması və ya onun səlahiyyətli orqana verilməsi üçün qanuni həbsə alınması;

HUDOC açar sözləri

Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1) Yetkinlik yaşına çatmayanlar (5-1-g) – Təhsil nəzarəti (5-1-g) – Səlahiyyətli orqanın yanına gətirilmə (5-1-g)

1. Ümumi

102. Avropa standartları və Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin CM (72) sayılı Qətnaməsi nəzərə alınmaqla, "yetkinlik yaşına çatmamış şəxs" anlayışı 18 yaşından kiçik şəxsləri (*Koniarska Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 2000), əhatə edir (*X. İsveçrəyə qarşı*, Komissiyanın 14 dekabr 1979-cu il tarixli qərarı).

103. (d) yarım bəndi sadəcə yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin həbsinə icazə verən müddə deyil. Bu yarım bənd, tam olmasa da, yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin həbs edilə biləcəyi hallara dair nümunələr ehtiva edir, daha dəqiq onların (a) tərbiyə nəzarəti və ya (b) səlahiyyətli məhkəmə orqanı qarşısına çıxarılmaq məqsədilə həbs oluna biləcəyini göstərir (*Mubilanzila Mayeka və Kaniki Mitunga Belçikaya qarşı*, 2006, § 100).

2. Maarifləndirici nəzarət

104. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (d) yarım bəndinin birinci hissəsi yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin cinayət törətməkdə şübhəli olmasından və ya sadəcə “risk altında olan uşaq” olmasından asılı olmayaraq, onun öz maraqları naminə azadlıqdan məhrum edilməsinə icazə verir. (*D.L. Bolqarıstana qarşı*, 2016, § 71).

105. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin həbsi kontekstində "maarifləndirici nəzarət" sözü sinif otağında dərsin keçilməsi anlayışı ilə tam eyniləşdirilməməlidir. Belə nəzarət sözügedən şəxsin qorunması və maraqları naminə valideynlik hüquqlarının bir çox aspektlərinin səlahiyyətli orqan tərəfindən icrasını əhatə etməlidir (*P. və S. Polşaya qarşı*, 2012, § 147; *İçin və başqaları Ukraynaya qarşı*, 2010, § 39; *D.G. İrlandiyaya qarşı*, 2002, §

80). . Bununla belə, “təhsil nəzarəti” mühüm əsas təhsil aspektini ehtiva etməlidir ki, təhsildə boşluqların qarşısını almaq məqsədilə bütün həbs edilmiş yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər üçün, hətta onlar qısa müddətə müvəqqəti həbs zamanı təcridxanaya yerləşdirildiyi halda da, normal məktəb kurikulumuna uyğun təhsil standart təcrübəyə çevrilməlidir. (*Blokhin Rusiyaya qarşı* [GC], 2016, § 170).

106. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (d) yarım bəndinə əsasən “davranışın islahı” və ya yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin növbəti hüquq pozuntusu törətməsinin qarşısının alınması zərurətinə əsaslanan həbsə icazə verilmir (*Blokhin Rusiyaya qarşı* [GC], 2016, § 171).

107. (d) yarım bəndi maarifləndirici nəzarət rejimindən əvvəl maarifləndirici nəzarəti ehtiva etməyən müvəqqəti həbsə alınma tədbirinin tətbiqini istisna etmir. Lakin belə hallarda həbsdən sonra ən qısa müddət ərzində bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş və yetərli resurslara malik müvafiq (qapalı və ya açıq) müəssisədə bu rejim faktiki tətbiq edilməlidir (*Buamar Belçikaya qarşı*, 1988, § 50; *D.K. Bolqaristana qarşı*, 2020, §§ 78-84, burada Məhkəmə ərizəçinin islah internat məktəbinə köçürülməzdən əvvəl uşaqlar üçün böhran mərkəzində iki gün saxlanmasını məqbul hesab etmişdir).

108. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin qapalı müəssisədə yerləşdirilməsi də “maarifləndirici nəzarət” məqsədilə mütənasib olmalıdır. Bu, uşağın ən yüksək maraqlarına uyğun olaraq qəbul edilmiş və uşağın inkişafı üçün ciddi risklərin qarşısını almaq məqsədi daşıyan son tədbir olmalıdır (*D.L. Bolqaristana qarşı*, 2016, § 74).

109. Azadlıqdan məhrumetmə yolu ilə təhsil nəzarəti sistemini seçən Dövlət 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (d) yarım bəndinin tələblərinə riayət etmək məqsədilə həmin sistemin təhlükəsizlik və təhsil tələblərinə cavab verən müvafiq müəssisələr təmin etmək öhdəliyi daşıyır (*A. və başqaları Bolqaristana qarşı*, 2011, § 69; *D.G. İrlandiyaya qarşı*, 2002, § 79).

Pedaqoji və təhsil sisteminin həyata keçirilməsi ilə bağlı dövlətə müəyyən tədbir səlahiyyəti verilməlidir (*D.L. Bolqaristana qarşı*, 2016, § 77).

110. Məhkəmə təhsil fəaliyyəti həyata keçirilmədiyini halda, azyaşlılar üçün nəzərdə tutulmuş müəssisənin öz-özlüyündə "maarifləndirici nəzarət" anlayışına uyğun gəldiyini qəbul etmir (*İçin və başqaları Ukraynaya qarşı*, 2010, § 39).

3. Səlahiyyətli hüquq-mühafizə orqanı

111. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (d) yarım bəndi yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin səlahiyyətli hüquq mühafizə orqanının yanına gətirilməsi məqsədilə qanuni həbsini tənzimləyir. *Hazırlıq materiallarına* əsasən, bu müddəanın məqsədi yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin mülki və ya inzibati icraatdan əvvəl həbsini əhatə etmək idi, cinayət icraatı ilə bağlı həbsi isə 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndi əhatə etməli idi.

112. Lakin cinayətin törədilməsində ittiham olunan yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin psixi vəziyyəti barədə qərarın qəbul edilməsi üçün zəruri psixiatrik rəyin hazırlanması müddətində həbsi, yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin səlahiyyətli hüquq-mühafizə orqanının qarşısına gətirilməsi məqsədilə həbs qismində, (d) yarım bəndinə uyğun gəldiyi təsdiq edilmişdir (*X. İsveçrəyə qarşı*, Komissiya qərarı 14 dekabr 1979-cu il).

E. Tibbi və sosial səbəblərə görə həbs

Maddə 5. 1 (e)

“1. ...Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(e) yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq üçün şəxslərin, habelə ruhi xəstələrin, alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların və ya səfillərin qanuni həbsə alınması;”

HUDOC açar sözləri

Şəxsiyyət azadlığı (5-1) – Şəxsin toxunulmazlığı (5-1) – Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedür (5-1) Qanuni həbs və tutulma (5-1) İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması (5-1-e) – Ruhi xəstələr (5-1-e) – Alkoqolizm (5-1-e) – Narkomaniyaya mübtəla olanlar (5-1-e) – Səfillər (5-1-) e)

1. Ümumi

113. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndi bir neçə şəxs kateqoriyasına, daha dəqiq desək, infeksiyon xəstəlik yayan şəxslərə, ruhi xəstələrə, spirtli içki, narkotik aludəçilərinə və səfillərə aiddir. Bütün bu şəxslər arasında bağlılıq bundan ibarətdir ki, onlar həm tibbi yardımın təmin edilməsi üçün, həm də sosial siyasətin diktə etdiyi aspektlərdən dolayı, yaxud da eyni vaxtda həm tibbi, həm də sosial səbəblərə görə azadlıqdan məhrum edilə bilərlər (*Enhorn İsveçə qarşı*, 2005, § 43).

114. Konvensiyanın cəmiyyətə yaxşı uyğunlaşa bilməmiş belə şəxslərin azadlıqdan məhrum edilməsinə icazə verməsinin səbəbi yalnız onların ictimai təhlükəsizlik üçün təhdid təşkil edə bilmələri deyil, həmçinin onların öz maraqlarının da həbslərini zəruri edə bilməsidir (eyni mənbə; *Quzzardi İtaliyaya qarşı*, 1980, § 98 sonda).

2. İnfeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması

115. Hər hansı şəxsin "infeksiyon xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə "həbsinin qanuniliyinin qiymətləndirilməsi üçün əsas meyarlar aşağıdakılardır:

- infeksiyon xəstəliyin yayılması əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün təhlükə təşkil edib-etməməsi;
- daha az sərt tədbirlər nəzərdən keçirilərək ictimai marağın qorunması üçün yetərsiz hesab olunduğu üçün infeksiyaya yoluxmuş şəxsin həbsinin xəstəliyin yayılmasının qarşısının alınması üçün son çarə olub-olmaması.

Bu meyarlar artıq təmin edilmədikdə, azadlıqdan məhrum etmə üçün əsas aradan qalxır (*Enhorn İsveçə qarşı*, 2005, § 44).

3. Ruhi xəstələrin həbsi

116. "Ruhi xəstə" termininə dəqiq tərif vermək mümkün deyil, çünki psixiatriya həm tibbi, həm də cəmiyyətin münasibəti baxımından daimi inkişafda olan sahədir. Lakin bu o demək deyil ki, kimsə sadəcə baxış və davranışları müəyyən edilmiş normalardan fərqləndiyinə görə həbs edilə bilər (*Rakeviç Rusiyaya qarşı*, 2003, § 26).

Məhkəmə eyni və ya oxşar terminlərin yerli hüquqi qərarlarda təfsirindən aslı olmadan, bu terminə müstəqil mənə verməlidir (*Petçulies Almaniyaya qarşı*, 2016, §§ 74-77). Yerli cinayət qanunvericiliyə əsasən cinayət törətdiyi zaman müvafiq şəxsin ruhi xəstə olması onun cinayət məsuliyyətini istisna edəcək və ya azaldacaq mütləq tələb deyil (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 149).

117. Aşağıdakı üç minimum şərtə əməl edilmədiyi halda, hər hansı şəxs "ruhi xəstə" olduğuna görə azadlıqdan məhrum edilə bilməz (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 127; *Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, § 145; *D.D. Litvaya qarşı*, 2012, § 156; *Kallveit Almaniyaya qarşı*, 2011, § 45; *Ştukaturov Rusiyaya qarşı*, 2008, § 114; *Varbanov Bolqarıstana qarşı*, 2000, § 45; *Vinterverp Niderlanda qarşı*, 1979, § 39):

- təcili həbs tələb olunmadığı təqdirdə, şəxsin ruhi xəstə olduğu obyektiv tibbi rəydə etibarlı şəkildə göstərilməlidir;
- şəxsin psixi xəstəliyinin dərəcəsi məcburi həbsi tələb etməlidir. Azadlıqdan məhrum edilmənin verilən şəraitdə zəruri olduğu göstərilməlidir;
- obyektiv tibbi rəylə təsdiq edilən psixi xəstəlik həbs müddətində davam etməlidir.

118. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndi hansısa bir şəxsin "ruhi xəstə" kimi həbs oluna biləcəyi cinayət qanunu ilə cəzalandırılmaqla bərabər mümkün əməlləri müəyyən etmir. Həmçinin bu müddəə əvvəlki cinayətin törədilməsini həbs üçün ilkin şərt olaraq müəyyən etmir (*Denis və İrvine Belçikaya qarşı* [GC], 2021, § 168).

119. Ruhi xəstə hesab edilən şəxsin həbsi barədə tibbi rəyə müraciət edilmədən verilən qərar Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndinə uyğun hesab edilə bilməz (*Ruiz Rivera İsviçərəyə qarşı*, 2014, § 59; *S.R. Niderlanda qarşı (dec.)*, 2012, §31).

Başqa imkan olmadıqda, məsələn, müvafiq şəxs müayinəyə gəlməkdən imtina etdiyinə görə, həmin şəxsin psixi sağlamlığının faktiki vəziyyəti haqqında iş materialları əsasında həkim ekspertizasının rəyi tələb edilməlidir, əks halda, həmin şəxsin ruhi xəstə olduğunu etibarlı şəkildə sübut etmək mümkün deyil (*D.C. Belçikaya qarşı*, 2021, §§ 87, 98-101; *Constancia Hollandiyaya qarşı* (dec), 2015, § 26, burada Məhkəmə digər mövcud məlumatların ərizəçinin psixi vəziyyətinin tibbi müayinəsi üçün əvəz edilməsinə icazə verdi).

120. Yuxarıdakı şərtlərdən ikincisinə gəldikdə isə, ruhi xəstənin həbsi yalnız vəziyyətinin müalicəsi və ya yüngülləşməsi üçün müalicə, tibbi preparat və ya başqa klinik müalicə tələb edildikdə deyil, həm də şəxsin, məsələn, özünə və ya başqalarına zərər verməmək üçün nəzarətdə saxlanmasına ehtiyac olduqda zəruri ola bilər (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 133; *Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2003, § 52).

5-ci maddənin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndində heç bir tibbi müalicə nəzərdə tutulmadıqda belə psixi pozğunluğu olan şəxsin həbsinə icazə verir, lakin belə bir tədbir şəxsin sağlamlıq vəziyyətinin ciddiliyi və müvafiq şəxsin və ya digər şəxslərin müdafiəsinin zəruriliyi ilə lazımı qaydada əsaslandırılmalıdır. (*N. Rumıniyaya qarşı*, 2017, § 151).

121. Hər hansı ruhi vəziyyət "əsl" psixi pozğunluq hesab edilmək üçün müəyyən ağırlıqda olmalıdır (*Qlien Almaniyaya qarşı*, 2013, § 85). 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndinin məqsədləri üçün əsl psixi pozğunluq kimi təsnif olunmaq üçün sözügedən

psixi pozğunluq psixi sağlamlıq xəstələri üçün müvafiq müəssisədə müalicə tələb edəcək qədər ciddi olmalıdır (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 129; *Petçulies Almaniyaya qarşı*, 2016, § 76).

122. Səlahiyyətli dövlət orqanları hər hansı şəxsin "ruhi xəstə" kimi həbs edilməli olub-olmadığı barədə qərar verən zaman müəyyən diskresiya hüququna malik olmalıdırlar, çünki konkret iş üzrə təqdim edilən dəlilləri birinci növbədə onlar dəyərləndirməlidirlər (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 128; *Pleso Macaristana qarşı*, 2012, § 61; *H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2004, § 98). Səlahiyyətli yerli orqan qarşısındakı ekspert məsləhətini ciddi şəkildə yoxlamalı və müvafiq şəxsin psixi pozğunluqdan əziyyət çəkib-çəkmədiyini barədə öz qərarını verməlidir (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 132).

123. Hər hansı şəxsin 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (e) yarım bəndinin tələblərinə uyğun olaraq ruhi xəstə olduğunun etibarlı şəkildə müəyyən edilməsi üçün uyğun vaxt həmin şəxsin belə vəziyyətin nəticəsi kimi azadlıqdan məhrum edilməsi barədə qərarın çıxarıldığı tarixdir (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 134; *O.H.. Almaniyaya qarşı*, 2011, § 78). Lakin, azadlıqdan məhrum etmə haqqında qərar qəbul olunduqdan sonra məhbusun sağlamlıq vəziyyətində dəyişikliklər baş veribsə, mütləq nəzərə alınmalıdır. (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 134). Buna görə də səlahiyyətli orqanlar tərəfindən istinad edilən tibbi ekspert rəyləri kifayət qədər yeni olmalıdır (*Kadusiç İsveçrəyə qarşı*, 2018, §§ 44 və 55).

124. Konvensiya səlahiyyətli orqanlarından psixi pozğunluqların davamlılığını qiymətləndirərkən, müvafiq şəxsin məcburi həbsinə səbəb olan əməllərinin xarakterini nəzərə almağı tələb etmir (*Denis və İrvin Belçikaya qarşı* [GC], 2021, § 169).

125. Tibbi dəlillər sağalmaya işarə etdikdə, ərizəçinin həbsinə xitam verib-verməmək barədə qərar qəbul etmək üçün səlahiyyətli orqanlara bir qədər vaxt tələb oluna bilər (*Luberti İtaliyaya qarşı*, 1984, § 28). Lakin azadlıqdan məhrum etmənin yalnız inzibati səbəblərdən davam etməsinə haqq qazandırılmaz (*R.L. və M.-J. D. Fransaya qarşı*, 2004, § 129).

126. Ruhi xəstələrin həbsi belə şəxslərin saxlanması üçün icazəsi olan hospital, klinika və ya başqa müvafiq müəssisədə həyata keçirilməlidir (*L.B.Belçikaya qarşı*, 2012, § 93; *Aşinqdeyn Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1985, § 44; *O.H. Almaniyaya qarşı*, 2011, § 79).

Müvafiq müəssisədə boş yerlərin olmaması psixi pozğunluqlardan əziyyət çəkən şəxsin sıradan həbsxanada davam edən həbsinə haqq qazandıra bilməz (*Sy İtaliyaya qarşı* (dec.), 2022, § 135).

127. Digər tərəfdən, gözləmə müddətinin həddən artıq uzun çəkməməsi şərti ilə hər hansı şəxs müvafiq müəssisəyə köçürülməmişdən əvvəl xüsusi olaraq ruhi xəstələr üçün nəzərdə tutulmamış müəssisəyə müvəqqəti yerləşdirilə bilər (*Pankeviç Polşaya qarşı*, 2008, §§ 44-45; *Morsink Niderlanda qarşı*, 2004, §§ 67-69; *Brand Niderlanda qarşı*, 2004, §§ 64-66).

128. Azadlıqdan məhrum etmənin qanuniliyi ilə onun icrası şərtləri arasında daxili əlaqəni nəzərə alaraq, ruhi xəstənin ilkin həbs qətimkan tədbiri əsasında həbsdə saxlanması sözügedən şəxsin psixi sağlamlığı üçün nəzərdə tutulmayan müəssisədən müvafiq müəssisəyə köçürülməsindən sonra qanuni ola bilər (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, §§ 140-141).

129. Müvafiq terapiyanın aparılması azadlıqdan məhrum etmənin "qanuniliyi"nin daha geniş konsepsiyasının tələbinə çevrilmişdir. Ruhi xəstələrin hər hansı həbsi onların psixi sağlamlıq vəziyyətini sağaltmağa və ya yüngülləşdirməyə, o cümlədən, müvafiq hallarda, onların təhlükə dərəcəsini azaltmağa və ya ona nəzarət etməyə yönəlmiş terapevtik

məqsəd daşımalıdır (*Ruman Belçikaya qarşı* [GC], 2019, § 208).

130. Beləliklə, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (e) yarım bəndinə əsasən azadlıqdan məhrum etmə ikili funksiyaya malikdir: bir tərəfdən sosial müdafiə funksiyasına, digər tərəfdən ruhi xəstə olan şəxsin fərdi maraqları ilə əlaqəli olan müvafiq və fərdiləşdirilmiş terapiya forması və ya müalicə kursuna malik olan müalicəvi funksiyasına. Müvafiq və fərdiləşdirilmiş müalicə “müvafiq muəssisə” anlayışının mühüm hissəsidir (*Ruman Belçikaya qarşı* [GC], 2019, § 210).

131. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (e) yarım bəndi həmçinin şəxsin məcburi xəstəxanaya yerləşdirilməsinə icazə verən məhkəmə qərarları ilə bağlı prosessual təminatlarını təmin edir (*M.S. Xorvatiyaya qarşı* (№ 2), 2015, § 114). “Qanunilik” anlayışı müvafiq şəxsin əsassız olaraq azadlıqdan məhrum edilmədən kifayət qədər müdafiə təklif edən ədalətli və düzgün prosedur tələb edir (*V.K. Rusiyaya qarşı*, 2017, § 33; *X. Finlandiyaya qarşı*, 2012, § 148, ərizəçinin məcburi həbsinin davam etdirilməsi ilə bağlı adekvat təminatların olmaması ilə bağlı).

132. Beləliklə, şəxsin psixiatriya müəssisəsinə məcburi yerləşdirilməsi ilə bağlı icraat, psixi pozğunluqlardan əziyyət çəkən şəxslərin həssaslığını və hüquqlarının hər hansı məhdudlaşdırılmasına haqq qazandırmaq üçün çox ciddi səbəblərin irəli sürülməsi zərurətini nəzərə alaraq və əsassızlığa qarşı effektiv mübarizə təmin etməlidir (*M.S. Xorvatiyaya qarşı* (№ 2), 2015, § 147).

133. Müvafiq şəxsin məhkəməyə çıxışı və ya şəxsən, ya da zəruri hallarda hər hansı bir təmsilçilik vasitəsilə dinlənməsi imkanının olması vacibdir. Bu o deməkdir ki, psixiatriya müəssisəsində saxlanılan şəxs, xüsusi hallar olmadıqda, onun həbsinin davam etdirilməsi, dayandırılması və ya xitam verilməsi ilə bağlı icraatda hüquqi yardım almalıdır (*eyni mənbə*, §§ 152 və 153; *N. Ruminiyaya qarşı*, 2017, § 196).

134. İcraatda faktiki olaraq hüquqi yardım göstərməyən vəkilin sadəcə təyin edilməsi “ruhi xəstə” kimi həbsdə olan şəxslər üçün zəruri “hüquqi yardım” tələblərini təmin edə bilməzdi. Əlilliyi olan şəxslərin effektiv hüquqi təmsilçiliyi səlahiyyətli yerli məhkəmələr tərəfindən onların qanuni nümayəndələrinə nəzarətin gücləndirilməsini tələb edir (*M.S. Xorvatiyaya qarşı* (№ 2), 2015, § 154; həmçinin bax: *V.K. Rusiyaya qarşı*, 2017, bir məsələ ilə bağlı məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş vəkilin səmərəli hüquqi yardım göstərməməsi və yerli məhkəmələrin bu qüsurun nəzərə alınmaması).

4. Alkoqolizm və narkomaniyaya mübtəla olanların həbsi

135. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci maddəsinin (e) yarım bəndi yalnız məhdud mənada kliniki "alkoqolizm" vəziyyətində olan "spirtli içki aludəçilərinin" həbsinə icazə verildiyi şəkildə təfsir olunmamalıdır, çünki müddənin mətni Dövlətin bu tədbiri spirtli içkidən sui-istifadə edən şəxsə qarşı, onun alkoqolla özünə və ya cəmiyyətə verdiyi zərəri məhdudlaşdırmaq, yaxud içdikdən sonrakı təhlükəli davranışın qarşısını almaq məqsədilə tətbiq etməsinə mane olmur (*Xarin Rusiyaya qarşı*, 2011, § 34).

136. Buna görə də, tibbi cəhətdən "alkoqolizm" diaqnozu qoyulmamış, lakin alkoqolun təsiri altında davranışları özləri və ya cəmiyyət üçün təhdid təşkil edən şəxslər cəmiyyətin və ya onun maraqlarının - sağlamlıq və ya şəxsi təhlükəsizliyin qorunması məqsədilə həbs edilə bilərlər (*Hilda Hafsteinsdottir İslandiya qarşı*, 2004, § 42). Lakin bu o demək deyil ki, 5-ci maddənin 1- bəndinin (e) yarım bəndi hər hansı şəxsin sadəcə spirtli içki qəbul etdiyinə görə həbs edilməsinə icazə verir (*Petsçulies Almaniyaya qarşı*, 2016, § 65; *Vitold*

Litva Polşaya qarşı, 2000, §§ 61-62) .

5. Səfillər

137. "Səfillər"lə bağlı cüzi presedent hüquq mövcuddur. Müddəanın tətbiq dairəsi daimi yaşayış yeri, dolanışıq vasitəsi, müntəzəm məşğuliyyət və ya peşəsi olmayan şəxsləri əhatə edir. Belçikanın Cinayət Məcəlləsindən götürülən bu üç şərt kumulyativdir: onlar eyni zamanda eyni şəxsə münasibətdə mövcud olmalıdır (*De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı*, 1971, § 68).

F. Əcnəbinin həbsi

Maddə 5. 1 (f)

"1....Heç kəs qanunla müəyyən olunmuş aşağıdakı hallardan və qaydadan başqa azadlıqdan məhrum edilə bilməz:

...

(f) şəxsin ölkəyə qanunsuz gəlməsinin qarşısını almaq məqsədilə və ya barəsində deportasiya yaxud ekstradisiya tədbirləri tətbiq olunan şəxsin qanuni tutulması və ya həbsə alınması."

HUDOC açar sözləri

Azadlıqdan məhrumetmə (5-1) – Qanun tərəfindən müəyyən edilmiş prosedur (5-1) – Qanuni həbs və ya tutulma (5-1) Ölkəyə qeyri-qanuni girişin qarşısının alınması (5-1-f) – Qovulma (5-1-f) – Ekstradisiya (5-1-f)

1. Ölkəyə qeyri-qanuni girişin qarşısını almaq üçün həbs

138. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndi Dövlətlərə immiqrasiya kontekstində əcnəbilərin azadlığına nəzarət etməyə icazə verir. (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 89). Bu müddəanın birinci hissəsi sığınacaq axtaran şəxsin və ya başqa immiqrantın Dövlət tərəfindən giriş icazəsi verilmədən əvvəl həbs edilməsinə icazə versə də, bu həbs 5-ci maddənin ümumi məqsədinə - azadlıq hüququnun qorunması və heç kimin əsassız olaraq azadlığından məhrum edilməməsi şərtinə müvafiq olmalıdır (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2008, §§ 64-66).

139. Şəxsə ölkəyə daxil olmaq və ya orada qalmaq üçün rəsmi icazə verildiyinə görə 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndinin birinci hissəsinin tətbiqinin nə vaxt qüvvədən düşəcəyi əhəmiyyətli dərəcədə milli qanunvericilikdən asılıdır (*Suso Musa Maltaya qarşı*, 2013, § 97).

140. Əsassız olaraq həbsin yolverilməzliyi prinsipi 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndinin birinci hissəsinə olduğu qədər ikinci hissəsinə də aiddir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2008, § 73).§73).

141. Beləliklə, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndinin birinci hissəsi kontekstində "əsassızlığın yolverilməzliyi" o deməkdir ki, belə həbs vicdanla yerinə yetirilməlidir; hər hansı şəxsin ölkəyə icazəsiz girişinin qarşısının alınması məqsədilə sıx əlaqəli olmalıdır; həbsin yeri və şərtləri münasib olmalıdır, nəzərə alınmalıdır ki, bu tədbir cinayət törədənlərə deyil, çox vaxt öz həyatlarına görə qorxub ölkələrini tərk edən əcnəbilərə

tətbiq edilir və onların həbs müddəti təqib edilən məqsəd üçün tələb olunan əqlabatan müddətdən çox çəkməməlidir (eyni mənbə § 74).

142. Məhkəmə səlahiyyətli orqanlarının sığınacaq axtaran şəxsləri onların xüsusi ehtiyaclarını fərdi qiymətləndirmədən avtomatik olaraq həbsə yerləşdirmək təcrübəsinə dair qeyd-şərtlərini ifadə etmişdir. (*Thimothawes Belçikaya qarşı*, 2017, § 73; *Mahamed Jama Maltaya qarşı*, 2015, § 146).

143. Həbs qərarının hansı qaydada icra edildiyinin qiymətləndirilməsi zamanı Məhkəmə potensial immiqrantlarla əlaqədar konkret vəziyyəti nəzərə almalıdır (*Kanaqarantnam Belçikaya qarşı*, 2011, § 80 ərizəçi və onun üç uşağı yetkinlik yaşına çatmış şəxslər üçün nəzərdə tutulan qapalı müəssisədə saxlanılmışdı; *Rahimi Yunanıstana qarşı* , 2011, § 108, müşayiətsiz qalan azyaşlının avtomatik həbsi ilə əlaqədar).

144. Sığınacaq axtaran şəxslərin dövlət sərhədlərinə kütləvi şəkildə gəldiyi halda, əsassızlığın qadağan edilməsi şərti ilə, 5-ci maddənin qanunilik tələbi, misal üçün, tranzit zonada azadlıqdan məhrum etmə barədə qərar çıxarmaq səlahiyyətinə malik olan orqanın adı, qərarın forması, onun mümkün əsasları və hədləri, həbsin maksimum müddəti və 5-ci maddənin 4-cü bəndində tələb olunduğu kimi, məhkəməyə müraciət etmək üçün tətbiq edilən yol yerli hüquqi rejim tərəfindən ümumilikdə təmin edilmiş hesab edilə bilər. (*Z.A. və başqaları Rusiyaya qarşı* [GC], 2019, § 162).

145. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi dövlətlərə sığınacaq axtaranların kütləvi axınının praktiki reallıqlarını nəzərə almaqla belə həbsin qərara alınması üçün əsasları formalaşdıran yerli qanunvericilik müddəalarını qəbul etməyə mane olmur. Xüsusilə, 1-ci bəndin (f) yarım bəndi tranzit zonada məhdud müddətə azadlıqdan məhrum edilməni bu cür həbs sığınacaq axtaranların sığınacaq tələblərinin araşdırılmasına qədər onların mövcudluğunu təmin etmək üçün ümumiyyətlə zəruri olduğundan və ya bundan əlavə, sığınacaq üçün müraciətlərin qəbul edilməzliyini tez bir zamanda yoxlamağa ehtiyac olduğunu və bu məqsədlə tranzit zonada strukturun və uyğunlaşdırılmış prosedurların tətbiq edildiyini əsas gətirərək qadağan etmir (eyni mənbə, § 163).

2. Deportasiya və ya ekstradisiya məqsədilə həbs

146. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi məsələn, şəxsin cinayət törətməsinin və ya qaçmasının qarşısının alınması məqsədilə həbsin əqlabatan hesab edilməsini tələb etmir. Bu baxımdan 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi 1 bəndinin (c) yarım bəndindən fərqli səviyyəli müdafiə təmin edir: (f) yarım bəndi çərçivəsində tələb olunan yalnız" tədbirin deportasiya və ya ekstradisiya məqsədilə görülməsi"dir. Buna görə də onun tətbiqi üçün xaric edilmə qərarının milli qanunvericilik və ya Konvensiya şərtləri çərçivəsində əsaslandırılması əhəmiyyət daşımır (*Çahal Birləşmiş Krallığa qarşı* , 1996, § 112; *Çonka Belçikaya qarşı* , 2002, § 38; *Nəsru llayev Rusiyaya qarşı* , 2007, § 69; *Soldatenko Ukraynaya qarşı* , 2008, § 109).

Yerli qanunvericiliyə əsasən həbsin zəruriliyinin meyarı hələ də tələb oluna bilər (*Muzamba Oyav Belçikaya qarşı* (dec.), 2017, § 36; *J.R. və başqaları Yunanıstana qarşı*, 2018, § 111).

147. Bununla belə, Məhkəmə həbs edilmiş şəxslərin spesifik vəziyyətini və onların həbsini qeyri-münasib edə biləcək hər hansı xüsusi həssaslığı (sağlamlıq və ya yaş kimi) nəzərə alır (*Thimothawes Belçikaya qarşı*, 2017, §§ 73, 79-80).

İşin içində uşaq olanda, Məhkəmə hesab etmişdir ki, istisna olmaqla, azadlıqdan məhrum etmə qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq, yəni ailənin çıxarılmasını təmin etmək üçün zəruri

olmalıdır (*A.B. və başqaları Fransaya qarşı*, 2016, § 120). Uşağın valideynlərinin müşayiəti ilə həbsdə olması 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndinə yalnız o halda uyğun olacaq ki, milli hakimiyyət nümayəndələri müəyyən edə bilirlər ki bu son tədbir onların azadlığının daha az məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutan başqa heç bir tədbirin görülmə bilməyəcəyi faktiki yoxlandıqdan sonra qəbul edilmişdir (*həmin yerdə*, § 123).

148. Həbsə, hətta ekstradisiya haqqında rəsmi tələbin və ya hökmün olduğu təqdirdə, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi çərçivəsində səlahiyyətli orqanların sorğuları əsasında haqq qazandırılı bilər, bir şərtlə ki, bu sorğulara sözügedən müddəə kontekstində "fəaliyyət" kimi baxıla bilsin (*X. İsveçrəyə qarşı*, 9 dekabr 1980-ci il tarixli Komissiya qərarı).

149. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi çərçivəsində hər hansı azadlıqdan məhrum etmə yalnız deportasiya və ya ekstradisiya icraatlarının davam etdiyi müddətdə əsaslı sayıla bilər. Bu cür icraatlar lazımi ciddi-cəhdlə yerinə yetirilmədikdə, həbs artıq 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi çərçivəsində məqbul sayılmır (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 90; *A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2009, § 164; *Amie və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 2013, § 72; *Şiksaitov Slovakiyaya qarşı*, 2020, § 56, həmin müddəanın pozulmasını aşkar edən işlərin nümunələri ilə; *Sy İtaliyaya qarşı* (dec.), 2022, § 79, Avropa Həbs Orderi icrası zamanı tutulma ilə bağlı) . ,

150. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi çərçivəsindəki həbs əsassız sayılmamaq məqsədilə vicdanla yerinə yetirilməlidir; o Dövlətin həbs üçün rəhbər tutduğu əsasla yaxından əlaqəli olmalıdır; həbsin yeri və şərtləri münasib olmalıdır; həbs müddəti təqib edilən məqsəd üçün tələb olunandan çox çəkməməlidir (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2009, § 164; *Yoh-Ekale Mvanje Belçikaya qarşı*, 2011, §§ 117-19 əlavə istinadlarla).

151. Xaric edilmə məqsədilə həbs mahiyyəti etibarilə cəza xarakteri daşımamalı, müvafiq təminatlarla müşayiət olunmalıdır (*Əzimov Rusiyaya qarşı*, 2013, § 172).

152. Yerli səlahiyyətli orqanların çıxarılmanın real gözlənti olub-olmadığını və çıxarılma məqsədilə həbsin başdan bəri əsaslı olub-olmadığı və ya əsaslı olmağa davam edib-etmədiyini nəzərdən keçirmək öhdəliyi var (*Al Husin Bosniya və Herseqovinaya qarşı* (№ 2), 2019, § 98). Qovulmaya qədər əsassız həbs riskinin qarşısını ala bilən prosedur təminatları olmalıdır (*Kim Rusiyaya qarşı*, 2014, § 53).

153. Yerli qanunvericiliyin əsassızlığına qarşı kifayət qədər prosesual təminatları təmin edib-etməməsini qiymətləndirərkən, Məhkəmə həbs üçün müddətlərin mövcudluğunu və ya olmamasını, habelə məhkəmə vasitələrinin mövcudluğunu nəzərə ala bilər. Bununla belə, 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi Dövlətlərdən deportasiya və ya immiqrantların tutulmasına avtomatik məhkəmə baxışı həyata keçirənə qədər maksimum həbs müddəti təyin etməyi tələb etmir. Presedent hüququ onu göstərir ki, milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müddətlərə riayət edilməsi və ya avtomatik məhkəmə baxışının mövcudluğu özlüyündə immiqrantların saxlanma sisteminin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndinin tələblərinə uyğun olmasına təminat vermir. (*J.N. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2016, §§ 83-96).

Bununla belə, müəyyən edilmiş müddətlər mövcud olduqda, onlara əməl edilməməsi "qanunilik" məsələsinə aid ola bilər, çünki daxili qanunvericilikdə icazə verilən müddətdən artıq həbs çətin ki, "qanunlara uyğun" hesab edilsin (*Komissarov Çexiyaya qarşı*, 2022, §§ 50-52).

154. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (f) yarım bəndi və ya digər yarım bəndlər şəxsin azadlıq hüququ ilə Dövlətin əhalisini terror təhlükəsindən qorumaqda maraqlı olması arasında balansın gözlənilməsini tələb etmir (*A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2009, § 171).

155. Konvensiyada ekstradisiyanın icazə verilməli olduğu hallar və ya ekstradisiyaya icazə verilməmişdən əvvəl yerinə yetirilməli olan prosedurlarla əlaqədar heç bir müddəə yoxdur. Hətta qeyri-tipik ekstradisiya müvafiq dövlətlər arasında əməkdaşlığın nəticəsi olduqda və qaçağın tutulması barədə qərarın hüquqi əsasının mənşə ölkəsinin səlahiyyətli orqanları tərəfindən verilən həbs qərarı olması şərti ilə Konvensiyaya zidd hesab olunmaya bilər (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* [GC 2005, § 86; *Adamov İsveçrəyə qarşı* , 2011, § 57).

156. Ekstradisiya sorğusu sorğu edən Dövlətdə cinayət təqibi ilə üzləşən şəxsə aid olduqda, sorğu edilən dövlət aidiyyəti şəxsin hüquqların müdafiəsini təmin etmək üçün hökmün icrası məqsədilə ekstradisiyanın tələb olunmasından daha diqqətli davranmalıdır (*Gallardo Sanchez İtaliyaya qarşı*, 2015, § 42).

157. Konvensiyanın üzvü olan və olmayan Dövlətlər arasında ekstradisiya razılaşmasına gəldikdə isə, ekstradisiya razılaşması ilə yaxud belə bir razılaşma mövcud olmadıqda, Dövlətlər arasındakı əməkdaşlığa əsasən müəyyən edilən qaydalar da sonradan Məhkəməyə şikayətin təqdim edilməsinə gətirib çıxaran həbsin qanuni olub-olmadığının müəyyən edilməsi üçün nəzərə alınmalı olan əhəmiyyətli amillərdir. Qaçığın Dövlətlər arası əməkdaşlıq nəticəsində təhvil verilməsi faktı öz-özlüyündə həbsi qeyri-qanuni etmir və buna görə də 5-ci maddə çərçivəsində hər hansı problemin meydana çıxmasına əsas vermir (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* [GC], 2005, § 87).

158. Məhkəmə tərəfindən iştirakçı Dövlətə hər hansı şəxsin müəyyən ölkəyə qaytarılmamasının arzu olunan olduğunun bildirilməsindən sonra müvəqqəti tədbirin icrası öz-özlüyündə həmin şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin tələblərinə uyğun olub-olmadığına təsir etmir (*Qabramadhin [Qabramadhin] Fransaya qarşı*, 2007, § 74). Həbs yenə də qanuni olmalı və əssız olmamalıdır (*Əzimov Rusiyaya qarşı*, 2013, § 169).

Şəxsin deportasiyasının qarşısının alınmasına dair tədbirin həyata keçirilməsi onun həbsini qeyri-qanuni etmir, bir şərtlə ki, ölkədən çıxarılma icraatları davam etməkdə olsun və onun həbs müddəti əssız davam etdirilməsin (*S.P. Belçikaya qarşı* (dec.), 2011, *Yoh-Ekale Mvanje Belçikaya qarşı*, 2011, § 120).

II. Azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslər üçün təminatlar

A. Tutulmanın səbəbləri haqqında məlumat (Maddə 5. 2)

Maddə 5. 2

“2. Tutulmuş hər bir kəsə ona aydın olan dildə onun tutulmasının səbəbləri və ona qarşı irəli sürülən istənilən ittiham barədə dərhal məlumat verilir.

HUDOC açar sözləri

Təcili məlumat (5-2) – Başadüşülən dildə olan məlumat (5-2) – Həbsin səbəbləri haqqında məlumat (5-2) – İttiham haqqında məlumat (5-2)

1. Tətbiqi

159. 5-ci maddənin 2-ci bəndində istifadə edilən sözlər müstəqil şəkildə, xüsusən də 5-ci

maddənin hər kəsi əsassız olaraq azadlıqdan məhrum etməkdən müdafiə edilməsinə yönəlmiş məqsədi çərçivəsində təfsir edilməlidir. "Tutulma" termini cinayət hüququ tədbirlərinin sərhədlərini aşır, "istənilən ittiham" sözləri isə tətbiq olunma şərtini deyil, nəzərə alınan ehtimalı bildirir. 5-ci maddənin 4-cü bəndi tutulma və ya həbs nəticəsində azadlıqdan məhrum etmə arasında fərq qoymur. Buna görə də sonuncunun 5-ci maddənin (*Vander Leer Niderlanda qarşı*, 1990, §§ 27-28) ekstradisiya (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, 2005, §§ 414-15), tibbi müalicə (*Van der Leer Niderlanda qarşı*, 1990, §§ 27-28; *X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1981, § 66) məqsədilə həbsə şamil olunan, həmçinin hər hansı şəxsin şərti azad olunduqdan sonra həbs yerinə qaytarılmasına tətbiq edilən 2-ci bəndinin tətbiqi dairəsindən çıxarılması üçün əsas yoxdur (*X Belçikaya qarşı*, 2 aprel 1973-cü il tarixli Komissiyanın qərarı).

2. Məqsədi

160. 5-ci maddənin 2-ci bəndi tutulan hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin səbəbini bilməli olduğuna dair ilkin zəmanət təmin edir və bu, 5-ci maddənin nəzərdə tutduğu müdafiə sisteminin ayrılmaz hissəsidir. (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 115). Hər hansı şəxs həbsinin və ya tutulmasının səbəbi haqqında məlumatlandırıldıqdan sonra, münasib hesab edərsə, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində həbsin qanuniliyinə etiraz üçün məhkəməyə müraciət edə bilər (*Foks, Kempbel və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, § 40; *Çonka Belçikaya qarşı*, 2002, § 50).

161. Həbsinin qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən yubanmadan baxılması hüququna malik olan istənilən şəxs azadlıqdan məhrum edilməsinin səbəbləri haqqında dərhal və lazımı qaydada məlumatlandırılmadığı halda bu hüquqdan effektiv şəkildə yararlanma bilməz (*Vander Leer Niderlanda qarşı* 1990, § 28; *Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, 2005, § 413; *Grubnik Ukraynaya qarşı*, 2020, §§ 97 və 99).

3. Səbəblər barədə məlumatlandırılmalı olan şəxs

162. 5-ci maddənin 2-ci bəndində istifadə edilən ifadə formasından aydın bilinir ki, Dövlətlərin vəzifəsi şəxsə və ya onun nümayəndəsinə konkret məlumat verməkdir (*Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2006, § 53, 2008-ci ildə Böyük Palata tərəfindən təsdiq edilib). Ərizəçi məlumat almaq iqtidarında deyilsə, müvafiq məlumatlar onun maraqlarını təmsil edən şəxslərə, məsələn hüquqşünasa və ya qəyyuma təqdim edilməlidir (*X. Birləşmiş Krallığa qarşı*, Komissiyanın 16 iyul 1980-ci il tarixli hesabatı, § 106; *Z.H. Macaristana qarşı*, 2012, §§ 42-43).

4. Səbəblər "dərhal" bildirilməlidir

163. Məlumatın yetəri qədər tez təqdim edilib-edilmədiyi hər bir halda konkret xüsusiyyətlər əsasında qiymətləndirilməlidir. Lakin həbsi yerinə yetirən vəzifəli şəxsdən həbsin bütün səbəbləri barədə həbs anında məlumat verməsi tələb olunmur (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 115; *Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, § 40; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 1994, § 72).

164. "Dərhal" anlayışı ilə müəyyən olunan vaxt məhdudyyətləri tutulan şəxsin tutulmasının səbəbləri haqqında bir neçə saat ərzində məlumatlandırılmasını nəzərdə tutur

(*Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.) 1999; *Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1994, §42).

5. Səbəblər barədə məlumatlandırılma qaydası

165. Səbəblərin həbsə icazə verən hər hansı qərarın mətnində göstərilməsi və yazılı, yaxud başqa bir xüsusi formada ifadə olunması mütləq deyil (*X. Almaniyaya qarşı*, 13 dekabr 1978-ci il tarixli Komissiya qərarı; *Keyn Kiprə qarşı* (dec.), 2011).

Lakin bu prosesdə əqli imkanları məhdud şəxsin vəziyyəti lazımcına nəzərə alınmadıqda, əvəzində hüquqşünas və ya başqa səlahiyyətli şəxs məlumatlandırılmayıbsa, onun 5-ci maddənin 4-cü bəndi ilə təmin edilən həbsin qanuniliyinə etiraz etmək hüququndan effektiv və bacarıqla istifadəsinə imkan verəcək lazımi məlumatla təmin edildiyini demək olmaz (*Z.H. Macaristana qarşı*, 2012, § 41).

166. Tutulmanın səbəbləri tutulduqdan sonra aparılan sorğu-sual və ya dindirmə zamanı təmin edilə və ya aydınlaşdırıla bilər (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, §41; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 1994, §77; *Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 1999; *Grubnik Ukraynaya qarşı*, 2020, §§ 95 və 98).

167. Cinayət əməli və ya qəsdlə törətdikləri əməldən sonra tutulan (*Dikme Türkiyəyə qarşı*, 2000, § 54), yaxud daha əvvəlki həbs qərarlarına və ya ekstradisiya tələblərində qeyd edilən, iddia edilən hüquq pozuntularının təfərrüatlarından xəbərdar olan şəxslər tutulmanın səbəblərini başa düşmədiklərini iddia edə bilməzlər (*Öcalan Türkiyəyə qarşı* (dec), 2000).

6. Səbəblər haqqında tələb olunan məlumatın həcmi

168. Təqdim edilən məlumatın məzmun baxımından yetərli olub-olmadığı hər bir halda konkret xüsusiyyətlər əsasında qiymətləndirilməlidir (*Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, § 40). Lakin tutulma üçün hüquqi əsasın sadəcə bildirilməsi öz-özlüyündə 5-ci maddənin 2-ci bəndinin məqsədləri üçün yetərli deyil (eyni mənbə, § 41; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 1994, § 76; *Kortesis Yunanıstana qarşı*, 2012, §§ 61-62).

169. Tutulmuş şəxslərə başa düşəcəkləri sadə, qeyri-professional dildə tutulmanın əsas hüquqi və faktiki əsasları haqqında məlumat verilməlidir ki, onlar münasib hesab etdikləri təqdirdə, 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq tutulmalarının qanuniliyinə etiraz üçün məhkəməyə müraciət edə bilsinlər (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 115; *J.R. və başqaları Yunanıstana qarşı*, 2018, §§ 123-124; *Foks, Kempbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1990, § 40; *Myurrey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 1994, § 72). Lakin 5-ci maddənin 2-ci bəndi məlumatın tutulmuş şəxsə qarşı irəli sürülən ittihamların tam siyahısından ibarət olmasını tələb etmir (*Bordovski Rusiyaya qarşı*, 2005, § 56; *Novak Ukraynaya qarşı*, 2011, § 63; *Qasins Latviyaya qarşı*, 2011, § 53).

170. Şəxslər ekstradisiya məqsədilə tutulduqda verilən məlumat hətta daha qısa ola bilər, belə ki, bu məqsədlərlə tutulma ittihamın mahiyyət üzrə qərarın qəbul edilməsini tələb etmir (*Suso Musa Maltaya qarşı*, 2013, §§ 113 və 116; *Kabulov Ukraynaya qarşı*, 2009, § 144; *Bordovski Rusiyaya qarşı*, 2005, § 56), çünki belə məqsədlər üçün həbs hər hansı ittihamın mahiyyəti üzrə qərarın çıxarılmasını tələb etmir (*Bejaui Yunanıstana qarşı*, Komissiyanın 6 aprel 1995-ci il tarixli qərarı). Lakin belə şəxslər 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq tutulmanın qanuniliyinə baxılması üçün məhkəməyə müraciət etməyə imkan verəcək qədər yetərli məlumat almalıdırlar (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, 2005, § 427).

7. Tutulmuş şəxsə aydın olan dildə

171. Əgər həbs qərarı tutulmuş şəxsin başa düşmədiyi dildədirsə, 5-ci maddənin 2-ci bəndinin tələbi ərizəçi sonradan sorğu-sual edilən zaman təmin edilir, beləliklə, o, tutulmasının səbəbləri barədə başa düşdüyü dildə məlumatlandırılır (*Delkurt Belçikaya qarşı*, Komissiyanın 1968-ci il 1 oktyabr tarixli hesabatında istinad edilən 7 fevral 1967-ci il tarixli Komissiya qərarı).

172. Lakin bu məqsədlə tərcüməçilərdən istifadə edildikdə, səlahiyyətli orqanlar tərcümə üçün müraciətlərin düzgün və dəqiq ifadə edilməsini təmin etməlidirlər (*Şamayev və başqaları Gürcüstan və Rusiyaya qarşı*, 2005, § 425).

A. Dərhal hakimin yanına gətirilmək hüququ (Maddə 5.3)

Maddə 5 § 3

“3. Bu maddənin 1-ci bəndinin “c” yarım-bəndinə müvafiq olaraq tutulmuş və ya həbsə alınmış hər kəs dərhal hakimin və ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş digər vəzifəli şəxsin qarşısına gətirilir...”

HUDOC açar sözləri

Hakim və ya məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən digər vəzifəli şəxs (5-3) – Dərhal hakimin və ya digər vəzifəli şəxsin yanına gətirilmək (5-3)

1. Müddəanın məqsədi

173. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi cinayət törətməkdə şübhəli bilindiklərinə görə tutulan və ya həbs olunan şəxsləri hər hansı özbaşına və ya əsassız azadlıqdan məhrum edilmə halına qarşı təminat təqdim edir (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, § 47; *Stefens Maltaya qarşı (№2)*, 2009, § 52).

174. İcra hakimiyyəti orqanının şəxsin azadlıq hüququna müdaxilələrinə məhkəmə nəzarəti 5-ci maddənin 3-cü bəndinin müəyyən etdiyi təminatın başlıca xüsusiyyətidir (*Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1988, § 58; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, 2003, § 236; *Assenov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 1998, § 146). Məhkəmə nəzarətini "Konvensiyanın preambulasında aydın göstərilən..., demokratik cəmiyyətin fundamental prinsiplərindən biri olan "və" bütövlükdə Konvensiyanın əsaslandığı" qanunun aliliyi prinsipi nəzərdə tutur (*Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1988, § 58).

175. Məhkəmə nəzarəti həbsin erkən mərhələsində xüsusilə böyük olan pis rəftar riskinə, hüquq-mühafizə orqanlarına, yaxud başqa orqanlara verilən, yalnız məhdud məqsədlər üçün və müəyyən edilmiş qaydada istifadə edilməli olan səlahiyyətlərdən sui-istifadəyə qarşı effektiv müdafiə təmin edir (*Ladent Polşaya qarşı*, 2008, § 72).

2. Təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarəti

176. 5-ci maddənin 3-cü yarımbəndinin başlanğıc hissəsinin məqsədi 1-ci bəndinin (c) yarımbəndinin müddəaları çərçivəsində polis tərəfindən və ya inzibati həbsə münasibətdə təxirəsalınmaz və avtomatik məhkəmə nəzarətini təmin etməkdir (*De Yong, Balje və Van den Brink Niderlanda qarşı*, 1984, § 51; *Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, §§ 48-49).

177. Həbs edilmiş şəxs üzərində məhkəmə nəzarəti ilk tutulma zamanından etibarən hər hansı pis rəftarın aşkar edilməsinə və fərdin azadlığına hər hansı əsassız müdaxilənin minimuma endirilməsinə imkan vermək məqsədilə, hər şeydən əvvəl, təxirəsalınmaz olmalıdır. Bu tələbin irəli sürdüyü ciddi vaxt məhdudiyətləri geniş təfsir imkanı nəzərdə tutmur, əks halda prosessual təminat şəxsin maraqlarının güzəştə gedilməsi ilə zəifləyə bilərdi və bu müddəa ilə müdafiə olunan hüququn mahiyyəti riskə məruz qala bilərdi (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 33).

178. 5-ci maddənin 3-cü bəndi hər hansı şəxsin həbsdən və ya tutulmadan sonra dərhal hakim və ya məhkəmə səlahiyyətini həyata keçirən başqa vəzifəli şəxsin yanına gətirilməsi tələbi üçün, hətta hakimin iştirakı ilə belə heç bir istisna təmin etmir (*Berqman Estoniyaya qarşı*, 2008, § 45).

179. Dörd gündən artıq çəkən istənilən müddət əksi üçün sübutlar olmadığı halda həddən artıq uzun hesab olunur (*Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı*, 2009, § 43; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 47; *Nastase-Silivestru Rumıniyaya qarşı*, 2007, § 32). Səlahiyyətli orqanlara həbs edilmiş şəxsi hakimin yanına daha tez gətirilməsinə mane olan xüsusi çətinliklər və ya istisna şərtlər mövcud olmadıqda, daha qısa müddət təxirəsalınmazlıq tələbini poza bilər (*Qutsanovi Bolqarıstana qarşı*, 2009, §§ 154-59; *İpek və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2013, §§ 36-37; *Kandjov Bolqarıstana qarşı*, 2008, § 66). Polis nəzarəti altında həbs faktiki azadlıqdan məhrum etmə müddətindən irəli gəldiyi situasiyada təxirəsalınmazlıq tələbi hətta daha ciddidir (*Vassis və başqaları Fransaya qarşı*, 2013, § 60, ekipajın yüksək hündürlükdə həbsi ilə əlaqədar).

180. Şəxs 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarımbəndinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq cinayət mühakiməsi icraatı kontekstindən kənar həps olunduqda, şəxsin preventiv məqsədlə tutulması və şəxsin dərhal hakim qarşısına çıxarılması arasında tələb olunan müddət cinayət mühakiməsi icraatındakı həbs qətimkan tədbiri ilə müqayisədə daha qısa olmalıdır. Bir qayda olaraq, preventiv həbs kontekstində təcili məhkəmə nəzarətindən əvvəl azadlığa buraxılması günlərlə deyil, saatlar içində olmalıdır (*S., V. və A. Danimarkaya qarşı* [GC], 2018, §§ 133-134).

181. Tutulmuş şəxsin məhkəmə orqanına çatım imkanının olması faktı 5-ci maddənin 3-cü bəndinin giriş hissəsinə uyğunluğunun təşkil edilməsi üçün kifayət deyil (*De Yong, Balje və Vanden Brink Niderlanda qarşı*, 1984, § 51; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, 2003, § 231).

182. Tutulmaya məhkəmə nəzarəti avtomatik olmalı və tutulmuş şəxsin əvvəlcədən ərizə verməsindən asılı olmamalıdır (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 34; *Varqa Rumıniyaya qarşı*, 2008, § 52; *Viorel Burzo Rumıniyaya qarşı*, 2009, § 107). Belə bir tələb təkə 5-ci maddənin 3-cü bəndində əksini tapan, 5-ci maddənin 4-cü bəndi ilə nəzərdə tutulandan fərqlənən, həbsin qanuniliyinə hər hansı məhkəmə tərəfindən baxılması üçün məhkəmə işi qaldırmaq hüququnu nəzərdə tutan təminatın mahiyyətini dəyişmir. Həmçinin 5-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan, azadlıqdan məhrum etmə haqqında qərarın müstəqil məhkəmə nəzarətinə məruz qaldığını təmin etməklə, fərdi özbaşına həbsdən qorumağa yönəlmiş təminatın məqsədini qüvvədən sala bilər (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, § 49; *Niedbala Polşaya qarşı*, 2000, § 50).

183. Yoxlamanın avtomatik xarakteri bu bəndin məqsədinin yerinə yetirilməsi üçün zəruridir, çünki pis rəftara məruz qalmış şəxs tutulmasının qanuniliyinə baxılması üçün

hakimə ərizə ilə müraciət etmək iqtidarında olmaya bilər; həmçinin həmin şəxs tutulmuş şəxslərin digər həssas kateqoriyalarına, məsələn psixi pozğunluqdan əziyyət çəkənlərə və ya məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən vəzifəli şəxsin danışdığı dili başa düşməyənlərə aid ola bilər. (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 34; *Ladent Polşaya qarşı*, 2008, § 74).

3. Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxs

184. "Hakim və ya qanunla məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti olan başqa vəzifəli şəxs" 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndindəki "səlahiyyətli məhkəmə orqanı" ilə sinonimdir (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 29).

185. "Məhkəmə hakimiyyətinin" həyata keçirilməsi mütləq surətdə hüquqi mübahisələrin həlli ilə bağlı olmaya bilər. 5-ci maddənin 3-cü bəndinə məhkəmədə fəaliyyət göstərən hakimlər, eləcə də prokurorluq orqanlarındakı vəzifəli şəxslər daxildir (eyni mənbə, § 28).

186. 3-cü bənddə istinad edilən "vəzifəli şəxs" qanunla müəyyən edilmiş "məhkəmə" hakimiyyətinə uyğun təminatlar təqdim etməlidir (eyni mənbə, § 30).

187. "Qanun"la müəyyən edilən formal, aşkar tələblər standart təcrübələrdən fərqli olaraq, xüsusən hər hansı şəxsin azadlığı ilə bağlı qərarı qəbul etmək səlahiyyətinin verildiyi məhkəmə orqanının müəyyən edilməsi üçün vacib əhəmiyyətə malikdir (*Hud Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 1999, § 60; *De Yonq, Balje və Vanden Brink Niderlanda qarşı*, 1984, § 48).

188. "Vəzifəli şəxs" "hakimə" bərabər deyil, lakin sonuncunun əlamətlərindən bəzilərinə malik olmalıdır, yəni hər biri tutulmuş şəxs üçün təminat təşkil edən müəyyən şərtləri təmin etməlidir (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 31).

4. Müstəqillik

189. Belə şərtlərdən birincisi icra hakimiyyəti orqanına və işin tərəflərinə münasibətdə müstəqillikdir. Bu o demək deyil ki, "vəzifəli şəxs" müəyyən dərəcədə başqa hakimə və ya vəzifəli şəxsə tabe ola bilməz, bir şərtlə ki, onlar özləri oxşar müstəqilliyə malik olsunlar (eyni mənbə).

190. Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş, həbs barədə qərar qəbul etmək hüququ olan vəzifəli şəxs başqa vəzifələri də yerinə yetirə bilər, lakin əgər onun sonrakı icraatlara ittihamçı kimi iştirak etmək hüququ varsa, qərarın təsirinə məruz qalan tərəfin onun qərəzsizliyi ilə bağlı qanuni şübhəsinin meydana gəlmə riski mövcuddur (*Huber İsveçrəyə qarşı*, 1990, § 43; *Brinkat İtaliyaya qarşı*, 1992, § 20).

191. Bu baxımdan həbs barədə qərarın qəbul edilməsi zamanı obyektivlik vacib əhəmiyyətə malikdir: əgər "məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxsin" sonradan ittihamçı qismində cinayət icraatına müdaxilə edə biləcəyi məlum olarsa, onun müstəqilliyi və qərəzsizliyi şübhə doğura bilər (eyni mənbə, § 21; *Hud Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1999, § 57; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], 1999, § 49; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, 2003, §236).

5. Prosesual tələb

192. Prosesual tələb "vəzifəli şəxsin" üzərinə müvafiq qərar qəbul etməzdən əvvəl

yanına gətirilən şəxsi dinləmək öhdəliyi qoyur (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 31; *De Yonq, Balje və Vanden Brink Niderlanda qarşı*, 1984, § 51; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], 1999, § 49; *Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, § 50).

193. Məhkəmədə vəkilin iştirakı məcburi deyil (*Şiesser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 36). Lakin vəkilin dinləmədən kənarlaşdırılması ərizəçinin öz işini təqdim etmək bacarığına mənfi təsir edə bilər (*Lebedev Rusiyaya qarşı*, 2007, §§ 83-91).

6. Maddi-hüquqi tələb

a. Həbs barədə qərara mahiyyəti üzrə baxılması

194. Maddi-hüquqi tələb "vəzifəli şəxs" üzərinə həbsin lehinə və əleyhinə bütün halları nəzərə almaq və həbsi əsaslandırmaq üçün səbəblərin olub-olmadığına hüquqi meyarlar əsasında qərar vermək öhdəliyi qoyur (*Şisser İsveçrəyə qarşı*, 1979, § 31; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, 2003, § 231). Başqa sözlə, 5-ci maddənin 3-cü bəndi məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxsdən həbsi mahiyyəti üzrə nəzərdən keçirməyi tələb edir (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, § 47; *Kreyçirj Çex Respublikasına qarşı*, 2009, § 89).

195. Həbs və ya tutulmanın ilkin avtomatik yoxlaması qanunilik məsələlərini, tutulmuş şəxsin hüquq pozuntusuna yol verdiyinə dair əsaslı şübhənin olub-olmadığını, başqa sözlə, həbsin 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndi ilə müəyyən edilən istisnalar sırasına daxil olub-olmadığını dəyərləndirə bilməlidir (*Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 40; *Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı*, 2009, § 41).

196. Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirmək səlahiyyəti verilmiş vəzifəli şəxs qanunilik xaricindəki məsələləri də nəzərdən keçirməlidir. 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində tələbolunan, hər hansı şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinin əsası olub-olmadığının müəyyənləndirilməsi üçün nəzərdə tutulan yoxlama həbs əleyhinə və lehinə müxtəlif halları əhatə edəcək qədər geniş olmalıdır (*Akvilina Maltaya qarşı* [GC], 1999, § 52).

197. Müəyyən şərtlər daxilində qanuniliyin araşdırılması 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulandan daha məhdud ola bilər (*Stefens Maltaya qarşı (№2)*, 2009, § 58).

b. Azadlığa buraxmaq səlahiyyəti

198. Həbsə bəraət qazandırmaq üçün heç bir əsas yoxdursa, "vəzifəli şəxs" həbs olunan şəxsin azadlığa buraxılması haqqında məcburi qüvvəyə malik qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olmalıdır (*Assenov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 1998, § 146; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], 1999, § 49; *Niedbala Polşaya qarşı*, 2000, § 49; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, § 40).

199. Yaxşı olardı ki, ləngimənin minimuma endirilməsi üçün həbsin qanuniliyini və həbs üçün əsasın olub-olmadığını yoxlayan vəzifəli şəxsin həm də zəminliyə buraxmaq səlahiyyəti olsun. Lakin bu, Konvensiyanın tələbi deyil və prinsipcə bu məsələlərin müəyyən edilmiş vaxt çərçivəsində iki vəzifəli şəxs tərəfindən nəzərdən keçirilməməsi üçün səbəb yoxdur. Hər bir halda, təfsir nöqtəyi-nəzərindən, zəminlik yoxlamasının ilk avtomatik yoxlamaya münasibətdə tələb olunandan (Məhkəmə bu müddəti maksimum dörd gün olaraq müəyyən edib) daha sürətli olması tələb edilə bilməz (*eyni mənbə*, § 47; həmçinin bax *Magi və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2015-ci il, burada ərizəçilərin həbsinin ilkin mərhələlərində şərti azadlığa buraxılma imkanının olmaması Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndinə uyğun olaraq heç bir problem yaratmamışdır).

C. Ağlabatan müddət ərzində mühakimə və ya məhkəməyə qədər azad edilmə hüququ (Maddə 5. 3)

Maddə 5. 3

“3.Bu maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinə müvafiq olaraq tutulmuş və ya həbsə alınmış hər kəs...ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmə hüququna malikdir. Azad edilmə məhkəməyə gəlmə təminatlarının təqdim edilməsi ilə şərtləndirilə bilər.”

HUDOC açar sözləri

Ağlabatan müddət ərzində mühakimə (5-3) – Məhkəməyə qədər şəxsin azad edilməsi (5-3)
– Həbs qətimkan tədbirinin müddəti (5-3) – Mühakimədən əvvəl həbsin əsaslı olması (5-3)
– Şərtlə azadlığa buraxılma (5-3) – Məhkəmə prosesinə gəlmək üçün təminatlar (5-3)

1. Nəzərə alınmalı olan müddət

200. 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində Məhkəməyə qədər həbs müddəti müəyyən edilərkən nəzərə alınmalı olan müddət təqsirləndirilən şəxsin həbsə alındığı gündən başlayır və hökmün çıxarıldığı gün sona çatır, hətta bu hökm birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən verilmiş olsa belə (misal üçün bax: *Səlahəddin Demirtaş Türkiyəyə qarşı* (№ 2) [GC], 2020, § 290; *Ştvrtečki Slovakiyaya qarşı*, 2018, § 55; *Solmaz Türkiyəyə qarşı*, 2007, §§ 23-24; *Kalaşnikov Rusiyaya qarşı*, 2002, § 110; *Vemhoff Almaniyaya qarşı*, 1968, § 9).

201. Konvensiyanın 5-ci maddənin 3-cü bəndi ilə 1-ci bəndinin (c) yarım bəndi arasında əhəmiyyətli bağlılığı nəzərə alsaq, birinci instansiyada məhkum olunmuş şəxs sonuncu müddədə göstəriləndiyi kimi "hüquq pozuntusunun törədilməsində əsaslı şübhə ilə bağlı səlahiyyətli hüquq orqanının yanına gətirilmə məqsədilə" həbs edilmiş hesab oluna bilməz, lakin onun vəziyyəti "səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən məhkum edildikdən sonra" azadlıqdan məhrum edilməyə icazə verən 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a) yarım bəndinə uyğundur (*Belevitskiy Rusiyaya qarşı*, 2007, § 99; *Pyotr Baranovski Polşaya qarşı*, 2007, § 45; *Qorski Polşaya qarşı*, 2005, § 41).

2. Ümumi prinsiplər

202. 5-ci maddənin 3-cü bəndinin ikinci hissəsi məhkəmə orqanlarına təqsirləndirilən şəxsin ağlabatan müddət ərzində məhkəməyə gətirilməsi ilə onun məhkəmədən əvvəl şərti azad edilməsi arasında seçim imkanı vermir. O, ittiham hökmünə qədər təqsirsiz hesab edilməlidir və sözügedən müddənin məqsədi hər şeydən əvvəl həbsin davam etməsi üçün əsas olmadığı təqdirdə şərti azad edilməni tələb etməkdir.

203. Məhkəmədən əvvəl saxlanma müddətinin ağlabatan olub-olmaması məsələsi mücərrəd şəkildə qiymətləndirilə bilməz. Təqsirləndirilən şəxsin həbsdə qalmasının əsaslılığı hər bir işin faktlarına və onun spesifik xüsusiyyətlərinə görə qiymətləndirilməlidir. Buna görə də konkret halda həbsin davam etməsinə yalnız təqsirsizlik prezumpsiyasına

baxmayaraq, Konvensiyanın 5-ci maddəsində müəyyən edilən şəxsi azadlıq hüququna hörmətlə yanaşılması qaydasından üstün tutulan əsl ictimai marağın qorunması tələbinə işarə edən konkret əlamətlər olduqda haqq qazandırıla bilər.

204. Konkret halda hər hansı ittiham edilən şəxsin məhkəməyə qədər həbsinin ağlabatan müddətdən çox olmamasının təmin edilməsinə görə məsuliyyət birinci növbədə səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının üzərinə düşür. Bu məqsədlə onlar təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipinə lazımcıca diqqət yetirməklə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, 5-ci maddədə müəyyən edilmiş qaydadan kənara çıxmağa əsas verən ictimai marağın qorunması tələbinin mövcud olub-olmadığı ilə bağlı bütün faktları yoxlamalı və azadlığa buraxılmaq haqqında vəsatətlərlə bağlı qərarlarında bu faktları göstərməlidirlər. Əsas etibarilə bu qərarlarda göstərilən əsaslara və ərizəçinin apellyasiya şikayətlərində qeyd etdiyi müəyyən edilmiş faktlara əsasən Məhkəmə 5-ci maddənin 3-cü bəndi çərçivəsində pozuntuya yol verilib-verilmədiyi barədə qərar qəbul etməlidir (*Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016, §§ 89-91; *Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2006, §§ 41-43).

205. Əsaslı şübhənin davamlılığı həbsin davam etdirilməsi üçün *sine qua non* (məcburi) şərtidir. Lakin yerli səlahiyyətli məhkəmə orqanları ilk dəfə həbsdən sonra “təcili” olaraq həbs edilən şəxsin məhkəmədən əvvəl istintaq təcridxanasında yerləşdirib-yerləşdirməməsi məsələsini araşdırdıqda, bu şübhə artıq kifayət etmir və səlahiyyətli orqanlar həbsə haqq qazandırmaq üçün digər müvafiq və yetərli qədər əsaslar da verməlidir (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 222 və *Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016, § 102). Bu əsaslar azadlıqdan məhrum etməyə haqq qazandırmamağa davam etdikdə, Məhkəmə həmçinin qane olmalıdır ki, səlahiyyətli dövlət orqanlarının icraatın aparılmasında “xüsusi ciddi-cəhd” göstəriblər. (*Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016, § 87; *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 140).

206. Azadlığa buraxılmanın lehinə və əleyhinə olan arqumentlər “ümumi və mücərrəd” (*Boyçenko Moldovaya qarşı*, 2006, § 142; *Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, 2005, § 173) olmamalı, konkret faktlara istinad etməli və ərizəçinin həbsinə haqq qazandıran şəxsi halları göstərməlidir (*Aleksanyan Rusiyaya qarşı*, 2008, § 179; *Rubtsov and Balayan Rusiyaya qarşı*, 2018, § 30-32).

207. Həbs müddətinin kvaziavtomatik uzanması 5-ci maddənin 3-cü bəndinin müəyyən etdiyi təminatlarla ziddir (*Tase Ruminiyaya qarşı*, 2008, § 40).

208. Məhkəmədən əvvəl həbsin davam etdirilməsinə haqq qazandıran səbəblərin mövcudluğunu müəyyən etmək səlahiyyətli orqanlarının üzərinə düşür (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 234). Bu məsələlərdə sübutetmə yükü elə müəyyən edilməməlidir ki, həbs olunmuş şəxs azad edilməsi üçün əsasların mövcudluğunu özü sübut etməli olsun (*Bikov Rusiyaya qarşı* [GC], 2009, § 64).

209. Şəxsin həbsinə əsas verə bilən hallar mövcud olubsa, lakin yerli məhkəmə orqanlarının qərarlarında göstərilməyibsə, onları müəyyən etmək və ərizəçinin həbsinə qərar verən səlahiyyətli orqanları əvəz etmək Məhkəmənin vəzifəsi deyil (*eyni maddə*, § 66; *Giorgi Nikolaişvili Gürcüstana qarşı*, 2009, § 77). Ədalət mühakiməsinin yerinə yetirilməsinə dair ictimai nəzarət yalnız əsaslandırılmış qərarlar əsasında təmin edilə bilər (*Tase Ruminiyaya qarşı*, 2008, § 41).

3. Hər hansı həbs müddəti üçün əsaslandırma

210. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndi müəyyən minimum müddətdən artıq

olmamaq şərti ilə məhkəmədən əvvəl həbsə qeyd-şərtsiz icazə verirmiş kimi qəbul edilə bilməz. İstənilən həbs müddətinin, nə qədər qısa olsa da, əsaslandırılması səlahiyyətli orqanları tərəfindən inandırıcı şəkildə nümayiş etdirilməlidir (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 140; *Tase Rumıniyaya qarşı*, 2008, § 40; *Kastravet Moldovaya qarşı*, 2007, § 33; *Belçev Bolqarıstana qarşı*, 2004, § 82).

4. Davam edən həbsin səbəbləri

211. Konvensiyanın presedent hüququ zəminliyə buraxılmanın rədd edilməsi üçün dörd başlıca məqbul səbəb formalaşdırmışdır: (a) müttəhimin məhkəməyə gəlməmə riski; (b) müttəhimin azadlığa buraxılacağı təqdirdə, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mane olacaq tədbir görməsi riski; (c) yeni hüquq pozuntulara yol verməsi; (d) ictimai iğtişaşa səbəb olması (*Buzadji Moldova Respublikasına qarşı* [GC], 2016, § 88; *Tiron Rumıniyaya qarşı*, 2009, § 37; *Smirnova Rusiyaya qarşı*, 2003, § 59; *Piruzyan Ermənistanaya qarşı*, 2012, § 94). Bu risklər lazımi qaydada əsaslandırılmalıdır və səlahiyyətli orqanların bu məsələlərlə bağlı mülahizələri mücərrəd, ümumi və ya stereotip ola bilməz (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 222). Bununla belə, heç nə milli ədliyyə orqanlarının məhkəmədən əvvəl həbsdə saxlamanın tətbiqini istəyən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən istinad edilən xüsusi məqamları təsdiq etməsinə və ya daxil etməsinə mane olmur (eyni mənbə, § 227).

a. Qaçıb gizlənmə təhlükəsi

212. Qaçıb gizlənmə təhlükəsi yalnız sözügedən cəzanın ağırlığı əsasında qiymətləndirilə bilməz. O, qaçıb gizlənmə təhlükəsinin mövcudluğunu təsdiq edən və ya bu riskin məhkəməyə qədər həbsə haqq qazandırmayacaq qədər cüzi olduğunu göstərən başqa bir sıra müvafiq amillərə istinad edilərək qiymətləndirilməlidir. (*Pançenko Rusiyaya qarşı*, 2005, § 106).

213. Qaçıb gizlənmə təhlükəsi şəxsin xarakteri, əxlaqı, evi, məşğuliyyəti, vəsaitləri, qohumluq əlaqələri, təqib edildiyi ölkə ilə bütün növ əlaqələr kimi amillər kontekstində qiymətləndirilməlidir (*Bekçiev Moldovaya qarşı*, 2005, § 58).

214. Sadəcə daimi yaşayış yerinin olmaması qaçmaq təhlükəsini yaratmır (*Sulaoya Estoniyaya qarşı*, 2005, § 64).

215. Qaçmaq təhlükəsi həbsdə müddətin keçməsi ilə qaçılmaz surətdə azalır (*Neymayster Avstriyaya qarşı*, 1968, § 10).

216. Həbsdə saxlanılmaq üçün qalan yeganə səbəb təqsirləndirilən şəxsin qaçacağı və beləliklə də məhkəməyə gəlməkdən yayınacağı qorxusu olduqda, bu çıxışı təmin edəcək zəmanətlər əldə etmək mümkün olarsa, o, məhkəməyə qədər azadlığa buraxılmalıdır (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 223).

217. Gözlənilən cəzanın ağırlığı ittiham edilən şəxsin qaça biləcəyi riskinin qiymətləndirilməsində müvafiq amil olsa da, ittihamların ağırlığı öz-özlüyündə uzun müddətli həbs-qətimkan tədbirinin əsaslandırılmasına xidmət edə bilməz (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 145; *Qaritski Polşaya qarşı*, 2007, § 47; *Xraidı Almaniya qarşı*, 2006, § 40; *İliykov Bolqarıstana qarşı*, 2001, §§ 80-81).

218. "Sübutların vəziyyəti" ümumilikdə təqsirin ciddi əlamətlərinin mövcudluğunu göstərən mühüm amil olsa da, özlüyündə bu, uzun müddətli həbsə haqq qazandıra bilməz (*Dereci Türkiyəyə qarşı*, 2005, § 38).

b. Araşdırmaya maneənin törədilməsi

219. Təqsirləndirilən şəxsin araşdırmanın lazımınca aparılmasına mane ola bilməsi təhlükəsi abstrakt şəkildə qiymətləndirilə bilməz, və faktiki dəlillərlə dəstəklənməlidir (*Bekçiev Moldovaya qarşı*, 2005, § 59).

220. Şahidlərə təzyiqin göstərilməsi riski icraatın ilkin mərhələlərində diqqətə alınmalıdır (*Yarjinski Polşaya qarşı*, 2005, § 43). Bununla belə, o, yalnız ciddi cəza ehtimalına əsaslanma bilməz, konkret faktlarla əlaqələndirilməlidir (*Merabişvili Gürcüstana qarşı* [GC], 2017, § 224).

221. Lakin zaman keçdikcə, istintaqın tələbləri şübhəli şəxsin həbsdə saxlanması əsaslandırılması üçün kifayət etmir: hadisələrin normal cərəyan etdiyi hallarda güman edilən risklər vaxt ötdükcə aradan qalxır, belə ki, araşdırmalar aparılmış, ifadələr alınmış, yoxlamalar aparılmış olur (*Klus Belçikaya qarşı*, 1991, § 44).

222. Mütəşəkkil cinayətkar fəaliyyətlər və ya dəstələrlə bağlı işlərdə həbs edilmiş şəxsin azadlığa buraxıldığı halda şahidlərə və ya digər şübhəli şəxslərə təzyiq göstərə bilməsi və ya başqa yolla prosesə mane ola bilməsi riski çox vaxt xüsusilə yüksək olur (*Stvrtecki Slovakiyaya qarşı*, 2018, § 61; *Podęski San Marinoya qarşı*, 2017, § 149; *Staykov Bolqarıstana qarşı*, 2021, § 83).

c. Təkrar hüquq pozuntusunun törədilməsi

223. İttihamın ağırlığı yeni hüquq pozuntularına cəhdin qarşısının alınması məqsədilə səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının şübhəli şəxs haqqında həbs qətimkan tədbirinin tətbiq edilməsi barədə qərar və ya tədbirin uzadılması barədə qərar verməsinə səbəb ola bilər. Lakin işin halları, xüsusən sözügedən şəxsin keçmiş və şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla təhlükənin aşkar, tədbirin isə məqsədəuyğun olması zəruridir (*Klus Belçikaya qarşı*, 1991, § 40).

224. Əvvəlki məhkumluqlar təqsirləndirilən şəxsin yeni hüquq pozuntusu törədə biləcəyi barədə əsaslı şübhəyə əsas yarada bilər (*Selçuk Türkiyəyə qarşı*, 2006, § 34; *Matznetter Avstriyaya qarşı*, 1969, § 9).

225. İşi və ya ailəsi olmadığına görə, şəxsin yeni hüquq pozuntuları törətməyə meylli olduğu nəticəsinə gəlmək olmaz (*Sulaoya Estoniyaya qarşı*, 2005, § 64).

d. İctimai asayişin qorunması

226. Hesab edilir ki, xüsusi ağırlığı və cəmiyyətin onlara münasibəti nəzərə alınaraq, bəzi hüquq pozuntuları ictimai iğtişasa səbəb ola bilər və bundan qaçmaq üçün, ən azından müəyyən müddətə, məhkəməyədək həbsə haqq qazandırılı bilər. Buna görə də, istisna hallarda, hər bir halda yerli qanunvericiliyin bir hüquq pozuntusunun səbəb olduğu ictimai iğtişas anlayışını qəbul etdiyi dərəcədə, bu amil Konvensiyanın məqsədləri üçün nəzərə alınmalıdır.

227. Lakin bu əsas yalnız təqsirləndirilən şəxsin azadlığa buraxılmasının faktiki olaraq ictimai asayiş pozacağına dəlalət edən faktlara söykəndikdə müvafiq və yetərli sayıla bilər. Bundan əlavə, həbs yalnız ictimai asayiş təhlükəsi mövcud olana qədər qanuni sayılacaq; həbs yalnız azadlıqdan məhrum etmə cəzasını gözləmək üçün uzadıla bilməz (*Letellier Fransaya qarşı*, 1991, § 51; *I.A. Fransaya qarşı*, 1998, § 104; *Pransipe Monakoya qarşı*,

2009, § 79; *Tiron Rumıniyaya qarşı*, 2009, §§ 41-42).

228. İctimai asayişin qorunması mülki əhaliyə qarşı müharibə cinayətləri kimi fundamental insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə bağlı ittihamlarla bağlı işlərdə xüsusilə aktualdır (*Milankoviç və Boşnyak Xorvatiyaya qarşı*, 2016, § 154).

5. Xüsusi cidd-cəhd

229. Səlahiyyətli orqanların araşdırma zamanı "xüsusi ciddi-cəhd" nümayiş etdirib-etdirmədiklərinin müəyyən edilməsi zamanı istintaqın mürəkkəbliyi və xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı olan amillərdir (*Skott İspaniyaya qarşı*, 1996, § 74).

230. Həbsdə olan təqsirləndirilən şəxsin işinə xüsusi cədliliklə baxılması hüququ səlahiyyətli məhkəmə orqanlarının öz vəzifələrini lazımınca ehtiyatla yerinə yetirmək cəhdlərinə əsaslandırılmamış maneə törətməməlidir (*Şabani İsveçrəyə qarşı*, 2009, § 65; *Sadegül Özdemir Türkiyəyə qarşı*, 2005, § 44).

231. Covid-19 pandemiyası ilə bağlı müstəsna hallarla əlaqədar olaraq cinayət işinin təqribən üç ay müddətinə müvəqqəti dayandırılmasının, fəvqəladə tədbirlərin görülməsindən həm əvvəl, həm də sonra icraat fəal şəkildə aparıldığı zaman xüsusi diqqətlik öhdəliyinə uyğun olduğu müəyyən edilib (*Feneç Maltaya qarşı* (dec.), 2021, § 96).

6. Alternativ tədbirlər

232. Səlahiyyətli orqanlar hər hansı şəxsin həbs edilməli, yoxsa azadlığa buraxılmalı olduğu haqqında qərar qəbul edən zaman onun məhkəməyə gəlməsini təmin etmək üçün alternativ tədbirləri nəzərə almaq öhdəliyi daşıyır (*İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 140). Bu müddəə yalnız "ağlabatan müddət ərzində məhkəmə araşdırması və ya məhkəməyə qədər azad edilmək "hüququnu bəyan etmir, həmçinin" azad edilmənin məhkəməyə gəlmə təminatlarının təqdim edilməsi ilə şərtləndirilə biləcəyini" müəyyən edir" (*Xudoyorov Rusiyaya qarşı*, 2005, § 183; *Leliev Belçikaya qarşı*, 2007 § 97; *Şabani İsveçrəyə qarşı*, 2009, § 62).

7. Zaminlik

233. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan təminatın məqsədi zərərin əvəzinin ödənilməsi deyil, xüsusilə təqsirləndirilən şəxsin dinləməyə gəlməsinin təmin edilməsidir. Buna görə də onun məbləği əsas etibarilə" [təqsirləndirilən şəxsə], onun vəsaitlərinə və ona zəmanət verən şəxslərlə münasibətinə istinadən, başqa sözlə, onun məhkəməyə gəlməməsi halında girovun itirilmə ehtimalının və ya zaminlərə qarşı görülmə tədbirlərin hər hansı qaçış arzusundan kifayət qədər çəkindirici olacağına inamın dərəcəsinə əsasən" qiymətləndirilməlidir (*Gafa Maltaya qarşı*, 2018, § 70; *Manquras İspaniyaya qarşı* [GC], 2010, § 78; *Neumeister Avstriyaya qarşı*, 1968, § 14).

234. Zaminlik yalnız həbsdə saxlamaya haqq qazandıran səbəblər üstünlük təşkil etdikdə tələb oluna bilər (*Musuk Moldovaya qarşı*, 2007, § 42; *Aleksandr Makarov Rusiyaya qarşı*, 2009, § 139). Qaçıb gizlənmək riskinin qarşısı zaminlik və ya başqa zəmanətlərin vasitəsilə alına bilərsə, təqsirləndirilən şəxs azadlığa buraxılmalıdır və nəzərə alınmalıdır ki, daha yüngül hökmün çıxarılacağına gözləndiyi təqdirdə, təqsirləndirilən şəxsin qaçıb gizlənmək meyli böyük deyil (*Vrençev Serbiyaya qarşı*, 2008, § 76). Səlahiyyətli orqanlar müvafiq girov

məbləğinin müəyyən edilməsinə təqsirləndirilən şəxsin həbsinin davam etdirilməsinin zəruri olub-olmaması barədə qərara yanaşdıqları qədər ehtiyatla yanaşmalıdırlar (*Piotr Osuç Polşaya qarşı*, 2009, § 39; *Bojilov Bolqarıstana qarşı*, 2004, § 60; *Skrobol Polşaya qarşı*, 2005, § 57).

235. Bundan əlavə, girov üçün müəyyən edilən məbləğ girovun müəyyən edilməsi haqqında qərarla lazımı qaydada əsaslandırılmalıdır (*Georgieva Bolqarıstana qarşı*, 2008, §§ 15 və 30-31) və təqsirləndirilən şəxsin sahib olduğu vəsaitləri (*Gafa Maltaya qarşı*, 2018, § 70; *Hristova Bolqarıstana qarşı*, 2006, § 111) və ödəmə qabiliyyətini nəzərə almalıdır (*Toşev Bolqarıstana qarşı*, 2006, §§ 69-73). Müəyyən şərtlər daxilində həmçinin iddia edilən vurulmuş zərərin məbləğidə nəzərə alınabilir (*Manquras İspaniyaya qarşı* [GC], 2010, §§ 81 və 92).

236. Təqsirlənən şəxs zəminə buraxılmasından sonra həbsdə qalması faktı onu göstərir ki, yerli məhkəmələr müvafiq zəmin təyin etmək üçün lazımı diqqət göstərməyiblər (*Gafa Maltaya qarşı*, 2018, § 73; *Kolakoviç Maltaya qarşı*, 2015, § 72).

237. Zəmin formal olaraq verildikdə, lakin şəxs ödəniş edə bilməməsi nəticəsində həbsdə qalmağa davam etdikdən sonra da, səlahiyyətli orqanlarından məhkəmə icraatını “xüsusi ciddi cəhdlə” aparmaq tələb olunur (*Qafa Maltaya qarşı*, 2018, § 71; *Kolakovic Maltaya qarşı*, 2015, § 74).

238. Zəminliyin məhkəmə nəzarəti olmadan, qanuna əsasən avtomatik rədd edilməsi 5-ci maddənin 3-cü bəndinin təminatlarına ziddir (*Piruzyan Ermənistanaya qarşı*, 2012, § 105; *S.B.C. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2001, §§ 23-24). Bununla belə, yerli məhkəmələr onların zəmin vermək səlahiyyətlərini məhdudlaşdıran qanuna baxmayaraq, düzgün əsaslandırılmış həbs qərarı verdikdə, Məhkəmə 5-ci maddənin 3-cü bəndinin pozuntusunu aşkar etməmişdir (*Qrubnik Ukraynaya qarşı*, 2020, §§ 116-130).

8. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəmədən əvvəl həbsi

239. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin məhkəməyə qədər həbsindən yalnız son çarə kimi istifadə etmək tövsiyə olunur; həbs müddəti mümkün qədər qısa olmalıdır, həbs qəti surətdə zəruri olduqda, azyaşlılar yetkinlik yaşına çatmış şəxslərdən ayrı saxlanmalıdır (*Nart Türkiyəyə qarşı*, 2008, § 31; *Güveç Türkiyəyə qarşı*, 2009, § 109).

D. Həbsin qanuniliyinə Məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması

Maddə 5. 4

“4. Tutulma və ya həbsə alınma nəticəsində azadlıqdan məhrum edilmiş hər kəs onun həbsə alınmasının qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən təxirə salınmadan baxılması hüququna və əgər onun həbsi məhkəmə tərəfindən qanunsuz hesab edilibsə, azad edilmək hüququna malikdir”.

HUDOC açar sözləri

Həbsin qanuniliyinin yoxlanması (5-4) – İcraatın başlanılması (5-4) – Məhkəmə tərəfindən baxılma (5-4) – Baxılmanın sürəti (5-4) – Baxılmanın prosedur təminatları (5-4) – Azad etmə əmri (5-4)

1. Müddəanın məqsədi

240. 5-ci maddənin 4-cü bəndi Konvensiyanın *habeas corpus* (tutulmuş şəxsin məhkəməyə gətirilməsinə sərəncam verən) müddəsidir. O, həbs olunmuş şəxslərə məhkəmə tərəfindən həbslərinin qanuniliyinə baxılmasını tələb etmək hüququ verir (*Mooren Almaniyaya qarşı* [GC], 2009, § 106; *Rakeviç Rusiyaya qarşı*, 2003, § 43).

Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi həmçinin həbs edilmiş və ya tutulmuş şəxslərin həbsinin qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən “təcili” qərar verilməsi və həbs qanuni deyilsə, onların azadlığa buraxılması hüququnu təmin edir (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 251; *Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 131).

241. Məhkəmənin Konvensiyanın 5-ci maddənin 1-ci bəndinin tələblərinin pozulduğunu aşkar etməməsi faktı onu 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində qiymətləndirmə aparmaqdan azad etmir. Bu iki bənd ayrı-ayrı müddəaları əks etdirir və birinci bəndə riayət edilməsi mütləq surətdə sonuncuya da riayət edildiyini göstərmir (*Duiyeb Niderlanda qarşı* [GC], 1999, § 57; *Kolompar Belçikaya qarşı*, 1992, § 45).

242. Təqsirlənən şəxslərə azadlıqdan məhrum edilmələrinin səbəbləri barədə məlumat verilmədiyi hallarda, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, onların həbsindən şikayət etmək hüququ bütün təsirli məzmunundan məhrum edilmişdir (*Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 132).

2. Müddəanın tətbiqi

243. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi normal olaraq həbsdə olarkən şəxsin məhkəməyə müraciət etdiyi halları nəzərdə tutsa da, bu müddəa nəticəsi şəxsin həbsinin qanuniliyini müəyyən etmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən apellyasiya şikayəti üzrə icraat zamanı həmin şəxsin artıq həbsdə olmadığı hallarda da tətbiq oluna bilər (*Oravec Xorvatiyaya qarşı*, 2017, § 65).

Sürətin təminatı şəxsin azadlığa buraxılmasından sonra 5-ci maddənin 4-cü bəndinin məqsədləri üçün artıq əhəmiyyət kəsb etməsə də, araşdırmanın effektivliyinə zəmanət, bundan sonra da tətbiq olunmağa davam edir, çünki keçmiş məhbusun azad edildikdən sonra belə onun həbsi haqqında qanuniliyin müəyyən edilməsində qanuni marağı ola bilər. (*Kovaçik Slovakiyaya qarşı*, 2011, § 77; *Osmanoviç Xorvatiyaya qarşı*, 2012, § 49). Xüsusilə, qanunilik məsələsi ilə bağlı qərar Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 5-ci bəndində nəzərdə tutulmuş “məcburi təminat hüququna” təsir göstərə bilər (*S.T.S. Niderlandaya qarşı*, 2011, § 61).

244. 5-ci maddənin 4-cü bəndinə əsasən mübahisələndirilən həbsin qısa müddətə saxlanması və həbsinin qanuniliyinə hər hansı məhkəmə nəzarəti həyata keçirilməzdən əvvəl məhbusun dərhal azadlığa buraxılması ilə bağlı məsələlər yaranmır (*Slivenko Latviyaya qarşı* [GC], 2003, §§ 159-159, otuz saata qədər həbs müddətləri haqqında; *Rojkov Rusiyaya qarşı (№ 2)*, 2017, § 65, bir neçə saatlıq həbs haqqında).

Bununla belə, şəxslərin həbsinin qanuniliyinə etiraz etmək üçün heç bir məhkəmə vasitəsi olmadıqda, həbs müddətinin müddətindən asılı olmayaraq, 5-ci maddənin 4-cü bəndinə əsasən şikayətə baxılması əsaslandırılmış hesab edilmişdir (*Mustahi Fransaya qarşı*, 2020, §§ 103-104, burada Məhkəmə müşayiət olunmayan yetkinlik yaşına çatmamışların bir neçə saat davam edən inzibati həbsi ilə bağlı həmin müddəanın pozulmasını müəyyən etmişdir). 5-ci maddənin 4-cü bəndinin həmçinin mövcud məhkəmə baxışının əsassız olaraq məhdudlaşdırıldığı qısa həbs müddətlərinə də şamil edildiyi müəyyən edilmişdir (bax: *Petkov və Profirov Bolqarıstana qarşı*, 2014, §§ 67-70, ərizəçilərin iyirmi dörd saat saxlanması haqqında); *A.M. Fransaya qarşı*, 2016-cı il, §§ 36-42, burada müddəə ölkədən çıxarılanadək üç gün yarımliq inzibati həbs müddətinə tətbiq edilmişdir).

245. Səlahiyyətli məhkəmənin hökmünə əsasən şəxs azadlıqdan məhrum edildikdə, 5-ci maddənin 4-cü bəndində tələb olunan nəzarət məhkəmə icraatının sonunda məhkəmənin qərarına daxil edilir (*De Vilde, Ooms və Versyp Belçikaya qarşı*, 1971, § 76) və buna görə də əlavə araşdırma tələb olunmur. Bununla belə, şəxsin azadlıqdan məhrum edilməsinə haqq qazandıran əsasların zaman keçdikcə dəyişməyə meyli olduğu hallarda, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin tələblərinə cavab verən orqana müraciət etmək imkanı tələb olunur (*Kafkaris Kiprə qarşı* (dec.), 2011, § 58).

246. 5-ci maddənin 4-cü bəndi həmçinin məhkum olunduqdan sonra həbsin qanuniliyinə təsir edən yeni məsələlər yarandıqda yenidən tətbiq edilir (bax: *Etute Lüksemburqa qarşı*, 2018, § 25 və 33 məhbusun xüsusi icazə əsasında erkən azad edilməsini ləğv edən qərara dair; *Ivan Todorov Bolqarıstana qarşı*, 2017, §§ 59-61, təqribən iyirmi il əvvəl çıxarılan cinayətə görə cəzanın müddətinin keçib-keçməməsi məsələsinə dair).

247. İştirakçı Dövlətlər Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinin tələblərindən kənara çıxan prosedurları təmin etdikdə, bu prosedurlarda da müddəanın təminatlarına riayət edilməlidir. Beləliklə, 5-ci maddənin 4-cü bəndi məhkum olunduqdan sonrakı dövrdə tətbiq oluna bilən hesab edilmişdir, çünki daxili qanunvericilik şəxsin məhkumluğu qanuni qüvvəyə minənə qədər, o cümlədən apellyasiya icraatı zamanı həbsdə saxlanılmasını nəzərdə tuturdu və bütün həbs-qətimkan tədbirində olan məhbuslara eyni prosessual hüquqlar verirdi (*Stollenverk Almaniyaya qarşı*, 2017, § 36).

248. Baxmayaraq ki, 5-ci maddənin 4-cü bəndi İştirakçı Dövlətləri həbsin qanuniliyinin yoxlanılması üçün ikinci səviyyəli yurisdiksiya yaratmağa məcbur etməsə də, belə bir sistem olan dövlət, prinsipcə, məhbuslara apellyasiya şikayəti üzrə birinci instansiyada olduğu kimi eyni təminatları verməlidir. (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 254; *Kuçera Slovakiyaya qarşı*, 2007, § 107; *Navarra Fransaya qarşı*, 1993, § 28; *Toth Avstriyaya qarşı*, 1991, § 84).

249. 5-ci maddənin 4-cü bəndi konstitusiyaya məhkəmələrinde icraata da şamil edilə bilər (*Ilseher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 254; *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 159).

3. Tələb edilən baxışın xarakteri

250. 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbs olunmuş və ya tutulmuş şəxsə azadlıqdan məhrum edilməsinin 5-ci maddənin 1-ci bəndi çərçivəsində qanuniliyi üçün vacib olan prosessual və maddi-hüquqi şərtlərə məhkəmə tərəfindən baxılması üçün məhkəmə işi qaldırmaq hüququ verir (bax: çox saylı qərarlarla yanaşı, *Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 128; *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 161; *Reinprekst Avstriyaya qarşı*, 2005, § 31). 5-ci maddənin 4-cü maddəsinə əsasən "qanunilik" anlayışı 5-ci maddənin 1-ci maddəsi ilə eynidir, belə ki, həbs edilmiş və ya tutulmuş şəxs həbsinin qanuniliyinin yalnız milli qanunvericiliyin deyil, həm də Konvensiyanın tələbləri, əhatə etdiyi ümumi prinsiplər və 5-

ci maddənin 1-ci bəndinin icazə verdiyi məhdudiyətlərin məqsədi kontekstində yenidən qiymətləndirilməsi hüququna malikdir (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 128; *Suso Musa Maltaya qarşı*, 2013, § 50; həmçinin bax: *A.M. Fransaya qarşı*, 2016, § 40-41, 5 maddənin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndi əsasında məhkəmə baxışının tələb olunan həcmi haqqında).

251. Həbs edilmiş şəxsin 5-ci maddənin 4-cü bəndinin məqsədləri üçün müraciət edə biləcəyi “məhkəmə” ölkənin standart məhkəmə mexanizminə inteqrasiya olunmuş klassik tipli məhkəmə olmağı vacib deyil. (*Viks Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1987, § 61). Bununla belə, o, müəyyən prosedur təminatları təklif edən “məhkəmə xarakterli” orqan olmalıdır. Beləliklə, “məhkəmə” həm icra hakimiyyətindən, həm də işin tərəflərindən müstəqil olmalıdır (*Stefens Maltaya qarşı* (n.1), 2009, § 95; *Əli Osman Özmen Türkiyəyə qarşı*, 2016, § 87, *Baş Türkiyəyə qarşı*, 2020, §§ 266-267, burada Məhkəmə 5-ci maddənin 4-cü bəndində qeyd olunan “məhkəmə” termini 6-cı maddədə qeyd olunan “məhkəmə”-dən tələb olunan eyni müstəqillik və qərəzsizlik keyfiyyətlərinə malik olan orqan kimi təfsir edilməli olduğunu təsdiqləmişdir).

252. 5-ci maddənin 4-cü bəndinin tələblərinə cavab verən məhkəmə baxışının formaları sahədən asılı olaraq fərqlənə bilər və sözügedən azadlıqdan məhrum etmə növündən asılıdır (*Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 129; *M.H. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2013, § 75).

253. İstisna edilmir ki, həbsin davamlı olaraq qanuna uyğunluğunun vaxtaşırı yoxlanılması sistemi 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğunluğu təmin edə bilər. Lakin avtomatik yoxlama tətbiq edildiyi təqdirdə, həbsin qanuniliyi ilə bağlı qərarlar "ağlabatan intervallarla" qəbul edilməlidir (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, 2012, §§ 209 və 212-14, 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a),(c),(e) və (f) yarımbəndləri çərçivəsində həbs kontekstində presedent hüququnun icmalı).

Əgər ərizəçinin həbsinin qanuniliyinə məhkəmə tərəfindən tez bir zamanda baxılıbsa, qanunla müəyyən edilmiş avtomatik yoxlamalar üçün vaxt məhdudiyətinin pozulması mütləq 5-ci maddənin 4-cü bəndinin pozulması demək deyildir (*Aboya Boa Jean Maltaya qarşı*, 2019, § 80).

254. Yerli qanunvericilikdə həbsin qanuniliyinin avtomatik yoxlanılması nəzərdə tutulmadıqda, həbs edilmiş şəxslərin prosessual hüquqlarından açıq-aşkar sui-istifadə hallarında müəyyən müddət ərzində azadlığa buraxılması üçün yeni sorğuların verilməsinə qadağa qoyula bilər. Bununla belə, səlahiyyətli orqanları hər hansı özbaşınalıq şübhəsinin aradan qaldırılması üçün müvafiq və kifayət qədər əsaslarla belə tədbirin zəruriliyini nümayiş etdirməyə məcburdur (*Dimo Dimov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 2020, §§ 84-90, burada Məhkəmə müəyyən edib ki, azadlığa buraxılması üçün əlavə sorğuların təqdim edilməsinə iki aylıq qadağa əsassızdır və ərizəçinin müntəzəm olaraq qısa fasilələrlə həbsdə saxlanmasına yenidən baxılması hüququna ziddir).

255. 5-ci maddənin 4-cü bəndinə əsasən, tutulmuş şəxs azadlıqdan məhrum edilməsi barədə ilkin qərarın qəbul edilməsindən sonra meydana çıxmış yeni amillərə əsasən azadlıqdan məhrum edilməsinin "qeyri-qanuni" olub-olmadığını "yubatmadan" araşdırmaq yurisdiksiyasına malik olan "məhkəməyə" müraciət etmək hüququna malikdir (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, 2012, § 208; *Əzimov Rusiyaya qarşı*, 2013, §§ 151-52).

256. Əgər şəxs Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (c) yarımbəndinə əsasən həbs edilirsə, “məhkəmə” onun cinayət törətdiyinə dair əsaslı şübhəyə əsas verən kifayət qədər sübutun olub-olmamasını araşdırmaq səlahiyyətinə malik olmalıdır, çünki həbs qətimkan tədbirinin Konvensiyaya əsasən “qanuni” olması üçün belə bir şübhənin olması

vacibdir (*Dimo Dimov və başqaları Bolqarıstana qarşı*, 2020, § 70; *Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], 1999, § 58).

257. Psixiatrik müəssisəyə məcburi qaydada uzun müddətə yerləşdirilən ruhi xəstə saxlanmasının qanuniliyini məhkəmədə mübahisələndirmək üçün "ağlabatan müddətdə" işinin araşdırılması hüququna malikdir (*M.H. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2013, § 77, tətbiq edilə bilən prinsiplərin icmalı üçün). Təşəbbüsün müstəsna olaraq səlahiyyətli orqanlara aid olduğu dövrü qiymətləndirmə sistemi özlüyündə yetərli deyil (*X. Finlandiyaya qarşı*, 2012, § 170; *Raudevs Latviyaya qarşı*, 2013, § 82).

258. 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (e) yarımbəndi çərçivəsində "qanuni həbs" meyarlarına görə, ruhi xəstənin davamlı həbsinə münasibətdə 5-ci maddənin 4-cü yarımbəndi ilə təminat verilən qanuniliyin qiymətləndirilməsi zamanı xəstənin təhlükəliliyi də daxil olmaqla yenilənmiş tibbi qiymətləndirmə ilə sübuta yetirilən cari sağlamlıq vəziyyətinə istinad edilməlidir və ilkin həbs qərarının mənbəyi olan keçmiş hadisələrə istinad edilməməlidir (*Cunkal Birləşmiş Krallığa qarşı* (dec.), 2013, § 30; *Ruiz Rivera İsviçərəyə qarşı*, 2014, § 60; *H.V. Almaniyaya qarşı*, 2013, § 107).

259. Məcburi həbsdən azad edilmə şərti kimi sınaq müddəti tələbi, qeyri-qanuni olarsa, prinsipcə, 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş həbsə xitam verilməsi üçün məhkəmə qərarının alınması hüququna mane ola bilər (*Denis və İrvine Belçikaya qarşı* [GC], 2021, § 194).

260. Deportasiyaya qədər inzibati həbsin 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin (f) yarımbəndinə əsasən qanuniliyə etiraz etmək üçün işin başlanmasının deportasiya qərarının icrasına dayandırıcı təsirə malik olmasına ehtiyac yoxdur. Belə bir tələb, paradoksal olaraq, həbs edilmiş şəxsin inzibati həbsə etiraz etməklə başa çatdırmaq istədiyi vəziyyətin uzadılmasına gətirib çıxara bilər (*A.M. Fransaya qarşı*, 2016, § 38).

261. 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbsin qanunsuzluğu ilə bağlı apellyasiya şikayətinə baxan məhkəmənin üzərinə ərizəçinin irəli sürdüyü hər bir arqumenti nəzərə almaq öhdəliyini qoymur. Lakin məhkəmə həbs edilən şəxsin istinad etdiyi və azadlıqdan məhrum edilmənin Konvensiyaya əsasən qanuniliyi üçün vacib şərtlərin mövcudluğunu şübhə altına ala bilən konkret faktları əhəmiyyətsiz hesab edə və ya diqqətə almaya bilməz (*Iljiov Bolqarıstana qarşı*, 2001, § 94).

Məhkəmə kifayət qədər əsaslar gətirməzsə və ya ərizəçinin arqumentlərinə cavab verməyən təkrarlanan stereotipli qərarlar verərsə, bu, mahiyyət etibarilə 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulan təminatların pozulmasını göstərə bilər. (*G.B. və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 176).

262. "Məhkəmə" həbsin qeyri-qanuni olduğunu aşkar etdikdə, azadlığa buraxılma haqqında qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olmalıdır; yalnız tövsiyə vermək səlahiyyəti yetərli deyil (*Benjamin və Vilson Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2022, §§ 33-34; *Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 128).

263. 5-ci maddənin 4-cü bəndinin icraatları mütləq surətdə azadlıqla nəticələnirlər, həm də həbsin başqa formasına gətirib çıxarılabilir. Şəxsin həbsi 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a) və (e) yarımbəndlərinin əhatə dairəsinə daxil olduqda, həbs haqqında ilkin qərarın sadəcə olaraq məhkəmə tərəfindən 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (a) yarımbəndinə uyğun olaraq qəbul edilməsinə görə həmin müddəanın 4-cü bəndini onun qanunauyğunluğunun yoxlanılmasından immuniteti olan psixiatriya müəssisəsində saxlama kimi şərh etmək 5-ci maddənin obyektinə və məqsədinə zidd olardı. 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq yenidən baxılmanın zəmanət verilməsinin səbəbi, eyni vaxtda həbs cəzasını çəkib-çəkməməsindən asılı olmayaraq, psixiatriya xəstəxanasında saxlanılan

şəxslər üçün də eyni dərəcədə vacibdir (*Kuttner Avstriyaya qarşı*, 2015, § 31, burada ərizəçinin psixiatriya müəssisəsində həbs qətimkan tədbirinin götürülməsi müraciəti yalnız onun adi həbsxanaya köçürülməsinə səbəb ola bilər).

4. Prosesual təminatlar

264. 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində prosesual ədalət tələbi kontekst, fakt və şəraitdən asılı olmayaraq, vahid, dəyişməz standartın tətbiqini şərtləndirmir. 5-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulan prosedur bütün hallarda cinayət və ya mülki icraat üçün 6-cı maddə altında tələb olunan eyni təminatları nəzərdə tutmalı olmasa da, bu prosedur məhkəmə xarakteri daşmalı və sözügedən azadlıqdan məhrum etmənin növünə müvafiq təminatlar təqdim etməlidir (*A. və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2009, § 203; *İdalov Rusiyaya qarşı* [GC], 2012, § 161).

265. Şəxsin həbsi 5-ci maddənin 1-ci bəndinin (c) yarım bəndinə uyğun gəldikdə, dinlənmə tələb olunur (*Nikolova Bolqarıstana qarşı* [GC], 1999, § 58). Həbs edilmiş şəxsin şəxsən və ya nümayəndə vasitəsilə dinlənilmək imkanının olması azadlıqdan məhrum edilmə məsələlərində tətbiq edilən prosedurun fundamental təminatları arasındadır (*Kampanis Yunanıstana qarşı*, 1995, § 47).

Lakin 5-ci maddənin 4-cü bəndi həbs edilmiş şəxsin həbs müddətinin uzadılması qərarı əleyhinə təqdim etdiyi hər bir apellyasiya şikayəti zamanı dinlənilməsinə tələb etmir, bununla belə, ağlabatan intervallar daxilində dinlənilmək hüququnun həyata keçirilməsi mümkün olmalıdır (*Çatal Türkiyəyə qarşı*, 2012, § 33; *Altınok Türkiyəyə qarşı*, 2011, § 45).

266. Məhkəmə orqanlarını məhbusun təhlükəliliyi barədə qərar vermək üçün onun şəxsiyyətini və yetkinlik səviyyəsini yoxlamağa çağırıldıqda şifahi dinlənmə həm də hüquqi təmsilçiliyi və şahidlərin çağırılması və dindirilməsi imkanlarını əhatə edən çəkişmə proseduru kontekstində tələb olunur. Bununla belə, dinlənmə bütün hallarda, xüsusən də hər hansı əlavə aydınlaşdırma ilə nəticələnməyəcəyi halda vacib deyildir (*Derungs İsveçrəyə qarşı*, 2016, §§ 72 və 75, burada psixiatrik səbəblərə görə preventiv həbsdə saxlanılan şəxs yeni dinlənməni zəruri edən əvvəlki dinləmədən sonra onun şəxsiyyətinə aid müvafiq məlumat və ya sübut təqdim etməyib).

267. İctimai sağlamlığın ümumi maraqlarını və ərizəçinin vəkili vasitəsilə təmsil olunması və dinlənilməsi faktını nəzərə alaraq ərizəçinin Covid-19 pandemiyası ilə bağlı ilkin infrastruktur problemlərinə görə immiqrasiya ilə bağlı həbsinin qanuniliyi barədə şəxsən və telef- və ya videokonfrans vasitəsilə dinlənilməməsinin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olduğu müəyyən edilmişdir (*Bah Niderlanda qarşı* (dec.), 2021, §§ 40-45).

268. 5-ci maddənin 4-cü bəndi ümumi qayda olaraq dinlənmənin açıq olmasını tələb etmir. Bununla belə, Məhkəmə xüsusi hallarda açıq dinlənmənin tələb oluna biləcəyi ehtimalını istisna etmir (*D.C. Belçikaya qarşı*, 2021, §§ 125-126).

269. İcraat çəkişmə xarakteri daşmalı və həmişə tərəflər arasında “silahların bərabərliyini” təmin etməlidir (*Reinprekst Avstriyaya qarşı*, 2005, § 31; *A. və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC], 2009, § 204). Həbs işlərində təqsirləndirilən şəxsin cinayət törətdiyinə dair əsaslı şübhənin mövcudluğu həbsin davam etdirilməsinin qanuniliyi üçün zəruri şərt olduğuna görə məhbusa ona qarşı irəli sürülən ittihamların əsaslarını səmərəli şəkildə mübahisələndirmək imkanı verilməlidir. Bu, məhkəmədən ifadələri həbsin davam edən qanuniliyinə təsir edən şahidləri dinləməyi tələb edə bilər (*Tsurcan Moldovaya qarşı*, 2007, §§ 67-70).

Həbsinin qanuniliyini effektiv şəkildə mübahisələndirmək üçün ərizəçinin və ya onun

vəkilinin istintaq materiallarındakı vacib sənədlərlə tanış olmağından imtina edilərsə, tərəflərin bərabərliyi təmin edilmir (*Ragıp Zarakolu Türkiyəyə qarşı*, 2020, §§ 59-61, *Ovsjannikov Estoniyaya qarşı*, 2014, § 72, *Fodale İtaliyaya qarşı*, 2006, § 41; *Korneykova Ukraynaya qarşı*, 2012, § 68). Həbs edilmiş şəxsə istintaq materialları ilə məhdudiyətsiz tanış olmaq imkanı verilməsə belə, 5-ci maddənin 4-cü bəndinə o zaman əməl edilmiş sayılır ki, saxlanılan şəxs onun barəsində həbs qətimkan tədbirinin əsasını təşkil edən sübutların məzmunundan kifayət qədər xəbərdar idi və bununla da onun həbsinə təsirli şəkildə etiraz edə bildi (*Atilla Taş Türkiyəyə qarşı*, 2021, §§ 151-154, əlavə istinadlarla). Həm də vacib ola bilər ki, aidiyyəti olan şəxsin təkcə şəxsən dinlənilmək imkanının olması deyil, həm də vəkilinin effektiv köməyinə malik olması vacibdir (*Cernak Slovakiya qarşı*, 2013, § 78).

270. Həbs prosesi xüsusi təcililik tələb etdiyinə görə, hakim məhbusun hüquqi yardım almasını gözləməmək barədə qərar qəbul edə bilər və hakimiyyət orqanları həbs prosesi kontekstində ona pulsuz hüquqi yardım göstərməyə borclu deyillər (*Karaçentsev Rusiyaya qarşı*, 2018, § 52).

271. Apellyasiya məhkəməsindəki icraatda (*Çatal Türkiyəyə qarşı*, 2012, §§ 33-34 və orada istinad edilən işlərdə), eləcə də Razılığa gələn Dövlətlərin seçim məsələsi olaraq, məhkumluqdan sonra həbs edilmiş şəxslərə təqdim etdiyi proseslərdə (*Stollenwerk Almaniyaya qarşı*, 2017, § 44) çəkişmə prosesi və tərəflərin bərabərliyi prinsipinə eyni dərəcədə riayət edilməlidir.

272. Çəkişmə məhkəmə araşdırması hüququ o deməkdir ki, tərəflər, prinsipcə, məhkəmənin qərarına təsir etmək məqsədilə təqdim edilmiş istənilən sənəd və ya qeyd barədə məlumat almaq və müzakirə etmək hüququna malikdirlər, hətta bu, müstəqil hüquq işçisi tərəfindən də olsa belə (*Venet Belçikaya qarşı*, 2019, §§ 42-43, burada ərizəçi Belçika Kassasiya Məhkəməsində baş vəkilin şifahi təqdimatlarına cavab verə bilmədi).

273. Çəkişməli məhkəmə araşdırması hüququ məcburi olaraq həbs edilən şəxsə və onun vəkilinə məhkəmə iclasının təyin edilməsi barədə əğlabatan müddətdə məlumat almaq hüququ verir, bu olmadan bu hüquq mahiyyətindən məhrum olardı (*eyni mənbə*, § 45).

274. Terrorizm xüsusi kateqoriyaya aiddir. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi təqsirləndirilən şəxsin və ya onun vəkilinin iştirakı olmadan səlahiyyətli orqanların istintaqını dəstəkləyən məxfi məlumat mənbələrinin məhkəməyə təqdim edildiyi qapalı iclasın istifadəsini istisna etmir. Əhəmiyyətli olan odur ki, səlahiyyətli orqanların təqsirləndirilən şəxsin ona qarşı irəli sürülən ittihamların mahiyyətini bilməsi, onları təkzib etmək imkanı olduğunu və onun davam edən həbsi ilə bağlı icraatlarda səmərəli iştirak etmək imkanı vermək üçün adekvat məlumatın açıqlamasıdır (*Şer və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2015-ci il, § 149, burada Məhkəmə qaçılmaz terror hücumu təhlükəsinin milli təhlükəsizlik səbəbi ilə əlavə həbs üçün orderlərlə bağlı icraatların çəkişmə xarakteri ilə bağlı məhdudiyətlərə haqq qazandırdığını qəbul etdi. Həmçinin bax *Al Husin Bosniya və Herseqovinaya qarşı (№ 2)*, 2019, §§ 120-122, burada ərizəçiyə milli təhlükəsizliklə bağlı dəlillərinin əlçatanlığına məhdudiyətlərə baxmayaraq, öz işini təqdim etmək üçün əğlabatan imkan verilmişdi).

5. "Təxirəsalınmazlıq" tələbi

275. Həbs olunan şəxslərə həbslərinin qanuniliyinə etiraz etmək üçün məhkəmə icraatını qaldırmaq hüququnu təmin edən 5-ci maddənin 4-cü bəndi belə icraatın başladılması nəticəsində onların həbsdə saxlanmasının qanuniliyinə təxirəsalınmadan baxılması və həbs qanunsuz hesab edildiyi təqdirdə ona xitam verilməsi barədə qərara hüquq verir (*idalov*

Rusiyaya qarşı [GC], 2012, § 154; *Baranovski Polşaya qarşı*, 2007, § 68). Qərarın təxirəsalınmadan qəbul edilməsi hüququna əməl edilib-edilmədiyi hər bir işin halları nəzərə alınmaqla qiymətləndirilməlidir (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 252; *Rehbok Sloveniyaya qarşı*, 2000, § 84).

276. Məhkəmə baxışı imkanı hər hansı şəxs həbs edildikdən dərhal sonra, sonradan isə zəruri olduğu təqdirdə əğlabatan intervallarla təmin edilməlidir (*Molotçko Ukraynaya qarşı*, 2012, § 148).

277. "Təxirəsalınmazlıq" (à bref délai) anlayışı 5-ci maddənin 3-cü bəndində göstərilən "dərhal" (aussitôt) anlayışına nisbətən daha az təcillik bildirir (*E. Norveçə qarşı*, 1990, § 64; *Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1988, § 59).

Lakin hər hansı şəxsin həbs edilməsi haqqında qərar qeyri-məhkəmə orqanı tərəfindən qəbul olunubsa, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində məhkəmə baxışının "təxirəsalınmazlıq" standartı 5-ci maddənin 3-cü bəndində əksini tapan "təcillik" standartına daha çox yaxınlaşır (*Şerbina Rusiyaya qarşı*, 2014, §§ 65-70, ərizəçinin prokuror tərəfindən verilən həbs qərarının məhkəmə tərəfindən baxılmasının on gün gecikməsinin həddindən çox hesab olunması).

278. Apellyasiya məhkəməsində icraat zamanı "təxirəsalınmazlıq" standartı daha az sərt olur (*Əbdülxanov Rusiyaya qarşı*, 2012, § 198). İlk həbs qərarı məhkəmə tərəfindən müvafiq təminatlar təklif edən prosedur nəticəsində qəbul edilibsə, Məhkəmə ikinci instansiya məhkəməsində işə baxılmasının daha uzun müddətini qanuni hesab etməyə hazırdır (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 255; *Şerbina Rusiyaya qarşı*, 2014, § 65). Bu mülahizələr daha çox adi məhkəmələrdəki icraatlardan ayrı olan konstitusiya məhkəmələrində icraatlarla bağlı şikayətlərə aiddir (*Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 163; *İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 274). Yuxarı instansiya məhkəmələrində icraat daha az əsassızlıq xarakteri daşıyır, lakin ilk növbədə həbsin davam etdirilməsinin məqsədəuyğunluğunun qiymətləndirilməsinə əsaslanan əlavə zəmanətlər təmin edir. (*Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 165). Buna baxmayaraq, konstitusiya məhkəmələri 5-ci maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq təxirəsalınmazlıq tələbi ilə eyni şəkildə bağlıdırlar (*G.B. və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 184; *Kavala Türkiyəyə qarşı*, 2019, § 184).

279. Prinsipcə, şəxsin azadlığı təhlükə altında olduğundan, Dövlət məhkəmə icraatının mümkün qədər tez aparılmasını təmin etməlidir (*Xlailia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 131).

a. Nəzərə alınmalı olan müddət

280. Məhkəmə azadlığa buraxılmaq haqqında ərizənin verildiyi icraatın başladıldığı anı başlanğıc nöqtəsi hesab edir. Müvafiq dövr o cümlədən istənilən apellyasiya şikayətinə əsasən, ərizəçinin həbsinin qanuniliyi barədə yekun qərarın qəbul edilməsi ilə sona çatır (*Sançez-Reisse İsveçrəyə qarşı*, 1986, § 54; *E. Norveçə qarşı*, 1990, § 64).

281. Məhkəməyə müraciətdən əvvəl inzibati hüquq müdafiə vasitəsindən istifadə edilmədirsə, müddət iş inzibati orqan tərəfindən baxılmağa başlayanda hesablanmağa başlayır (*Sançez-Reisse İsveçrəyə qarşı*, 1986, § 54).

282. İcraat iki yurisdiksiya səviyyəsində həyata keçirilibsə, "təxirəsalınmazlıq" tələbinin ödənilmədiyinin müəyyən edilməsi məqsədilə ümumi qiymətləndirmə aparılmalıdır (*Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2003, § 78; *Navarra Fransaya qarşı*, 1993, § 28).

b. Təxirəsalınmazlıq qiymətləndirilən zaman nəzərə alınmalı olan müvafiq

amillər

283. “Təxirəsalınmazlıq” termini mücərrəd şəkildə müəyyən edilə bilməz. 5-ci maddənin 3-cü bəndi və 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan “ağlabatan müddətdə” olduğu kimi konkret işin halları nəzərə alınmaqla müəyyən edilməlidir (*R.M.D. İsveçrəyə qarşı*, 1997, § 42).

284. Bu cür qiymətləndirmə aparılarkən nəzərə alınmalı olan hallara icraatın mürəkkəbliyi, onların yerli səlahiyyətli orqanlar və ərizəçi tərəfindən aparılması və sonuncu üçün nəyin təhlükə altında olduğu kimi hallar daxildir (*İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 252; *Muren Almaniyaya qarşı* [GC], 2009, § 106; *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 162) və daxili prosedurun hər hansı xüsusiyyətləri (*Xlaifia və başqaları İtaliyaya qarşı* [GC], 2016, § 131; *Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 163; *İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, §§ 270-271, konstitusiya məhkəmələrində icraatla bağlı).

285. 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan işlərdə məsələnin bir instansiya tərəfindən baxılmasına bir ilin sərf edilməsi adi praktika olsa da, 5-ci maddənin azadlıq məsələlərinə aid 4-cü bəndi xüsusi təcillik tələb edir (*Pançenko Rusiyaya qarşı*, 2005, § 117). Fərdin şəxsi azadlığından bəhs edən halda, Dövlət tərəfindən həbsin qanuniliyinin təxirəsalınmaz surətdə qiymətləndirilməsi tələbinə əməl etməsi ilə əlaqədar Məhkəmə çox ciddi standartlara malikdir (məsələn bax: *Kadem Maltaya qarşı*, 2003, §§ 44-45, Məhkəmə tərəfindən ərizəçinin həbsinin qanuniliyinə dair qərarın verilməsi üçün on yeddi günlük vaxt müddətinin həddindən çox hesab edildiyi iş və həmçinin, apellyasiya icraatının iyirmi altı gün çəkməsinin “təxirəsalınmazlıq” tələbinin pozulması hesab edildiyi *Mamedova Rusiyaya qarşı*, 2006 § 96)

Cavabdeh Dövlət Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş öhdəliklərinə əməl etmək üçün ən uyğun daxili prosedurları tətbiq etməyə borcludur (*Dimo Dimov və Başqaları Bolqarıstana qarşı*, 2020, § 80, burada istintaq faylının başqa şəhərdəki səlahiyyətli məhkəməyə verilməsi ərizəçinin azadlığa buraxılması ilə bağlı müraciətinə baxılmasında iyirmi beş gün gecikmə ilə nəticələndi)

286. Milli səlahiyyətli orqanları immiqrasiya nəzarəti kontekstində müstəsna hallarda uşağı və onun valideynlərini həbs etmək barədə qərar qəbul etdikdə, belə həbsin qanuniliyi milli məhkəmələr tərəfindən bütün səviyyələrdə xüsusi sürətlə və ciddi cəhdlə yoxlanılmalıdır (*G.B. və başqaları Türkiyəyə qarşı*, 2019, §§ 167 və 186).

287. Araşdırma məsələni, həbs olunmuş şəxsin tibbi vəziyyəti kimi mürəkkəb məsələlərin nəzərə alınmasını tələb etdikdə, bu, 5-ci maddənin 4-cü bəndi çərçivəsində “ağlabatan” müddətin müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alın bilər. Lakin hətta mürəkkəb işlərdə belə, o cümlədən məhkəməyədək həbs zamanı təqsirsizlik prezumpsiyası halında səlahiyyətli orqanlardan xüsusi ilə təxirəsalınmaz baxışın aparılmasını tələb edən amillər mövcuddur (*Frasik Polşaya qarşı*, 2010, § 63; *Yablonski Polşaya qarşı*, 2000, §§ 91-93; *İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, § 253).

288. Müstəsna hallarda işin mürəkkəbliyi adi kontekstdə “sürətli” hesab edilə bilməyən müddətlərin uzunluğunu əsaslandırma bilər (*Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 165-167; *Şahin Alpay Türkiyəyə qarşı*, 2018, §§ 137-139, burada Məhkəmə fəvqəladə vəziyyət şəraitində yeni və mürəkkəb məsələlərlə bağlı on dörd aydan on altı aya qədər davam edən Konstitusiya Məhkəməsində icraatla bağlı 5-ci maddənin 4-cü bəndinin pozulmadığını müəyyən etdi; həmçinin bax: *İlneher Almaniyaya qarşı* [GC], 2018, §§ 265-275, burada səkkiz ay iyirmi üç gün müddətinə Federal Konstitusiya Məhkəməsindəki icraatların, xüsusən də yeni preventiv həbs sisteminin qaldırdığı məsələlərin mürəkkəbliyi nəzərə alınmaqla, sürət tələbinə uyğun olduğu müəyyən edilmişdir).

289. Cinayət işlərində həbs qətimkan tədbiri, baxışlar arasındakı intervalların qısa

olmasını tələb edir (*Beziçeri İtaliyaya qarşı*, 1989, § 21).

290. Qərarın qəbul edilməsinə qədərki müddətin uzunluğu təxirəsalınmazlıq anlayışına uyğun gəlmirsə, Məhkəmə Dövlətə yubanmanın səbəbini izah etməyi və ya sözügedən vaxtın keçməsinə bəraət qazandıran istisna əsasları irəli sürməyi təklif edir (*Musial Polşaya qarşı* [GC], 1999, § 44; *Kendjibihari Niderlanda qarşı*, 1990, § 29).

291. Nə işin həddindən artıq çox olması, nə məzuniyyət dövrü səlahiyyətli məhkəmə orqanları tərəfindən fəaliyyətsizliyə bəraət qazandıra bilməz (*E Norveçə qarşı*, 1990, § 66; *Beziçeri İtaliyaya qarşı*, 1989, §25).

E. Qeyri-qanuni həbsə görə kompensasiya hüququ (Maddə 5 § 5)

Maddə 5. 5

“5.Bu maddənin müddələrinin pozulması ilə tutulmağa və ya həbsə alınmağa məruz qalan hər kəsin iddia ilə təmin olunan kompensasiya hüququ var”.

HUDOC açar sözləri

Kompensasiya (5.5)

1. Tətbiqi

292. 5-ci bənddə irəli sürülən kompensasiya hüququ ölkədaxili səlahiyyətli orqan və ya Məhkəmə tərəfindən digər bəndlərdən birinin pozulduğunun müəyyən edildiyini nəzərdə tutur (*N.C. İtaliyaya qarşı* [GC], 2002, § 49; *Pantea Rumıniyaya qarşı*, 2003, § 262; *Vaçev Bolqarıstana qarşı*, 2004, § 78).

293. 5-ci maddənin digər müddələrinin pozulduğu ölkədaxili səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən birbaşa və ya mahiyyət etibarilə müəyyən edilməyibsə, 5-ci maddənin 5-ci bəndini tətbiq etmək üçün Məhkəmə ilk növbədə özü pozuntunu müəyyən etməlidir (məsələn bax: *Danija İsveçrəyə qarşı* (dec.), 2020, § 37; *Neçiporuk və Yonkalo Ukraynaya qarşı*, 2011, §§ 227 və 229; *Yankov Bolqarıstana qarşı*, 2003, §§ 190-93). 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tətbiqi qanunsuzluğun və ya pozuntunun olduğu təqdirdə şəxsin azad ola biləcəyi barədə sübutun yerli səviyyədə müəyyən edilməsindən asılı deyil (*Blekstok Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2005, § 51; *Ueyt Birləşmiş Krallığa qarşı*, 2002, § 73). Həbs və ya tutulma milli qanunvericiliyə əsasən qanuni olsa da, 5-ci maddəyə zidd ola bilər, bu isə 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tətbiqini tələb edir (*Harkmann Estoniyaya qarşı*, 2006, § 50).

294. Yerli qanunvericilik azadlıqdan məhrum edilmiş və sonradan bəraət almış şəxslər üçün kompensasiya hüququnu nəzərdə tutduqda, bu cür avtomatik hüquq mütləq şəkildə həmin həbsin 5-ci maddənin müddələrinə zidd hesab edilməsini nəzərdə tutmur. Bununla belə, 5-ci maddənin 5-ci bəndi həbsin milli məhkəmələr tərəfindən yerli qanunvericilik baxımından “qanunsuz” kimi səciyyələndirildiyi halda tətbiq edilir (*Norik Poqosyan Ermanıstana qarşı*, 2020, §§ 34-36).

2. Məhkəmə müdafiə vasitəsi

296. 5-ci maddənin 5-ci bəndi milli məhkəmələr qarşısında birbaşa və məcburi qüvvəyə malik kompensasiya hüququnu təmin edir (*A.və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı* [GC],

2009, § 229; *Ştork Almaniyaya qarşı*, 2005, § 122).

3. Kompensasiya imkanı

297. 5-ci maddənin 5-ci bəndi 1, 2, 3 və ya 4-cü bəndlərin pozulması ilə həyata keçirilmiş azadlıqdan məhrum etməyə görə kompensasiyanın alınması məqsədilə tətbiq edilə bildikdə yerinə yetirilmiş hesab olunur (*Mixalak Slovakiyaya qarşı*, 2011, § 204; *Lobanov Rusiyaya qarşı*, 2008, § 54).

298. İcrası məcburi olan kompensasiya hüququ Məhkəmənin qərarından əvvəl və ya sonra həyata keçirilməlidir (*Stanev Bolqarıstana qarşı* [GC], 2012, §§ 183-84; *Broqan və Başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 1988, § 67).

299. Kompensasiya hüququnun effektiv surətdə həyata keçirilməsi kifayət qədər müəyyənlik dərəcəsi ilə təmin edilməlidir (*Çiulla İtaliyaya qarşı*, 1989, § 44; *Sakik və Başqaları Türkiyəyə qarşı*, § 60). Kompensasiya həm nəzəri (*Dubovik Ukraynaya qarşı*, 2009, § 74), həm də praktik baxımdan çatımlı olmalıdır (*Çitayev və Çitayev Rusiyaya qarşı*, 2007, § 195).

300. Kompensasiya iddialarına baxan zaman yerli səlahiyyətli orqanlardan milli qanunvericiliyi ifrat formalizm olmadan 5-ci maddənin ruhuna uyğun təfsir və tətbiq etmək tələb olunur (*Fernandes Pedroso Portuqaliyaya qarşı*, 2018, § 137; *Şulqin Ukraynaya qarşı*, 2011, § 65; *Hutman və Meus Belçikaya qarşı*, 2009, § 46).

4. Kompensasiyanın xarakteri

301. Kompensasiya hüququ ilk növbədə maddi kompensasiyanı nəzərə tutur. O, həbs edilmiş şəxsin Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 4-cü bəndi ilə əhatə olunan azadlığa buraxılma hüququnu təmin etmir (*Bozano Fransaya qarşı*, Komissiyanın 15 may 1984-cü il tarixli qərarı).

302. Məhkəməyə qədər həbsdə saxlanma müddətinin cəza müddətinə hesablanması, qeyri-maliyyə xarakterli olduğundan 5-ci maddənin 5-ci bəndi çərçivəsində müəyyən edilən kompensasiya hesab olunmur (*Vlox Polşaya qarşı (№2)*, 2011, § 32).

Bununla belə, cəzanın azaldılması 5-ci maddənin 5-ci bəndinin mənasında kompensasiya hesab edilə bilər, əgər o, sözügedən pozuntunun ödənilməsi üçün açıq şəkildə verilmişdirsə və bu, müvafiq şəxsin çəkdiyi cəzaya ölçülə bilən və mütənasib təsir göstərmişsə (*Porçet İsveçrəyə qarşı* (dec.), 2019, §§ 18-25).

303. 5-ci maddənin 5-ci bəndi təkcə maddi ziyana görə deyil, həm də 5-ci maddənin başqalarının müddəalarının pozulması nəticəsində şəxsin çəkə biləcəyi hər hansı sıxıntı, narahatlıq və məyusluğa görə kompensasiya almaq hüququnu ehtiva edir (*Sahakyan Ermənistanaya qarşı*, 2015, § 29; *Teymurazyan Ermənistanaya qarşı*, 2018, § 76, Ermənistan qanunvericiliyinə əsasən mənəvi xarakterli ziyana görə kompensasiyanın olmaması ilə bağlı).

5. Zərərin mövcudluğu

304. 5-ci maddənin 5-ci bəndi iştirakçı Dövlətlərə müvafiq şəxsin pozuntunun səbəb olduğu zərəri göstərmək qabiliyyətindən asılı olaraq kompensasiyanı ödəməyə qadağa qoymur. Kompensasiya edilməli olan maddi və ya qeyri-maddi zərər mövcud olmadığı təqdirdə "kompensasiya" məsələsi mövcud ola bilməz (*Vassink Niderlanda qarşı*, 1990, § 38).

305. Lakin şəxsin qanunsuz həbsi nəticəsində məruz qaldığı qeyri-maddi zərərin sübut

edilməsinin tələb olunmasında ifrat formalizm kompensasiya hüququ ilə ziddiyyət təşkil edir (*Danev Bolqarıstana qarşı*, 2010, §§ 34-35).

6. Kompensasiyanın məbləği

306. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 5-ci bəndi ərizəçiyə konkret məbləğdə kompensasiya hüququ vermir (*Damian-Burueana və Damian Rumıniyaya qarşı*, 2009, § 89; *Şahin Çağdaş Türkiyəyə qarşı*, 2006, § 34).

307. 5-ci maddənin 5-ci bəndinin pozuntusunun mövcudluğunu müəyyən edərkən, Məhkəmə analoji işlərdə Konvensiyanın 41-ci maddəsinə əsasən öz təcrübəsini, habelə işin faktiki elementlərini, məsələn, həbs müddətini nəzərə alır (*Vasilevski və Boqdanov Rusiyaya qarşı*, 2018, § 23)

308. Milli səlahiyyətli orqanlarının təyin etdiyi məbləğin Məhkəmənin analoji işlərdə çıxaracağı qərardan aşağı olması faktı özlüyündə 5-ci maddənin 5-ci bəndinin pozulması demək deyil (*Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı*, 2018, § 176).

309. Lakin pozuntunun ciddiliyi ilə müqayisədə qeyri-proporsional və ya cüzi kompensasiya 5-ci maddənin 5-ci bəndinin tələbinə uyğun deyil, belə ki, bu ,sözügedən müddəanın təmin etdiyi hüquqa nəzəri və ya illüziya səciyyəsi qazandıra bilər (*Vasilevskiy və Boqdanov Rusiyaya qarşı*, 2018, § 22 və 26; *Kamber Birləşmiş Krallığa qarşı*, Komissiyanın 27 noyabr 1996-cı il tarixli qərarı; *Attard Maltaya qarşı* (dec.), 2000).

310. Verilən kompensasiya məbləği məhkəmənin bənzər hallarda təyin etdiyi kompensasiyadan əhəmiyyətli dərəcədə aşağı ola bilməz (*Qanea Moldovaya qarşı*, 2011, § 30; *Kristina Boiçenco Moldovaya qarşı*, 2011, § 43).

311. 5-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən qurban statusunun itirilməsinin, bir tərəfdən, milli səviyyədə təyin edilmiş kompensasiyanın miqdarına görə qiymətləndirilməsi, digər tərəfdən, 5-ci maddənin 5-ci bəndi baxımından kompensasiya hüququ məsələsi arasında yanaşmada fərqlər ola bilər (bax: *Tsvetkova və Başqaları Rusiyaya qarşı*, 2018, §§ 157-158, burada Məhkəmənin verə biləcəyi ilə müqayisə olunmayan daxili təyin edilmiş təzminat ərizəçini qurban statusundan məhrum etmədi, lakin bu, 5-ci maddənin 5-ci bəndinə əsasən kompensasiya hüququnu pozacaq qədər aşağı da deyildi; həmçinin bax *Vedat Doğru Türkiyəyə qarşı*, 2016, §§ 40-42 və 63-64, burada daxili məhkəmələr tərəfindən təyin edilmiş məbləğ ərizəçinin qurban statusunu itirməsi üçün açıq-aydın kifayət deyil, lakin 5-ci maddənin 5-ci bəndinə uyğun olaraq heç bir problem aşkar edilməmişdir).

İstinad edilən işlərin siyahısı

Bu təlimatda istinad edilən presedent hüququna dair Məhkəmənin və Avropa İnsan Hüquqları Komissiyasının (“Komissiya”) qərar və qəraradları daxildir. Əksi göstərilmədiyi təqdirdə bütün istinadlar Məhkəmə Palatasının işin mahiyyəti üzrə çıxardığı qərarlara aiddir. “(dec.)” abreviaturu istinadın Məhkəmənin qərarı olduğunu, “[GC]” abreviaturası isə işə Böyük Palata tərəfindən baxıldığını bildirir.

Konvensiyanın 44-cü maddəsinin mənasında qəti olmayan Palatanın qərarları bu yeniləmə dərc olunduğu zaman aşağıdakı siyahıda ulduz (*) ilə işarələnmişdir. Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndində deyilir: Palatanın qərarı aşağıdakı hallarda qəti olur: (a) tərəflər işin Böyük Palataya verilməsi barədə müraciət etməyəcəklərini bəyan etdikdə; və ya (b) əgər işin Böyük Palataya verilməsi barədə müraciət edilməyibsə, qərar çıxarılan tarixdən üç ay sonra; və ya (c) Böyük Palatanın Kollegiyası 43-cü maddənin müddəalarına müvafiq olaraq işin verilməsi haqqında müraciəti rədd etdikdə. Böyük Palatanın Kollegiyası tərəfindən göndəriş haqqında sorğunun qəbul edildiyi hallarda Palatanın qərarı qəti olmur və buna görə də hüquqi qüvvəsi yoxdur; Böyük Palatanın növbəti qərarı qəti olur.

Təlimatın elektron versiyasında göstərilən işlərə hiperlinklər Məhkəmənin (Böyük Palata, Palata və Komitə qərarları və qəraradları) və Komissiyanın (qərarları və hesabatları) presedent hüququna və Nazirlər Komitəsinin qətnamələrinə çıxışı təmin edən HUDOC məlumat bazasına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönəldilmişdir.

Məhkəmə öz qərar və qəraradlarını iki rəsmi dilində, ingiliscə və ya fransızca çıxarır. HUDOC bazasında həmçinin çoxsaylı mühüm məhkəmə işlərinin otuza yaxın qeyri-rəsmi dilə tərcümələri və üçüncü şəxslərin hazırladığı presedent hüququ üzrə yüzə yaxın onlayn toplulara istinadlar mövcuddur. İstinad edilən işlər üçün mövcud olan bütün dil versiyalarına HUDOC bazasındakı “Dil versiyaları” nişanı işarələməklə daxil olmaq olar, bu nişanı işin hiperlinkinə kliklədikdən sonra tapa bilərsiniz.

—A—

[A. and Others v. Bulgaria](#) (A. və başqaları Bolqarıstana qarşı), №51776/08, 29 noyabr 2011-ci il
[A and Others v. the United Kingdom](#) [GC] (A. və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), №3455/05, AİHM 2009-cu il

[A.B. and Others v. France](#) (A.B. və başqaları Fransaya qarşı), №. 11593/12, 12 iyul 2016-cı il

[Abdulkhanov v. Russia](#) (Abdulxanov Rusiyaya qarşı), № 14743/11, 2 oktyabr 2012-ci il

[Aboya Boa Jean v. Malta](#) (Aboya Boa Jean Maltaya qarşı), №. 62676/16, 2 aprel 2019-cu il

[Adamov v. Switzerland](#) (Adamov İsveçrəyə qarşı), № 3052/06, 21 iyun 2011-ci il

[Aftanache v. Romania](#) (Aftanaçe Rumıniyaya qarşı), № 999/19, 26 may 2020-ci il

[Airey v. Ireland](#) (Airey İrlandiyaya qarşı), № 6289/73, Komissiyanın 7 iyul 1977-ci il tarixli qərarı, Qərarlar və Hesabatlar (DR) 8

[Akgün v. Turkey](#) (Akgün Türkiyəyə qarşı), № 19699/18, 20 iyul 2021-ci il

[Aleksandr Aleksandrov v. Russia](#) (Aleksandr Aleksandrov Rusiyaya qarşı), № 14431/06, 27 mart 2018-ci il

[Aleksandr Makarov v. Russia](#) (Aleksandr Makarov Rusiyaya qarşı), № 15217/07, 12 mart 2009-cu il

[Aleksanyan v. Russia](#) (Aleksanyan Rusiyaya qarşı), №. 46468/06, 22 dekabr 2008-ci il

Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (Al Husin Bosniya və Herseqovinaya qarşı) (№ 2), № 10112/16, 25 iyun 2019-cu il
Ali Osman Özmen v. Turkey (Əli Osman Özmen Türkiyəyə qarşı), № 42969/04, 5 iyul 2016-cı il
Al Nashiri v. Poland (Al Nashiri Polşaya qarşı), № 28761/11, 24 iyul 2014-cü il
Alparslan Altan v. Turkey (Alparslan Altan Türkiyəyə qarşı), № 12778/17, 16 aprel 2019-cu il
Altınok v. Turkey (Altınok Türkiyəyə qarşı), № 31610/08, 29 noyabr 2011-ci il
A.M. v. France (A.M. Fransaya qarşı), № 56324/13, 12 iyul 2016-cı il
Ambruszkiewicz v. Poland (Ambruşkeviç Polşaya qarşı), № 38797/03, 4 may 2006-cı il
Amie and Others v. Bulgaria (Emi və başqaları Bolqarıstana qarşı), № 58149/08, 12 fevral 2013-cü il
Amuur v. France (Amuur Fransaya qarşı), 25 iyun 1996-cı il, Qərarlar və Qəraradlar barədə hesabatlar 1996-III
Angelova v. Bulgaria (Angelova Bolqarıstana qarşı), № 38361/97, AİHM 2002-IV
Aquilina v. Malta [GC] (Aquilina Maltaya qarşı), № 25642/94, AİHM1 999-III
Ashingdane v. The United Kingdom (Aşingdeyn Birləşmiş Krallığa qarşı), 28 may 1985-ci il, Seriya A, № 93
Assanidze v. Georgia [GC] (Assanidze Gürcüstana qarşı), № 71503/01, AİHM 2004-II
Assenov and Others v. Bulgaria (Assenov və başqaları Bolqarıstana qarşı), 28 oktyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VIII
Attard v. Malta (dec.) (Attard Maltaya qarşı), № 46750/99, 28 sentyabr 2000-ci il
Atilla Taş v. Turkey (Atilla Taş Türkiyəyə qarşı), №. 72/17, 19 yanvar 2021-ci il
Austin and Others v. the United Kingdom [GC] (Ostin və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 39692/09, 40713/09 və 41008/09, 15 mart 2012-ci il
Azimov v. Russia (Əzimov Rusiyaya qarşı), № 67474/11, 18 aprel 2013-cü il

—B—

B.v. Austria (B. Avstriyaya qarşı), 28 mart 1990-cı il, Seriya A № 175
Bah v. the Netherlands (Bah Niderlanda qarşı) (dec.), №. 35751/20, 22 iyun 2021-ci il
Baranowski v. Poland (Baranovski Polşaya qarşı), № 28358/95, AİHM 2000-III
Baş v. Turkey (Baş Türkiyəyə qarşı), № 66448/17, 3 mart 2020-ci il
Becciev v. Moldova (Beçiyev Moldovaya qarşı), № 9190/03, 4 oktyabr 2005-ci il
Beiere v. Latvia (Beyere Latviyaya qarşı), № 30954/05, 29 noyabr 2011-ci il
Bejaoui v. Greece (Bejaui Yunanıstana qarşı), № 23916/94, Komissiyanın 6 aprel 1995-ci il qərarı
Belchev v. Bulgaria (Belçev Bolqarıstana qarşı), № 39270/98, 8 aprel 2004-cü il
Belevitskiy v. Russia (Belevitski Rusiyaya qarşı), № 72967/01, 1 mart 2007-ci il
Belozorov v. Russia and Ukraine (Belozorov Rusiya və Ukraynaya qarşı), №. 43611/02, 15 oktyabr 2015-ci il
Benham v. the United Kingdom (Benham Birləşmiş Krallığa qarşı), 10 iyun 1996-cı il, *Hesabatlar*-996-III
Benjamin and Wilson v. the United Kingdom (Benjamin və Vilson Birləşmiş Krallığa qarşı), № 28212/95, 26 sentyabr 2002-ci il
Bergmann v. Estonia (Bergmann Estoniyaya qarşı), № 38241/04, 29 may 2008-ci il
Bezicheri v. Italy (Bezicəri İtaliyaya qarşı), 25 oktyabr 1989-cu il, Seriya A № 164

Blackstock v.the United Kingdom (Blakstok Birləşmiş Krallığa qarşı), №59512/00, 21 iyun 2005-ci il
Blokhin v. Russia (Blohin Rusiyaya qarşı) [GC], № 47152/06, AİHM 2016
Boicenco v.Moldova (Boyçenko Moldovaya qarşı), №41088/05, 11 iyul 2006-cı il
Bojilov v.Bulgaria (Bojilov Bolqarıstana qarşı), №45114/98, 22 dekabr 2004-cü il
Bollan v.theUnitedKingdom (dec.)(Bollan Birləşmiş Krallığa qarşı), №42117/98, AİHM 2000-V
Bordovskiy v.Russia (Bordovski Rusiyaya qarşı), №49491/99, 8 fevral 2005-ci il
Bouamar v.Belgium (Buamar Belçikaya qarşı), 29 fevral 1988-ci il,Seriya A № 129
Bozano v. France (Bozano Fransaya qarşı), №9990/82, Komissiyanın 15 may1984-cü il qərarı, DR 39
Bozano v.France (Bozano Fransaya qarşı),18dekabr1986-cı il,Seriya A №111
Brand v.the Netherlands (Brand Niderlanda qarşı), №49902/99, 11may 2004-cü il
Brega and Others v.Moldova (Breqa və başqaları Moldovaya qarşı), № 61485/08, 24 yanvar 2012-ci il
Brincat v.Italy (Brinkat İtaliyaya qarşı), 26 noyabr 1992-ci il,Seriya A № 249-A
Brogan and Othersv.the United Kingdom (Broqan və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), 29 noyabr 1988-ci il, Seriya A №145-B
Bykov v.Russia [GC] (Bikov Rusiyaya qarşı), №4378/02,10 mart 2009-cu il

—C—

Calmanovici v. Romania (Kalmanoviçi Rumıniyaya qarşı), № 42250/02, 1 iyul 2008-ci il
Castravet v. Moldova (Kastravet Moldovaya qarşı), № 23393/05, 13 mart 2007-ci il
Çatal v. Turkey (Çatal Türkiyəyə qarşı), № 26808/08, 17 aprel 2012-ci il
Cazan v. Romania (Cazan Rumıniyaya qarşı), № 30050/12, 5 aprel 2016-cı il
Chahal v. The United Kingdom (Çahal Birləşmiş Krallığa qarşı), 15 noyabr 1996-cı il, *Hesabatlar* 1996-V
Çitayev and Çitayev v. Russia (Çitayev və Çitayev Rusiyaya qarşı), №59334/00, 18 yanvar 2007-ci il
Çhraid v. Germany (Çhraid Almaniya qarşı), № 65655/01, AİHM 2006-XII
Cernák v. Slovakia (Sernak Slovakiyaya qarşı) № 36997/08, 17 dekabr 2013-cü il
Ciulla v. Italy (Çiulla İtaliyaya qarşı), 22 fevral 1989-cu il, Seriya A № 148
Clooth v. Belgium (Kloot Belçikaya qarşı), 12 dekabr 1991-ci il, Seriya A № 225
Čonka v. Belgium (Çonka Belçikaya qarşı), № 51564/99, AİHM 2002-I
Creangă v.Romania [GC] (Kryanqa Rumıniyaya qarşı), №29226/03, 23 fevral 2012-ci il
Cristina Boicenco v.Moldova (Kristina Boyçenko Moldovaya qarşı), №25688/09, 27 sentyabr 2011-ci il
Cumber v. the United Kingdom (Kamber Birləşmiş Krallığa qarşı) № 28779/95, Komissiyanın 27 noyabr 1996-cı il qərarı

—D—

D.C. v. Belgium (D.C. Belçikaya qarşı), № 82087/17, 30 mart 2021-ci il
D.D.v.Lithuania (D.D. Litvaya qarşı), №13469/06, 14 fevral 2012-ci il
D.G.v.Ireland (D.G. İrlandiyaya qarşı), №39474/98, AİHM 2002-III
v. Germany (Almaniya qarşı), № 45953/10, 7 sentyabr 2017-ci il

v. Bulgaria (Bolqarıstana qarşı), № 76336/16, 8 dekabr 2020-ci il
v. Bulgaria (Bolqarıstana qarşı), № 7472/14, 19 may 2016-cı il
Dacosta Silva v. Spain (Dakosta Silva İspaniyaya qarşı), № 69966/01, AİHM 2006-XIII
Damian-Burueana and Damian v. Romania (Damian-Burueana və Damian Rumıniyaya qarşı), №6773/02, 26 may 2009-cu il
Danevv. Bulgaria (Danev Bolqarıstana qarşı), № 9411/05, 2 sentyabr 2010-cu il
Danija v. Switzerland (Danija İsveçrəyə qarşı) (dec.), 1654/15, 28 aprel 2020-ci il
DeJong, Baljet and Vanden Brink v. the Netherlands (De Jong, Baljet və Vanden Brink Niderlanda qarşı), 22 may 1984-cü il, Seriya A № 77
Delcourt v. Belgium (Delkurt Belçikaya qarşı), №2689/65, Komissiyanın 1 oktyabr 1968-ci il tarixli hesabatında istinad edilən 7 fevral 1967-ci il tarixli Komissiyanın qərarı
Del Río Prada v. Spain [GC] (Del Rio Prada İspaniyaya qarşı), №42750/09, AİHM 2013
Denis and Irvine v. Belgium (Denis və Irvine Belçikaya qarşı) [GC], № 62819/17 və 63921/17, 1 iyun 2021-ci il
Dereci v. Turkey (Dereci Türkiyəyə qarşı), №77845/01, 24 may 2005-ci il
Derungs v. Switzerland (Derungs İsveçrəyə qarşı), №. 52089/09, 10 may 2016-cı il
De Sousa v. Portugal (De Sousa Portuqaliyaya qarşı) (dec.), №. 28/17, 7 dekabr 2021
De Tommaso v. Italy (De Tommaso İtaliyaya qarşı) [GC], №. 43395/09, AİHM 2017 (çıxarışlar)
DeWilde, Oomsand Versyp v. Belgium (De Vilde, Ooms və Versip Belçikaya qarşı), 18 iyun 1971-ci il, Seriya A № 12
Dikme v. Turkey (Dikme Türkiyəyə qarşı), № 20869/92, AİHM 2000-VIII
Dimo Dimov and Others v. Bulgaria (Dimo Dimov və başqaları Bolqarıstana qarşı), №. 30044/10, 7 iyul 2020-ci il
Duiyeb v. the Netherlands [GC] (Duiyeb Niderlanda qarşı), № 31464/96, 4 avqust 1999-cu il
Drozd and Janousek v. France and Spain (Drozd və Yanusek Fransaya və İspaniyaya qarşı), 26 iyun 1992-ci il, Seriya A №240
Dubovik v. Ukraine (Dubovik Ukraynaya qarşı), № 33210/07 və 41866/08, 15 oktyabr 2009-cu il

—E—

E. v. Norway (E. Norveçə qarşı), 29 avqust 1990-cı il, Seriya A №181-A
El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (El-Masri keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı) [GC], №39630/09, AİHM 2012-ci il
Elçi and Others v. Turkey (Elçi və başqaları Türkiyəyə qarşı), №23145/93 və 25091/94, 13 noyabr 2003-cü il
Engel and Others v. the Netherlands (Engel və başqaları Niderlanda qarşı), 8 iyun 1976-cı il, Seriya A №22
Enhorn v. Sweden (Enhorn İsveçə qarşı), №56529/00, AİHM 2005-I
Epple v. Germany (Epple Almaniyaya qarşı), №77909/01, 24 mart 2005-ci il
Erdagöz v. Turkey (Erdagöz Türkiyəyə qarşı), №21890/93, 22 oktyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VI
Erkalo v. the Netherlands (Erkalo Niderlanda qarşı), 2 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VI
Etute v. Luxembourg (Etute Lüksemburqa qarşı), № 18233/16, 30 yanvar 2018-ci il

—F—

Farhad Aliyev v. Azerbaijan (Fərhad Əliyev Azərbaycanca qarşı), № 37138/06, 9 noyabr 2010-cu il

Fenech v. Malta (Feneç Maltaya qarşı) (dec.), № 19090/20, 23 mart 2021-ci il

Fernandes Pedrosa v. Portugal (Fernandes Pedrosa Portuqaliyaya qarşı), № 59133/11, 12 iyun 2018-ci il

Fodale v. Italy (Fodale İtaliyaya qarşı), №70148/01, AİHM 2006-VII

Foka v. Turkey (Foka Türkiyəyə qarşı), №28940/95, 24 iyun 2008-ci il

Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom (Foks, Kampbell və Hartli Birləşmiş Krallığa qarşı), 30 avqust 1990-cı il, Seriya A №182

Frasik v. Poland (Frasik Polşaya qarşı), №22933/02, AİHM 2010-cu il

Freda v Italy (Freda İtaliyaya qarşı), №8916/80, Komissiyanın 2 oktyabr 1980-ci il qərarı, DR 21

—G—

Gafà v. Malta (Gafa Maltaya qarşı), № 54335/14, 22 may 2018-ci il

Gahramanov v. Azerbaijan (Qəhrəmanov Azərbaycanca qarşı) (dec.), №26291/06, 15 oktyabr 2013-cü il

Ganea v. Moldova (Qaneya Moldovaya qarşı), № 2474/06, 17 may 2011-ci il

G.B. and Others v. Turkey (G.B. və başqaları Türkiyəyə qarşı), № 4633/15, 17 oktyabr 2019-cu il

G.K.v.Poland (G.K. Polşaya qarşı), №38816/97, 20 yanvar 2004-cü il

Gaidjurgis v. Lithuania (Qaidyurgis Litvaya qarşı) (dec.), № 49098/99, 16 iyun 2001-ci il

Gallardo Sanchez v. Italy (Gallardo Sançez İtaliyaya qarşı), № 11620/07, AİHM 2015

Galstyan v. Armenia (Qalstyan Ermənistana qarşı), № 26986/03, 15 noyabr 2007-ci il

Garycki v. Poland (Qariçki Polşaya qarşı), №14348/02, 6 fevral 2007-ci il

Gasiðð v. Latvia (Gasiðð Latviyaya qarşı), №69458/01, 19 aprel 2011-ci il

Gatt v. Malta (Qatt Maltaya qarşı), №28221/08, AİHM 2010-cu il

Gebremedhin[Gaberamadhien] v. France (Qebremedhin [Qaberamadhien]Fransaya qarşı), №25389/05, AİHM 2007-II

Georgieva v. Bulgaria (Qeorqiyeva Bolqarıstana qarşı), №16085/02, 3 iyul 2008-ci il

Gillanand Quinton v.the United Kingdom (Gillan və Kuinton Birləşmiş Krallığa qarşı), №4158/05, AİHM 2010

Giorgi Nikolaishvili v.Georgia (Giorgi Nikolaişvili Gürcüstana qarşı), №37048/04, 13 yanvar 2009-cu il

Giulia Manzoni v.Italy (Giulia Manzoni İtaliyaya qarşı), 1 iyul 1997-ci il, Hesabatlar 1997-IV

Glien v. Germany (Qlien Almaniyaya qarşı), №7345/12, 28 noyabr 2013-cü il

Górski v. Poland (Qorski Polşaya qarşı), №28904/02, 4 oktyabr 2005-ci il

Göthlin v. Sweden (Göthlin İsveçə qarşı), №. 8307/11, 16 oktyabr 2014-cü il

Grubnyk v. Ukraine (Grubnyk Ukraynaya qarşı), № 58444/15, 17 sentyabr 2020-ci il

Gutsanovi v. Bulgaria (Qutsanovi Bolqarıstana qarşı), № 34529/10, AİHM 2013-ci il

Güveç v. Turkey (Güveç Türkiyəyə qarşı), №70337/01, AİHM 2009-cu il

Guzzardi v. Italy (Quzzardi İtaliyaya qarşı), 6 noyabr 1980-ci il, Seriya A № 39

—H—

H.L. v. the United Kingdom (H.L. Birləşmiş Krallığa qarşı), №45508/99, AİHM 2004-IX
H.M.v.Switzerland (H.M. İsveçrəyə qarşı), №39187/98, AİHM 2002-II
H.W.v.Germany (H.V.Almaniyaya qarşı), №17167/11,19 sentyabr 2013-ci il
Harkmann v.Estonia (Harkmann Estoniyaya qarşı), №2192/03,11 iyul 2006-cı il
Hassan v. the United Kingdom (Həsən Böyük Britaniyaya qarşı) [GC], №. 29750/09, AİHM 2014
Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland (Hilda Hafsteinsdottir İslandiyaya qarşı), № 40905/98, 8 iyun 2004-cü il
Hood v.theUnited Kingdom (Hud Birləşmiş Krallığa qarşı),[GC], №27267/95, AİHM 1999-I
Houtman and Meeus v.Belgium (Hutman və Meus Belçikaya qarşı), №22945/07,17 mart 2009-cu il
Hristova v.Bulgaria (Hristova Bolqarıstana qarşı), №60859/00, 7 dekabr 2006-cı il
Huber v. Switzerland (Huber İsveçrəyə qarşı), 23 oktyabr 1990-cı il, Seriya A № 188
Hutchison Reid v.theUnited Kingdom (Hatçison Reid Birləşmiş Krallığa qarşı), №50272/99, AİHM 2003-IV

—I—

I.A.v.France (İ.A. Fransaya qarşı), 23 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VII
I.I.v. Bulgaria (İ.İ. Bolqarıstana qarşı), №44082/98, 9 iyun 2005-ci il
I.S. v. Switzerland (İ.S. İsveçrəyə qarşı), №. 60202/15, 6 oktyabr 2020-ci il
Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan (İbrahimov və Məmmədov Azərbaycana qarşı), №. 63571/16 və digər 5 iş, 13 fevral 2020-ci il
Ichin and Others v. Ukraine (İçin və başqaları Ukraynaya qarşı), №28189/04 və 28192/04, 21 dekabr 2010-cu il
Idalov v. Russia (İdalov Rusiyaya qarşı) [GC], №5826/03, 22 may 2012-ci il
Ilias and Ahmed v. Hungary (İlias və Əhməd Macarıstana qarşı) [GC], № 47287/15, 21 noyabr 2019-cu il
İlaşcu and Others v.Moldova and Russia (İlaşku və başqaları Moldovaya və Rusiyaya qarşı) [GC], №48787/99, AİHM 2004-VII
İlqar Mammadov v.Azerbaijan (İlqar Məmmədov Azərbaycana qarşı), №15172/13, 22 May 2014
İljkov v. Bulgaria (İljkov Bolqarıstana qarşı), №33977/96, 26 iyul 2001-ci il
İliya Stefanov v.Bulgaria (İliya Stefanov. Bolqarıstana qarşı), №65755/01, 22 may 2008-ci il
İlınseher v. Germany (İlınseher Almaniyaya qarşı) [GC], № 10211/12 və 27505/14, 4 dekabr 2018-ci il
İpekandOthersv.Turkey (İpək və başqaları Türkiyəyə qarşı), №17019/02 və 30070/02, 3 fevral 2009-cu il
Ireland v.theUnited Kingdom (İrlandiya Birləşmiş Krallığa qarşı),18 yanvar 1978-ci il,Seriya ANo25
İsgəndərov v.Russia (İsgəndərov Rusiyaya qarşı), №17185/05, 23 sentyabr 2010-cu il
Ivan Todorov v. Bulgaria (İvan Todorov Bolqarıstana qarşı), № 71545/11, 19 yanvar 2017-ci il

—J—

Jablonski v. Poland (Yablonski Polşaya qarşı), № 33492/96, 21 dekabr 2000-ci il
James, Wells and Lee v. the United Kingdom (Ceyms, Vells və Li Birləşmiş Krallığa qarşı), №25119/09, 57715/09 və 57877/09, 18 sentyabr 2012-ci il
Jarzyński v. Poland (Yarjinski Polşaya qarşı), №15479/02, 4 oktyabr 2005-ci il
Ječius v. Lithuania (Ječius v. Litvaya qarşı), №34578/97, AİHM 2000-IX
J.N. v. the United Kingdom (J.N. Birləşmiş Krallığa qarşı), № 37289/12, 19 may 2016-cı il
J.R. and Others v. Greece (J.R. və başqaları Yunanıstana qarşı), № 22696/16, 25 yanvar 2018-ci il
Juncal v. the United Kingdom (Cunkal Birləşmiş Krallığa qarşı) (dec.), №32357/09, 17 sentyabr 2013-cü il

—K—

Kadusic v. Switzerland (Kadusiç İsveçrəyə qarşı), № 43977/13, 9 yanvar 2018-ci il
Karachentsev v. Russia (Karaçentsev Rusiyaya qarşı), № 23229/11, 17 aprel 2018-ci il
Kavala v. Turkey (Kavala Türkiyəyə qarşı), № 28749/18, 10 dekabr 2019-cu il
Kerr v. the United Kingdom (Kerr Birləşmiş Krallığa qarşı) (dec.), №40451/98, 7 dekabr 1999-cu il
Kaboulov v. Ukraine (Kabulov Ukraynaya qarşı), №41015/04, 19 noyabr 2009-cu il
Kadem v. Malta (Kadem Maltaya qarşı), №55263/00, 9 yanvar 2003-cü il
Kafkaris v. Cyprus (Kafkaris Kiprə qarşı) (№ 2) (dec.), № 9644/09, 21 iyun 2011-ci il
Kalashnikov v. Russia (Kalaşnikov Rusiyaya qarşı), № 47095/99, AİHM 2002-VI
Kallweit v. Germany (Kallveit Almaniya qarşı), № 17792/07, 13 yanvar 2011-ci il
Kampanis v. Greece (Kampanis Yunanıstana qarşı), №17977/91, 13 iyul 1995-ci il
Kanagaratnam v. Belgium (Kanagaratnam Belçikaya qarşı), №15297/09, 13 dekabr 2011-ci il
Kandzhov v. Bulgaria, №68294/01, 6 noyabr 2008-ci il
Kane v. Cyprus (Kane Kiprə qarşı) (dec.), №33655/06, 13 sentyabr 2011-ci il
Kasparov v. Russia (Kasparov Rusiyaya qarşı), № 53659/07, 11 oktyabr 2016-cı il
Kerem Çiftçi v. Turkey (Kerem Çiftçi Türkiyəyə qarşı), № 35205/09, 21 sentyabr 2021-ci il
Khamtokhu and Aksenchik v. Russia (Xamtöxü və Aksençik Rusiyaya qarşı) [GC], № 60367/08 və 961/11, AİHM 2017
Kharin v. Russia (Xarin Rusiyaya qarşı), № 37345/03, 3 fevral 2011-ci il
Khlaifia and Others v. Italy (Xlaifiya və başqaları İtaliyaya qarşı) [GC], №16483/12, AİHM 2016 (çıxarışlar)
Khodorkovskiy v. Russia (Xodorkovski Rusiyaya qarşı), № 5829/04, 31 may 2011-ci il
Khudoyorov v. Russia, (Xudoyorov Rusiyaya qarşı), № 6847/02, AİHM 2005-X (çıxarışlar)
Kim v. Russia (Kim Rusiyaya qarşı), № 44260/13, 17 iyul 2014-cü il
Klinkenbuß v. Germany (Klinkenbus Almaniya qarşı), №. 53157/11, 25 fevral 2016-cı il
Koendjibiharie v. the Netherlands (Kendjibihari Niderlanda qarşı), 25 oktyabr 1990-cı il, Seriya A №185-B
Kolakovic v. Malta (Kolakoviç Maltaya qarşı), № 76392/12, 19 mart 2015-ci il
Kolompar v. Belgium (Kolompar Belçikaya qarşı), 24 sentyabr 1992-ci il, Seriya A № 235C
Komissarov v. the Czech Republic (Komissarov Çexiyaya qarşı), № 20611/17, 3 fevral 2022-ci il
Koniarska v. United Kingdom (Koniarska Birləşmiş Krallığa qarşı), №33670/96, (dec.) 12 oktyabr 2000-ci il

Korneykova v. Ukraine (Korneykova Ukraynaya qarşı), №39884/05, 19 Yanvar 2012
Kortesis v. Greece (Kortesis Yunanıstana qarşı), №60593/10, 12 iyun 2012-ci il
Krejčíř v. the Czech Republic (Kreyçirj Çex Respublikasına qarşı), №39298/04 və 8723/05, 26 mart 2009-cu il
Krupko and Others v. Russia (Krupko və başqaları Rusiyaya qarşı), №26587/07, 26 iyun 2014-ci il
Kuèera v. Slovakia (Kuçera Slovakiyaya qarşı), № 48666/99, 17 iyul 2007-ci il
Kudùà v. Poland (Kudua Polşaya qarşı) [GC], № 30210/96, AİHM 2000-XI
Kurt v. Austria (Kurt Avstriyaya qarşı) [GC], № 62903/15, 15 iyun 2021-ci il
Kurt v. Turkey (Kurt Türkiyəyə qarşı), 25 may 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-III

—L—

L.B. v. Belgium (L.B. Belçikaya qarşı), № 22831/08, 2 oktyabr 2012-ci il
Labita v. Italy (Labita İtaliyaya qarşı) [GC], № 26772/95, AİHM 2000-IV
Ladent v. Poland (Ladent Polşaya qarşı), № 11036/03, 18 mart 2008-ci il
Laumont v. France (Lamont Fransaya qarşı), № 43626/98, AİHM 2001-
Laventsv. Latvia (Lavents Latviyaya qarşı), №58442/00, 28 noyabr 2002-ci il
Lawless v. Ireland (№ 3) (Loules İrlandiyaya qarşı), 1 iyul 1961-ci il, Seriya A № 3
Lebedev v. Russia (Lebedev Rusiyaya qarşı), № 4493/04, 25 oktyabr 2007-ci il
Lelièvre v. Belgium (Lelievre Belçikaya qarşı), № 11287/03, 8 noyabr 2007-ci il
Letellier v. France (Letellier Fransaya qarşı), 26 iyun 1991-ci il, Seriya A № 207
Lloyd and Others v. the United Kingdom (Lloyd və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), №29798/96 və digərilər, 1 mart 2005-ci il
Lobanov v. Russia (Lobanov Rusiyaya qarşı), №16159/03, 16 oktyabr 2008-ci il
Lubertiv. Italy (Luberti İtaliyaya qarşı), 23 fevral 1984-cü il, Seriya A № 75

—M—

M. v. Germany (M. Almaniyaya qarşı), №19359/04, AİHM 2009-cu il
M.A. v. Cyprus (M.A. Kiprə qarşı), №41872/10, AİHM 2013-cü il
Magee and Others v. the United Kingdom (Magee və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 26289/12 və digər 2, AİHM 2015 (çıxarışlar)
Mahamed Jama v. Malta (Mahamed Jama Maltaya qarşı), № 10290/13, 26 noyabr 2015-ci il
Mahdid and Haddar v. Austria (Mahdid və Haddar Avstriyaya qarşı) (dec.), №74762/01, AİHM 2005-XIII
Mamedova v. Russia (Mamedova Rusiyaya qarşı), № 7064/05, 1 iyun 2006-cı il
Mancini v. Italy (Mancini İtaliyaya qarşı), № 44955/98, AİHM 2001-IX
Mangouras v. Spain (Manquras İspaniyaya qarşı) [GC], № 12050/04, AİHM 2010
Marturanav. Italy (Marturana İtaliyaya qarşı), № 63154/00, 4 mart 2008-ci il
Matznetter v. Austria (Matznetter Avstriyaya qarşı), 10 noyabr 1969-cu il, Seriya A № 10
McKay v. the United Kingdom (Makkey Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], №543/03, AİHM 2006-X
McVeigh and Others v. United Kingdom (Makvey və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), №8022/77, 8025/77, 8027/77, Komissiyanın 18 mart 1981-ci il hesabatı
Medova v. Russia (Medova Rusiyaya qarşı), №25385/04, 15 yanvar 2009-cu il
Medvedyev and Others v. France (Medvedyev və başqaları Fransaya qarşı) [GC], №3394/03,

AİHM 2010

Mehmet Hasan Altan v. Turkey (Mehmet Hasan Altan Türkiyəyə qarşı), № 13237/17, 20 mart 2018-ci il

Meloni v. Switzerland (Meloni İsveçrəyə qarşı), № 61697/00, 10 aprel 2008-ci il

M.H. v. the United Kingdom (M.H, Birləşmiş Krallığa qarşı), № 11577/06, 22 oktyabr 2013-ci il

Merabishvili v. Georgia (Merabişvili Gürcüstana qarşı) [GC], № 72508/13, AİHM 2017 (çıxarışlar)

Michalák v. Slovakia (Miçalak Slovakiyaya qarşı), №30157/03, 8 fevral 2011-ci il

Milanković and Bošnjak v. Croatia (Milankoviç və Bošnjak Xorvatiyaya qarşı), № 37762/12 və 23530/13, 26 aprel 2016-cı il

Minjat v. Switzerland (Minjat İsveçrəyə qarşı), №38223/97, 28 oktyabr 2003-cü il

Mogoş and Others v. Romania (Mogoş və başqaları Rumıniyaya qarşı) (dec.), № 20420/02, 6 may 2004-cü il

Moldoveanu v. the Republic of Moldova (Moldoveanu Moldova Respublikasına qarşı), № 53660/15, 14 sentyabr 2021-ci il

Molotchko v. Ukraine (Molotçko Ukraynaya qarşı), №12275/10, 26 aprel 2012-ci il

Monnell and Morris v. the United Kingdom (Monnell və Morris Birləşmiş Krallığa qarşı), 2 mart 1987-ci il, Seriya A №115

Mooren v. Germany (Mooren Almaniyaya qarşı) [GC], № 11364/03, 9 iyul 2009-cu il

Morsink v. the Netherlands (Morsink Niderlanda qarşı), № 48865/99, 11 may 2004-cü il

Moustahi v. France (Mustahi Fransaya qarşı), № 9347/14, 25 iyun 2020-ci il

M.S. v. Croatia (M.S. Xorvatiyaya qarşı) (№ 2), № 75450/12, 19 fevral 2015-ci il

Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium (Mubilanzila Mayeka və Kaniki Mitunga Belçikaya qarşı), №13178/03, AİHM 2006-XI

Murray v. the United Kingdom (Murrey Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], 28 oktyabr 1994-cü il, Seriya ANo300-A

Musiaù v. Poland (Musial Polşaya qarşı) [GC], №24557/94, AİHM 1999-II

Muşuc v. Moldova (Musuk Moldovaya qarşı), № 42440/06, 6 noyabr 2007-ci il

Muzamba Oyav v. Belgium (Muzamba Oyav Belçikaya qarşı) (dec.), № 23707/15, 28 fevral 2017-ci il

—N—

N.C.v.Italy (N.C. İtaliyaya qarşı) [GC], № 24952/94, AİHM 2002-X

Nada v. Switzerland (Nada İsveçrəyə qarşı) [GC], №10593/08, AİHM 2012-ci il

Nart v. Turkey (Nart Türkiyəyə qarşı), №20817/04, 6 may 2008-ci il

Nasrulloev v. Russia (Nasrulloev Rusiyaya qarşı), №656/06, 11 oktyabr 2007-ci il

Năstase-Silivestru v. Romania (Nastase-Silivestru Rumıniyaya qarşı), №74785/01, 4 oktyabr 2007-ci il

Navarra v. France (Navarra Fransaya qarşı), 23 noyabr 1993-cü il, Seriya A № 273-B

Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Neçiporuk və Yonkalo Ukraynaya qarşı), №42310/04, 21 aprel 2011-ci il

Neumeister v. Austria (Noymayster Avstriyaya qarşı), 27 iyun 1968-ci il, Seriya A №8

Niedbaùa v. Poland (Niedbala Polşaya qarşı), № 27915/95, 4 iyul 2000-ci il

Nielsen v. Denmark (Nilsen Danimarkaya qarşı), 28 noyabr 1988-ci il, Seriya A № 144

Nikolov v. Bulgaria (Nikolov Bolqarıstana qarşı), № 38884/97, 30 yanvar 2003-cü il
Nikolova v. Bulgaria (Nikolova Bolqarıstana qarşı) [GC], №31195/96, AİHM 1999-II
Nikolova v. Bulgaria (№ 2) (Nikolova Bolqarıstana qarşı), №40896/98, 30 sentyabr 2004-cü il
N. v. Romania (N. Rumıniyaya qarşı), № 59152/08, 28 noyabr 2017-ci il
Norik Poghosyan v. Armenia (Norik Poqosyan Ermənıstana qarşı), № 63106/12, 22 oktyabr 2020-ci il
Novotka v. Slovakia (Novotka Slovakiyaya qarşı) (dec.), №47244/99, 4 noyabr 2003-cü il
Nowak v. Ukraine (Novak Ukraynaya qarşı), №60846/10, 31 mart 2011-ci il
Nowicka v. Poland (Noviçka Polşaya qarşı), №30218/96, 3 dekabr 2002-ci il

—O—

O.H.v.Germany (O.H. Almaniyaya qarşı), №4646/08, 24 noyabr 2011-ci il
O’Hara v.the United Kingdom (O’Hara Birləşmiş Krallığa qarşı) №37555/97, AİHM 2001-X
Ostendorf v. Germany (Ostendorf Almaniyaya qarşı), № 15598/08, 7 mart 2013-cü il
Osypenko v. Ukraine (Osipenko Ukraynaya qarşı), № 4634/04, 9 noyabr 2010-cu il
Öcalan v. Turkey (Öcalan Türkiyəyə qarşı) (dec.), № 46221/99, 14 dekabr 2000-ci il
Öcalan v. Turkey (Öcalan Türkiyəyə qarşı) [GC], № 46221/99, AİHM 2005-IV
Oravec v. Croatia (Oravec Xorvatiyaya qarşı), № 51249/11, 11 iyul 2017-ci il
Oraland Atabay v. Turkey (Oral və Atabay Türkiyəyə qarşı), №39686/02, 23 iyun 2009-cu il
Ovsjannikov v. Estonia (Ovsyannikov Estoniyaya qarşı), №1346/12, 20 fevral 2014-cü il

—P—

P.and S.v.Poland (P.və S. Polşaya qarşı), № 57375/08, 30 oktyabr 2012-ci il *Paci v. Belgium* (Paci Belçikaya qarşı), № 45597/09, 17 aprel 2018-ci il
Panchenko v. Russia (Pançenko Rusiyaya qarşı), №45100/98, 8 fevral 2005-ci il
Pankiewicz v. Poland, № 34151/04, 12 fevral 2008-ci il
Pantea v. Romania (Pankeviç Rumıniyaya qarşı), №33343/96, AİHM 2003-VI
Paradis v. Germany (dec.) (Paradis Almaniyaya qarşı), №4065/04, 4 sentyabr 2007-ci il
Petkov and Profirov v. Bulgaria (Petkov və Profirov Bolqarıstana qarşı), №50027/08 və №50781/09, 24 iyun 2014-cü il
Petschulies v. Germany (Petçulies Almaniyaya qarşı), № 6281/13, 2 iyun 2016-cı il
Petukhova v. Russia (Petuxova Rusiyaya qarşı), №28796/07, 2 may 2013-cü il
Piotr Baranowski v. Poland, (Piotr Baranovski Polşaya qarşı), № 39742/05, 2 oktyabr 2007-ci il
Piotr Osuch v. Poland, (Piotr Osux Polşaya qarşı), № 30028/06, 3 noyabr 2009-cu il
Pirozzi v. Belgium (Pirozzi Belçikaya qarşı), № 21055/11, 17 aprel 2018-ci il
Piruzyan v. Armenia, (Piruzyan Ermenıstana qarşı), №33376/07, 26 iyun 2012-ci il
Plesó v. Hungary (Plesou Macarıstana qarşı), №41242/08, 2 oktyabr 2012-ci il
Podeschi v. San Marino (Podesçi San Marinoya qarşı), № 66357/14, 13 aprel 2017-ci il
Porchet v. Switzerland (Porchet İsveçrəyə qarşı) (dec.), № 36391/16, 7 noyabr 2019-cu il
Prencipe v. Monaco, (Pransipe Monakoya qarşı) № 43376/06, 16 iyul 2009-cu il

—Q—

Quinn v. France (Kuinn Fransaya qarşı), 22 mart 1995-ci il, Seriya ANo311

—R—

R.L. and M.-J.D.v.France (R.L.və M.–J.D. Fransaya qarşı), №44568/98, 19 may 2004-cü il
R.M.D.v.Switzerland (R.M.D. İsveçrəyə qarşı), 26 sentyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VI
R.R. and Others v. Hungary (R.R. və başqaları Macarıstana qarşı), № 36037/17, 2 mart 2021-ci il
Radu v. Germany (Radu Almaniyaya qarşı), № 20084/07, 16 may 2013-cü il
Ragıp Zarakolu v. Turkey (Ragıp Zarakolu Türkiyəyə qarşı), № 15064/12, 15 sentyabr 2020-ci il
Rahimi v. Greece (Rahimi Yunanıstana qarşı) № 8687/08, 5 aprel 2011-ci il
Rakevich v.Russia (Rakeviç Rusiyaya qarşı),№58973/00, 28 oktyabr 2003-cü il
Rantsev v.Cyprus and Russia (Rantsev Kiprə və Rusiyaya qarşı), №25965/04, AİHM 2010-cu il
Raudevs v. Latvia (Raudevs Latviyaya qarşı), № 24086/03, 17 dekabr 2013-cü il
Rehbock v. Slovenia (Rebok Sloveniyaya qarşı), № 29462/95, AİHM 2000-XII
Reinprecht v. Austria (Reinprext Avstriyaya qarşı), №67175/01, AİHM 2005-XII
Riad and Idiab v.Belgium (Riad və İdiab Belçikaya qarşı), №29787/03 və 29810/03, 24 yanvar 2008-ci il
Riera Blume and Others v. Spain (Riera Blume və başqaları İspaniyaya qarşı), №37680/97, AİHM 1999-VII
Rooman v. Belgium (Ruman Belçikaya qarşı) [GC], № 18052/11, 31 yanvar 2019-cu il
Rozhkov v. Russia (Rojkov Rusiyaya qarşı) (№ 2), № 38898/04, 31 yanvar 2017-ci il
Ruiz Rivera v.Switzerland (Ruiz Rivera İsveçrəyə qarşı), №8300/06, 18 fevral 2014-cü il
Ruslan Yakovenko v. Ukraine (Ruslan Yakovenko Ukraynaya qarşı), № 5425/11, AİHM 2015

—S—

S.B.C.v.the United Kingdom (S.B.C. Birləşmiş Krallığa qarşı), №39360/98, 19 iyun 2001-ci il
S.P.v.Belgium (S.P.Belçikaya qarşı) (dec.), №12572/08, 14 iyun 2011-ci il
S.R. v. the Netherlands (S.R. Niderlanda qarşı) (dec.), № 13837/07, 18 sentyabr 2012-ci il
S., V. and A. v. Denmark (S., V. və A. Danimarkaya qarşı) [GC], № 35553/12 və digər 2, 22 oktyabr 2018-ci il
Saadi v. the United Kingdom (Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı), № 13229/03, 11 iyul 2006-cı il
Saadi v.the United Kingdom (Saadi Birləşmiş Krallığa qarşı) [GC], №13229/03, AİHM 2008-ci il
Sabuncu and Others v. Turkey (Sabuncu və başqaları Türkiyəyə qarşı), № 23199/17, 10 noyabr 2020-ci il
Sadegül Özdemir v.Turkey (Sadegül Özdemir Türkiyəyə qarşı), №61441/00, 2 avqust 2005-ci il
Sahakyan v. Armenia (Sahakyan Ermənistanına qarşı), № 66256/11, 10 noyabr 2015-ci il
Şahin Alpay v. Turkey (Şahin Alpay Türkiyəyə qarşı), № 16538/17, 20 mart 2018-ci il
Şahin Çağdaş v. Turkey (Şahin Çağdaş Türkiyəyə qarşı), № 28137/02, 11 aprel 2006-cı il
Sakik and Others v.Turkey (Sakik və başqaları Türkiyəyə qarşı), 26 noyabr 1997-ci il, *Hesabatlar* 1997-VII
Salayev v.Azerbaijan (Salayev Azərbaycana qarşı), №40900/05, 9 noyabr 2010-cu il
Sanchez-Reisse v.Switzerland (Sançes-Reisse İsveçrəyə qarşı), 21 oktyabr 1986-cı il, Seriya A №107
Sariqiannis v.Italy (Sariqiannis İtaliyaya qarşı), №14569/05, 5 aprel 2011-ci il

Schiesser v. Switzerland (Şisser İsveçrəyə qarşı), 4 dekabr 1979-cu il, Seriya A №34
Schwabe and M.G. v. Germany (Şvabe və M.G. Almaniya qarşı), №8080/08, 1 dekabr 2011-ci il
Scott v. Spain (Skott İspaniyaya qarşı), 18 dekabr 1996-cı il, *Hesabatlar* 1996-VI
Selahattin Demirtaş v. Turkey (Səlahəddin Dəmirtaş Türkiyəyə qarşı) (№ 2) [GC], № 14305/17, 22 dekabr 2020-ci il
Selçuk v. Turkey (Selçuk Türkiyəyə qarşı), № 21768/02, 10 yanvar 2006-cı il
Shabani v. Switzerland (Şabani İsveçrəyə qarşı), №29044/06, 5 noyabr 2009-cu il
Shamayev and Others v. Georgia and Russia (Şamayev və başqaları Gürcüstana və Rusiyaya qarşı), №36378/02, AİHM 2005-III
Shamsa v. Poland (Şamsa Polşaya qarşı), № 45355/99 and 45357/99, 27 noyabr 2003-cü il
Shcherbina v. Russia (Şerbina Rusiyaya qarşı), № 41970/11, 26 iyun 2014-cü il
Sher and Others v. the United Kingdom (Sher və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), № 5201/11, AİHM 2015
Shiksaitov v. Slovakia (Şiksaitov Slovakiyaya qarşı), № 56751/16 və 33762/17, 10 dekabr 2020-ci il
Shimovolos v. Russia (Şimovolos Rusiyaya qarşı), № 30194/09, 21 iyun 2011-ci il
Shmorgunov and Others v. Ukraine (Şmorqunov və başqaları Ukraynaya qarşı), № 15367/14 və digər 13, 21 yanvar 2021-ci il
Shtukatur v. Russia (Ştukaturov Rusiyaya qarşı), №44009/05, AİHM 2008-ci il
Shulgin v. Ukraine (Şulqin Ukraynaya qarşı), № 29912/05, 8 dekabr 2011-ci il
Simons v. Belgium (Simons Belçikaya qarşı) (dec.), № 71407/10, 28 avqust 2012-ci il
Skrobol v. Poland (Skrobol Polşaya qarşı), №44165/98, 13 sentyabr 2005-ci il
Smirnova v. Russia (Smirnova Rusiyaya qarşı), №46133/99 və 48183/99, AİHM 2003-IX
Soldatenko v. Ukraine (Soldatenko Ukraynaya qarşı), № 2440/07, 23 oktyabr 2008-ci il
Solmaz v. Turkey (Solmaz Türkiyəyə qarşı), №27561/02, 16 yanvar 2007-ci il
Stănculeanu v. Romania (Stanculeanu Rumıniyaya qarşı), № 26990/15, 9 yanvar 2018-ci il
Stanev v. Bulgaria (Stanev Bolqarıstana qarşı), [GC] №36760/06, 17 yanvar 2012-ci il
Staðaitis v. Lithuania (Staşaitis Litvaya qarşı), №47679/99, 21 mart 2002-ci il
Staykov v. Bulgaria (Staykov Bolqarıstana qarşı), №16282/20, 8 iyun 2021-ci il
Steel and Others v. the United Kingdom (Stil və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı), 23 sentyabr 1998-ci il, *Hesabatlar* 1998-VII
Stephens v. Malta (№ 1) (Stefens Maltaya qarşı (№ 1)), № 11956/07, 21 aprel 2009-cu il
Stephens v. Malta (№ 2) (Stefens Maltaya qarşı (№ 2)), № 33740/06, 21 aprel 2009-cu il
Stepuleac v. Moldova (Stepulyak Moldovaya qarşı), № 8207/06, 6 noyabr 2007-ci il
Stollenwerk v. Germany (Stollenwerk Almaniya qarşı), № 8844/12, 7 sentyabr 2017-ci il
Stoichkov v. Bulgaria (Stoıçkov Bolqarıstana qarşı), № 9808/02, 24 mart 2005-ci il
Stoyan Krastev v. Bulgaria (Stoyan Krastev Bolqarıstana qarşı), №. 1009/12, 6 oktyabr 2020-ci il
Storck v. Germany (Ştork Almaniya qarşı), №61603/00, AİHM 2005-V
S.T.S. v. the Netherlands (S.T.S. Niderlanda qarşı), № 277/05, AİHM 2011
Štvrtecký v. Slovakia (Ştvrtecký Slovakiyaya qarşı), № 55844/12, 5 iyun 2018-ci il
Sulaoja v. Estonia (Sulaoya Estoniyaya qarşı), № 55939/00, 15 fevral 2005-ci il
Suso Musa v. Malta (Suso Musa Maltaya qarşı), № 42337/12, 23 iyul 2013-cü il
Svipstav. Latvia (Svipsta Latviyaya qarşı), №66820/01, AİHM 2006-III
Sy v. Italy (Sy İtaliyaya qarşı) (dec.), № 11791/20, 24 yanvar 2022-ci il

—T—

Talat Tepe v. Turkey (Talat Tepe Türkiyəyə qarşı), №31247/96, 21 dekabr 2004-cü il
Tarak and Depe v. Turkey (Tarak və Depe Türkiyəyə qarşı), №70472/12, 9 aprel 2019-cu il
Tepe v. Turkey (Tepe Türkiyəyə qarşı), № 31247/96, 21 dekabr 2004-cü il
Tase v. Romania (Tase Rumıniyaya qarşı), № 29761/02, 10 iyun 2008-ci il
Tiron v. Romania (Tiron Rumıniyaya qarşı), №17689/03, 7 aprel 2009-cu il
Thimothawes v. Belgium (Thimothawes Belçikaya qarşı), №. 39061/11, 4 aprel 2017-ci il
Terheş v. Romania (Terheş Rumıniyaya qarşı) (dec.), № 49933/20, 13 aprel 2021-ci il
Teymurazyan v. Armenia (Teymurazyan Ermənistanına qarşı), № 17521/09, 15 mart 2018-ci il
Tim Henrik Bruun Hansen v. Denmark (Tim Henrik Bruun Hansen Danimarkaya qarşı), № 51072/15, 9 iyul 2019-cu il
Toniolo v. San Marino and Italy (Toniolo San Marinoya və İtaliyaya qarşı), № 44853/10, 26 iyun 2012-ci il
Toshev v. Bulgaria (Toşev Bolqarıstana qarşı), № 56308/00, 10 avqust 2006-cı il
Toth v. Austria (Tot Avstriyaya qarşı), 12 dekabr 1991-ci il, Seriya A №224
Trutko v. Russia (Trutko Rusiyaya qarşı), № 40979/04, 6 dekabr 2016-cı il
Tsirlis and Kouloumpas v. Greece (Tsirlis və Kulumpas Yunanıstana qarşı), 29 may 1997-ci il, Hesabatlar 1997-III
Tsvetkova and Others v. Russia (Tsvetkova və başqaları Rusiyaya qarşı), №54381/08 və digər 5, 10 aprel 2018-ci il
Turan and Others v. Turkey (Turan və başqaları Türkiyəyə qarşı), №75805/16 və digər 426, 23 noyabr 2021-ci il
Turcan v. Moldova (Turkan Moldovaya qarşı), № 39835/05, 23 oktyabr 2007-ci il

—V—

Vachev v. Bulgaria (Vaçev Bolqarıstana qarşı), №42987/98, AİHM 2004-VIII
Vander Leer v. the Netherlands (Vander Leer Niderlanda qarşı), 21 fevral 1990-cı il, Seriya A №170-A
Van Droogenbroeck v. Belgium (Van Droogenbroek Belçikaya qarşı), 24 iyun 1982-ci il, Seriya A №50
Varbanov v. Bulgaria (Varbanov Bolqarıstana qarşı), №31365/96, AİHM 2000-X
Varga v. Romania (Varqa Rumıniyaya qarşı), № 73957/01, 1 aprel 2008-ci il
Vasileva v. Denmark (Vasileva Danimarkaya qarşı), № 52792/99, 25 sentyabr 2003-cü il
Vasilevskiy and Bogdanov v. Russia (Vasilevskiy və Boqdanov Rusiyaya qarşı), № 52241/14 və 74222/14, 10 iyul 2018-ci il
Vasiliciuc v. the Republic of Moldova (Vasiliciuc Moldova Respublikasına qarşı), № 15944/11, 2 may 2017-ci il
Vassis and Others v. France (Vassis və başqaları Fransaya qarşı), №62736/09, 27 iyun 2013-cü il
Vedat Doğru v. Turkey (Vedat Doğru Türkiyəyə qarşı), № 2469/10, 5 aprel 2016-cı il
Velinov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia (Velinov keçmiş Yuqoslav Respublikası Makedoniyaya qarşı), №16880/08, 19 sentyabr 2013-cü il
Venet v. Belgium (Venet Belçikaya qarşı), № 27703/16, 22 oktyabr 2019-cu il
Viorel Burzo v. Romania, (Viorel Burzo Rumıniyaya qarşı), №75109/01 və 12639/02, 30 iyun 2009-cu il

V.K. v. Russia (V.K. Rusiyaya qarşı), № 9139/08, 4 aprel 2017-ci il
Vorontsov and Others v. Ukraine (Vorontsov və başqaları Ukraynaya qarşı), № 58925/14 və digər 4, 21 yanvar 2021-ci il
Voskuil v.the Netherlands (Voskuil Niderlanda qarşı), №64752/01, 22 noyabr 2007-ci il
Vrenèev v.Serbia (Vrençev Serbiyaya qarşı), №2361/05, 23 sentyabr 2008-ci il

—W—

W.A. v. Switzerland (W.A. İsveçrəyə qarşı), 38958/16, 2 noyabr 2021-ci il
Waite v.the United Kingdom (Ueyt Birləşmiş Krallığa qarşı), №53236/99, 10 dekabr 2002-ci il
Wassink v.the Netherlands (Vassink Niderlanda qarşı), 27 sentyabr 1990-cı il, Seriya A № 185-A
Weeks v.the United Kingdom (Viks Birləşmiş Krallığa qarşı), 2 mart 1987-ci il, Seriya A №114
Wemhoff v.Germany (Vemhoff Almaniya qarşı), 27 iyun 1968-ci il, Seriya A №7
Willcox and Hurford v .the United Kingdom (Villkoks və Hurford Birləşmiş Krallığa qarşı)(dec.),№43759/10 və 43771/12, 8 yanvar 2013-cü il
Winterwerp v.the Netherlands (Vinterverp Niderlanda qarşı), 24 oktyabr 1979-cu il,Seriya A №33
Witold Litwa v.Poland (Vitold Litva Polşaya qarşı), №26629/95, AİHM 2000-III
Wùoch v. Poland (Vlox Polşaya qarşı), №27785/95, AİHM 2000-XI
Wùoch v.Poland(№2) (Vlox Polşaya qarşı №2), №33475/08,10 may 2011-ci il

—X—

X.v. Austria (X. Avstriyaya qarşı), №8278/78, Komissiyanın 13 dekabr 1979-cu il qərarı, DR 18
X.v.Belgium (X. Belçikaya qarşı), №4741/71, Komissiyanın 2 aprel 1973-cü il qərarı
X.v.Finland (X. Finlandiyaya qarşı), №34806/04, AİHM 2012-ci il
X.v.Germany (X. Almaniya qarşı), №1322/62, Komissiyanın 14 dekabr 1963-cü il qərarı
X.v.Germany (X. Almaniya qarşı), №6659/74, Komissiyanın 10 dekabr 1975-ci il qərarı
X.v.Germany (X. Almaniya qarşı), №8098/77, Komissiyanın 13 dekabr 1978-ci il qərarı, DR 16
X.v.Switzerland (X. İsveçrəyə qarşı), №8500/79, Komissiyanın 14 dekabr 1979-cu il qərarı, DR 18
X.v.Switzerland (X. İsveçrəyə qarşı),№9012/80,Komissiyanın 9 dekabr 1980-ci il qərarı,DR 25
X.v.the United Kingdom (X. Birləşmiş Krallığa qarşı), №6998/75, Komissiyanın 16 iyul 1980-ci il hesabatı
X.v.the United Kingdom (X.Birləşmiş Krallığa qarşı),5 noyabr 1981-ci il,Seriya ANo46

—Y—

Yaygin v. Turkey (Yaygin Türkiyəyə qarşı) (dec.), №. 12254/20, 16 fevral 2021-ci il
Yankov v.Bulgaria (Yankov Bolqarıstana qarşı),№39084/97, AİHM 2003-XII
Yefimenko v.Russia (Yefimenko Rusiyaya qarşı), №152/04, 12 fevral 2013-cü il
Yoh-Ekale Mwanje v.Belgium (Yoh-Ekale Belçikaya qarşı), №10486/10, 20 dekabr 2011-ci il

—Z—

[Z.A. and Others v. Russia](#) (Z.A. və başqaları Rusiyaya qarşı) [GC], № 61411/15 və digər 3, 21 noyabr 2019-cu il

[Z.H.v. Hungary](#) (Z.H. Macarıstana qarşı), №28973/11, 8 noyabr 2012-ci il

[Zelčs v. Latvia](#) (Zelçs Latviyaya qarşı), № 65367/16, 20 fevral 2020-ci il